

65 kop.

«Lambeti graafik» on Albert Uustulindi teine teos 1985. aasta romaanivõistlusest.

Oma romaani sünniloo kohta on autor öelnud:

«Kohtumistel kaubandustöötajatega on müüjad kurnud, et nende mured ei huvita kedagi, neist ei kirjutata keegi... Olen ise kaubanduses töötanud jooksupoisina, müüjana ja kaubabaasi direktorina, kokku seitse aastat, ja kunagise ametivennana püüan nüüd täita selle antud lubaduse.»

Albert Uustulind Lambeti graafik

Albert Uustulind

Lambeti graafik

Romaanivõistlus '85

Albert Uustulnd Lambeti graafik

TALLINN
KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
1987

I peatükk

1.

Ma olin vaevu jõudnud kitli selga tõmmata ja pilgu peeg-
lisse heita, kui Kiti konkusse tormas.

«Vana kutsub sind kohvile,» sosistas ta ärevalt ja jäi uudis-
tades ootama, nagu peaksin mina teadma, miks mind kutsu-
takse.

Mõtlikult kitli nööpe sõrmitsedes lasin paari viimase päeva
sündmused silme eest mööda libiseda. Minu arust ei väärinud
ükski neist audientsi.

«Kuidas ta oli?»

«Ei oska öelda... Vahelduv pilvitus.»

See ei öelnud mulle midagi, olukorda oli vaja täpsustada.

«Melodii?»

«Mažoori ja minoori vahepealne.»

Me kehtasime õlgu ja Kiti kiirustas müügisala. Ta istub
täna kassas ja mõne minuti pärast avatakse kaubamaja uksed.

Kitilt saadud informatsioon direktori meeleolu kohta oli sel-
leks liiga napp, et oletada, mis laadi kohv mind direktori juu-
res ootab.

Direktor Maaritsal on kaks hobi: ajalugu ja muusika. Tema
põhimeeleolu väljendame ilmäteadete abil, täpsustame meloo-
diat järgi. Nimelt ümised Maarits alati mingit viisi, mis täpselt
vastab tema tunnete skaalale. Me oleme teda aastate jooksul
tundma õppinud, tema ise aga ei taipa, kuidas ta end reedab.

Ma heidan veel kord pilgu peeglisse ja kohendan soengut.
Mulle ei meeldi, et tüdrukud direktorit «vanaks» kutsuvad,
kuid ma ei julge seda neile öelda. Meil on Maaritsaga paari-
kümneaastane vanusevahe, kuid ometi ei suhtu ma temasse
kui lihtsalt ülemusse, vaid kui mehesse, kelle kabinetti minnes
peab minu juures kõik tipp-topp olema.

Ma astusin trepist alla, tõmbasin kopsud õhku täis, nagu
valmistuksin vettühpeks, siis peatusin hetkeks veel direktori
ukse taga, et kuulatada, kas kabinetist ei kosta hääli. Vaikus.

«Tuhat naeratust» — selle pealkirja mõtlesin mina seinalehele.

«Müüjal ei ole viimast naeratust, nagu ei ole viimast ostjat. Kõik kordub algava päevaga — naeratused ja ostjad,» nõnda kirjutas selles seinalehes kaubatundja.

Päev oli algamas, mu naeratus aga hääbus grimassiks, kui täispilves Maarits akna all minu poole pöördus.

«Lambet,» ütles ta ja tagus sõrmedega aknalaua marsitakti. Ilmselt tuleb tõsine kõnelus. Ta ei ütelnud Anu ega ka seltsimees Lambet, see tähendas, et ta ei teadnud isegi täpselt, kuidas juttu alustada. Ma olin tähelepanu ise.

«Kas te müüsite paar päeva tagasi kingi ühele vanemapoolsele seltsimehele Tallinnast?»

Ma ei ole kogu aeg müügisaalis ja vaevalt oleksin ma toda meest mäletanud, kui temaga poleks nii palju sekeldusi olnud.

«Arvan, et jah.»

«Nii, nii... Too seltsimees oli projekteerimisinstituudist.»

«Seda ma ei tea.»

«Pole vajagi teada. Mida ta teilt palus?»

«Kui tüdrukud olid talle kümnet paari kingi näidanud ja ta oli neid proovinud, kutsusid nad mind.»

«Kas või sada paari,» sähvas Maarits vahele, «aeg on kaup-
lema hakata, kaup jagada pole kunst.»

«Ta küsis mult importi, midagi ilusat.»

«Ja siis...?»

«Pakkusin talle soome ja saksa omi. Ühed olid talle kitsad, teised kallid. Oli selline pisut kasvatamatu tüüp.» Seda ma ei oleks pidanud ütlema.

«Kasvatamine jätke «Ajurünnaku»-meeste jaoks. Teie teenindate, seltsimees Lambet.» Juba oli «seltsimees» Lambeti ette siginenud. Kui nii edasi läheb, kiputakse mu preemia kallale. Otsekohe mahendasin oma sõnu kahetsevate toonidega.

«Siis ulatasin talle paari «Skorohodi», ta proovis jalga, käis ja kiitis. Ütles, et midagi nii head pole ta ammugi ostnud.»

«Ütlesite talle, et need on kodumaised?»

«Ei.»

«Miks te ei ütelnud?»

«Tema ei küsinud.»

Hetke valitses vaikus. Maarits sammus akna ja laua vahel ning ümises: «Loll, kes ihkab viimast täiust...»

«Peaks see laul ometi tolle ostja kohta käima,» mõtlesin ma.

«Seltsimees Lambet!»

Nüüd läheb lahti! Ma vaatasin süüdlaslikult põrandalaua oksakühmu ja ohkasin sellise paninaga, nagu oleks kummi-madrats tühjaks lastud.

«Hästi... Ma teen teile suusõnalise märkuse. Pidage meeles,

kui ostja tahab importi, annate importi! Ja milleks oli vaja häbeneda, kui meie omad olid nende impordist tõesti paremad?» Ta ütles uhkelt «meie omad», «nende impordi» aga pisikese kahetsusega, nii mokaotsast. Just nagu ta isegi ei usuks, et see tõesti nii on.

«Ega ma...» Ma tahtsin õiendama hakata, aga tema astus laua taha ja ütles: «Kuulete, juba sumiseb... Kuu lõpp, teil on seal täna tegemist.» See oli viisakas väljaviskamine. Olgu! Võib-olla ongi nii parem. Pealegi ei tundnud ma end sugugi karistatuna. Too mees oli pisut «keku». Ise pensionieelik, pealagi nagu juustukera, aga kus oli sinna oma seitse karva pumataiga murdlaineteks munsterdanud! Läks kindlasti sõpradele kelkima, kuidas ta provintsist endale kingad välja pressis. Ja kui siis vaatama hakati... Paras talle!

Mu samm muutus kergeks, saadud kõhv polnud just tammetõrudest, akna taga aga tilkusid räästad ja varblaste rõõmus sirin kostis avatud uksest. Kevad...

2.

Pikk järjekord kassa juures pani mind lõunalt tulles imestama. Milles on asi? Kiti on täna kassas. Tema käe all pole kassaaparaadil aega ragiseda, see särtsatab korra ja kohe võib uus ostja kassa ette astuda.

«Oo, Dummheit,» sosistas Elfrida Aru, meie osakonna vanim müüja, keda asisemad inimesed prouaks, pilajad aga ta saksiku käitumise ja sagedase saksa «Dummheidi» pärast tumm-eideks kutsuvad.

«Jälle see ebasoovitav element.» Ta ohkas ning laksas endale labakäega mitu korda laubale märgiks, et tema pea selliseid asju ei talu.

Mul polnud pikemat seletust vaja. Ma seisin uksele ja nägin, kuidas Kiti ägedalt rusikatega vanema naisterahva nina all vehkis.

«Kiti!»

Ma püüdsin teda korrale kutsuda, sulgesin ukse ja astusin nende vahele.

«Suli!... Pätt!...» sõimas Kiti. Ta rohekad silmad välkusid ning süsimustad juuksed tükkisid varjama vihast punetavaid põski.

«Kiti! Jäta järele!» See oli juba liig.

«Kena... kena...» pöördus Kiti minu poole, «eks sa paita

neil siis pead... paita jah. Pärast inventuuri paitab Maarits sinu oma!»

«Milles asi on?»

«Vestle ise...» sisistas Kiti ja pörutas ukse tagantkätt kinni.

Paar nööriaga kokkuseotud lastesusse lebas laual ja mul oli selge, mis siin toimub.

Istusin laua taha ja vaatasin tähelepanelikult naist, kes aastate poolest oleks võinud olla mu ema. Kiti oli akti koostamiseks lauale paberi ja pastaka valmis seadnud.

«Kuhu te need sussid siis peitsite?» alustasin ma. Tahtsin anda talle võimaluse enda väljavabandamiseks, sest ma usun inimeste aususesse. Ja kui ma seda ausust ei leia, siis tahan ma vähemalt iseennast petta, sest oleks trööstitu töötada müüjana, kui peaksin kõiki ostjaid potentsiaalseteks näpumeesteks.

«Põue,» ütles naine.

«On teil palju lapsi?»

«Ei ole... Vanamehega kahekesta.»

«Miks te need sussid siis võtsite?»

«Ah need...?» venitas naine põlglikult ja jätkas, «no on's need ka asjaks arvata.» Tema üleolev toon ajas vihale.

«Näidake, võib-olla on teil siin kotis veel midagi!» Ma sirutasin käe ta kandekoti järele.

Naine surus koti sülle: «Ei, ei... Ei anna!»

«Mis teil seal siis on?»

«Selles...» ta klõpsutas koti lahti, kust terve pakk rahatähti nähtavale tuli, «see on pulliraha...»

«Müüsite pulli?»

«Igal aastal müüme ühe.»

«Ja palju te saite?»

«Pisut üle tuhande.»

«Kus te töötate?»

««Õitsva Nurme» kolhoosis.»

«Tööl või pensionär?»

«Pinssi saan ja palka saan ka...»

Kõike ta saab, kõike paistab tal olevat. Minu ema nii hästi riides käia ei saaks. Milleks oli tal vaja siis neid kahe rubla seadusse? Võib-olla põeb ta kleptomaaniat?

«Olete kolhoosis kaua töötanud?»

«Algusest peale.»

«Kas te kolhoosist ka, noh, nii... vinnate? Noh, vehite kolhoosi kraami ka?» Mulle ei mahu kuidagi keelele sõna — varastama. Võib-olla sellepärast, et mujalgi seda sõna kardetakse. Räägitakse äraajamisest, puudujäägist, ebaperemehe-likust käitumisest, ülenormatiivsest kaost ja paljudest asjadest, mis imehästi varastamise alla mahuksid.

Naine taipas: «Ei, ei... Elu sees pole seda teinud.»

Ma vaatasin arusaamatuses kuusekoortena kõverdunud lastesusse laual.

«Teil on oma majapidamine, lehm, lambad, siga, kanad?»

«Kõik on...» ta rääkis sellise lustakusega, nagu oleks ta mulle külla tulnud.

«Noh, aga kust te nende jaoks sööta saate?»

«Ah, see...» ta meenutas midagi. «Teeme ise ning vahel, kui puudu tuleb, saab pisut ristikupuru või mõni jõusööda kangar kaenla kohendatud. Issakene, see on ju nende tuhandete loomade kohta, piisk vettel!»

«Ah nõnda.»

«Nõnda jah... Poleks kolhoosi alguses üht-teist kaenla kohendanud, oleksin ma kirikaidas küljeli! Kilu kaeru ning tops tikkusid päeva peale, mis sa sealt Armile annad või Murile murrad?»

Ma olin kindel, et niiviisi siin heietaides jääb tal veel õigust ülegi.

«Teie nimi?» Ma võtsin pastaka.

«Leena.»

«Perekonna- ja isanimi?»

Naine muutus tähelepanelikuks. «Ega ma ei taha ennast siia sisse möllida.»

«Pass palun!»

«Pole kaasas.»

Vihalaine tõusis mulle näkku. Mu peopesad kiskusid higitseks. Alles veerand tundi tagasi tahtsin temast süütut unustajat teha, nüüd aga valisin värisevi sõrmi miilitsa numbri.

«Miilitsakorrapidaja.»

«Lambet kaubamajast. Me pidasime varga kinni.»

«Varga? Mida teil varastati?»

«Lastesussid.»

Leena niheles toolil. Telefonist kostis halvasti varjatud naeruturtsatus, mis mattus kõhasse.

«Seltsimees Lambet, huumor on terviseks, meil on aga siin palju tõsisemaid asju. Korda teate? Vormistage!»

Toru pandi hargile. Leena oli kõike kuulnud ja oma endise rahu tagasi saanud.

«Selliseid ei osta ju ometi keegi.» Ta viipas põlglikult sussi-paarile laual.

«Saate aru, meil, müüjatel, tuleb need ju omast taskust välja maksta,» seletasin ma tüdinult.

«Ah, see tärbes kaob selle loomupärase kao sisse nõnda ära, et koer ka ei haugu...»

Mul polnud sõnu. Ma olen oma tosina tööaasta jooksul näinud kümneid sulisid, kuid sellist kohtasin esmakordselt. Enamik näpumehi on enda arvates suured unustajad, kes kinnita-

vad, et nad oleksid otsekohe tagasi tulnud kotti unustatud kauba eest maksma. Nad söimavad end sklerootikuiks ja pakuvad ülevoolava lahkusega näpatud kauba eest mitmekordset hinda. On aga neidki, kes ülbe üleolekuga süüdistavad enda solvamises müüjat, juhmi uhkusega viitavad oma päritolule ning ametile ja nõuavad kaebuste raamatut. Kõige haledam kontingent niisutab pisaratega oma elu esimest eksimust ja vannub jumala nimel seda viimaseks jäävat, kui vaid meie vaikiksime.

Leena ei kuulunud nende hulka. Ta istus sellise näoga, nagu oleks too «tilk vette» kõige loomupärasem toiming. Tuim üksikõiksus naise silmades ning suu ümber kurrutav põlglik naeratus mõjusid mulle rusuvalt. Ja olgugi et tegemist oli pisi-riisumisega, tundsin ma Leena vastu suuremat põlgust kui tolle turd mehe vastu, kes nädala eest trepil paari naistesaabastega kinni peeti. Too mees nuttis ja halas päeva meie konkus. Ma lasin tal minna. Mis saab edasi, kui kõik sulid hakkaksid Leena «veetilga-teooria» järgi talitama?

Ta tõusis üleolevalt, pisut puudus, et ta oleks surunud mu kätt ja tänanud meeldiya kohtumise eest.

«Mis siis saaks? Mis siis saaks?» Ma hoidsin pead käte vahel ja triikisin sõrmedega meelekohti. Pea valutab...

«Tuhat naeratust,» hõikas Kiti ukse vahelt ja kahmas müügi-saali viimiseks paari kummisaapaid kaenlasse.

3.

«Seltsimees Lambet!»

Direktori hääl mu selja taga kinnitas, et midagi on väga viltu. Ma tõstsin virnast kummikutekasti ja lasin selle põrandale prantsatada.

«Kas hakkame jälle a-st b-st peale?»

Ma ei taibanud.

«Kui suurt raskust lubatakse naistel tõsta?»

«Kakskümmend kilo.»

«Palju kummikute kast kaalub?»

«Nelikümmend.»

«See on ju kahele naisele lubatud... Kas see teine naine on kastis või?»

«Müügisaalis on palju tegemist, tüdrukutel pole aega,» õigus-tasin end.

«Aga transporditöölised suitsetavad ja mängivad puhkeruumis doominot.»

«Ei tea...»

«Mina tean.»

Ta tuli mulle paar sammu lähemale, libistas minust pilgu üle ja ütles:

«Sa, Anu, oled alles noor naine, sul on kõik alles ees... Mis sa ennast meelega nuhtled.» Ütles ja lahkus laulu nurutades.

Olin jõudnud paar kasti sõrgkangi abil lahti kangutada, kui tuli pässide pealik. (Tüdrukud ristsid transpordimehed pässideks, kuna need passisid enne laadima hakkamist tund aega ühe koorma ümber.) Pässide brigadiri Ründi-Pässi või Juke ristinime teati vist ainult kaadrites ja raamatupidamises. Ta on suur filosoof ja targutaja. Ründi nime olevat direktor talle ise andnud, kui nad mõlemad veel armees olid.

«Õo läbi lillutatakse, viimane vägi ja ihuramm parseldatakse maha, siis on päeval muidugi ainult käima jõud,» torises Juke tõredalt.

«Mis sul vaja on?» Ma ei salli Juket.

«Mind saadeti siia naba paika panema.»

«Siin nabadega ei kaubelda...»

«Päh, uhkust täis ka veel. Vana seletas, et noored naised tõstavad end vigaseks.»

«Ega ta kerge pole.»

«Kerge... Kakskümmend kilo võite tõsta. Virna otsast alla ajada võite kakssada, kui tarvis,» targutas Ründi-Päss ja seadis end avatud kasti kaanele suitsu tegema. Ta vastas seinal ilutses silt: «Suitsetamine keelatud. Tuleohutuse eest vastutab Anu Lambet».

«Kirja tunned?» viipasin ma sildile.

«Tunnen... sellepärast suitsetangi. Sina ju vastutad, mitte mina. Eks too siis tuhatoos või korista see laastu ja paberi pahn siit ära.» Pässil oli alati õigus ja rahulikult saatis ta suitsurõngaid lae alla.

«Mulle palun paar kolmekümmend kaheksat,» väike Lea küü-nitas avatud kastist kummikuid võtma.

Poikvõl ukse vahel seisis hoolitsetud välimusega naine:

«Kolmekümmend kuute on ka või?»

«On, on... üks hetk.»

Naine tõmbus müügisaali. Ma küünitasin uue kasti järele. Kõigepealt toetub kast kätele, siis langeb rinnale, hetkeks kõhu peale ja sealt kopsatab põrandale. Kastid teravad servad jätavad jäljed ihule. Kui kolmekümmend kasti on niiviisi avatud, siis ei julge inimeste sekka sauna minnagi.

Ründi-Päss mõnules suitsetada.

«Kuradi täditütar ta sulle on, et tema peab saama. Võtku, mida on või lasku paljaste varvastega, kevad juba käes.»

Ma kahmpasin süle kummikuid täis ja läksin müügisaali. Mul oli villand sellest targutamisest.

«Kuule,» ütles Juke, kui ma tagasi tulin, «tea, mis vanal minu vastu on? Mine, tee! Ole, too, tõsta. Kurat, ega ma poisi-ke ole!»

«Mis temal? Ise olite ju koos armees.» Ma olin märganud küll, et direktoril ja Jukel ei ole klappi. Just nagu polekski nad ühesugused veteranid.

«Tema, kurat, muudkui kamandab. Kamandas sõjaväes, siin kamandab jälle. Aga kui Luki all pihta sai, siis ma ütlesin talle — ära topi oma nina igale poole...»

«Ja mida tema ütles?»

«Mis ta ikka ütles. Ütles — loll! Rohkem ei rääkinud, hing oli välja minemas. Ma olen kümneid kordi mõtelnud, ütles ta seda enda või minu kohta... Küllap enda... Ma polnud loll, ma olin kogu aeg vooris.»

«Ja kaubamajja tulite koos?» Nüüd huvitusin Juke jutust, sest oli põnev Maaritsast midagi teada saada.

«Mina olin enne. Pärast sõda polnud kusagilt midagi võtta, kaubanduses ikka üht-teist liikus...»

Äkki meenus mulle Leena. Küllap oli siis Jukelegi too «veetilga-teooria» tuttav.

«Meeste kummikuid, suuremaid numbreid!» hõikas Lea ukselt. Tema naeratab vist uneski ostjale.

Ründi-Päss takseeris hindavalt, kuidas ma lae alt kasti küünitasin.

«Kurat sa seda nii kõrgele toppisid?»

«Põrandal pole ju ruumi.»

«Pole ruumi — ära topi.» Talle on kõik üpris lihtne.

Jälle prantsatas kast põrandale, jälle raksasin paar korda sõrkaga ning sületäis suuri meeste kummikuid rändas müügisaali. Kevad on kalurid saabaste järele saatnud.

Päss lõpetas suitsetamise. «Too üks kopsik, kuhu koni saaks panna,» nõudis ta kastilt tõusmata.

Ulatasin talle tuhatoosi.

Juke tõusis, ringutas ja küsis: «Sa arvad ka, et ta ütles siis ikka oma kohta loll...?»

Ma kehtasin õlgu. Mina niiviisi ei arvanud, talle ma aga oma arvamust ei avaldanud.

«Noh, kena...» ütles Juke, «see on siis tehtud.» Ta volksas kastiriidale, kus laealune rida oli juba tühi. «Sa saad siin nüüd ise ka hakkama,» ütles ta, lahkudes sellise näoga, nagu oleks tema kõik kastid avanud ja müügisaali tassinud, ning lonkis puhkeruumi poolelijäänud doomopartiid jätkama.

Päevaplaan sai täis. Uksed langesid kinni, võtmed lõgisesid lukuaugus ning pitsatiga plomm jäi välisuksele. Taevale tänu, täna polnud vaja valveelektrikut oodata, signalisatsioon hakkas tööle. Viimane kommertsnaeratus lahkumisel ja nüüd olin ma enda päralt.

Ma elan pargi ääres, kuid täna ei lipanud ma läbi pargi, et kevadekuulutajaid otsida, olin selleks liiga väsinud. Need rasked kastid, «kohv» Maaritsa juures, terve päev jalgadel ja kõigile krooniks too juhmi arusaamaga ja umbse pilguga naine. Ma tean, ta jutt jääb mind veel kauaks kummitama.

Mind ei väsita niivõrd töö, kui ebakõlad töö juures. Olen endale kümneid kordi kinnitanud — töömured jäägu töö juurde! Ometi on töömure nagu märg kasukas: raputa teda ukse taga kuidas tahad, märjana viid selle tuppa ikkagi. Võib-olla on minu viga selles, et ma kõike liialt südamesse võtan ja iga sündmust veel kaua-kaua eneses arutan ja kaalun. Tüdrukud ütlevad: sentimentaalne maailmaparandaja. Võib-olla on neil õigus.

Juba esikus lööb mulle vastu eetrilõhn. Alf on jälle selle juures käinud. Käigu, ärgu ainult söögu ja salaku! Ongi parem, kui asjad ühele poole saavad... Mõtleks mul meest, kes...

Minu ema ütleb: «Igaüks võtku oma rist enesele ja kandku seda!»

Ma võtsin endale risti, aga igavesti seda kandma ei hakka, esimesel võimalusel raputan maha.

Ma seisan hetke peegli ees. Sealt ei vaata küll Anu Lambet mulle vastu. «Tuhat naeratust,» sosistan ma enesele. Püüan naeratada. Ei, see pole naeratus, vaid valuline grimass, tuttav lapseest, kui kõht valutas värsketest tikrimarjadest. Kreemitan nägu, patsutan põski, aga silmanurgast kortsuke si enam ei kustuta.

Toas on vaikne. Ma avan akna, sest haiglalõhn paneb südame pööritama. Jalad diivani otsale toetanud, lesin ma tugitoolis. Tasapisi kaob surin jalgadest ning tuim ükskõiksus annab järele pealetükkivale mõtteile.

Juba mitmendat õhtut arutan oma perekonnaseisu. Ma ei ole vallaline, ei ole lesk ega ka õieti abielunaine. Tuttavad arvavad meid pärast kümneaastast abielu ikka veel mesinädalaid pidavat. Milleks on vaja teistel teada, et me juba terve aasta magame eri tubades, kui Alf üldse öösiti koju tuleb. Milleks on vaja otsida süüdlast, pealegi kui me ei tülitse. Hea, et ema

sellest midagi ei tea, ta ütleks kindlasti: «Süü ühte, patt pooleks.»

Alf käis harva minuga koos maal, ja kui ta tuli, oli ema temast vaimustatud: «No on aga sinul, tüdruk, vedanud.» Mul on tõesti vedanud: meil on kolmeaastane Ville, kes minu ema juures end hästi tunneb.

Süü võtan ma endale, pattu aga pooleks ei tee, sest mina pole abielu jooksul patustanud. Minu süü seisneb selles, et ma kättemaksuks Olafile, plikapõlve suurele armastusele, abiellusin Alfiga. «Ma talle näitan,» ütlesin kibestunult, nähes Olafit ülikoolist oma tüdrukuga koju tulevat. Ma näitasin talle oma kängust, aga ise? Ise elan juba kümme aastat mehega, keda ma ei armasta.

Olaf läks... läks ja jäi... Tuttavaile ütlesin onu Ruudi kombel: «Mingu kus kurivaim, tuulte tallata — kivide-kändude selga,» justnagu polekski meie vahel midagi olnud. Ise aga ulusin...

Siis tuli Alf. Tuli nii nagu mehed ikka tulevad: lilleoks käes, naeratus näol, juuksed klanitud ja püksiviigid nagu püssist lastud. Insener Alfred Rõode oskas laulda ja tantsida, mängis orkestris basskitarri ja esines soololauljana. Teda kutsuti Alfredoks. Käisime koos restos, kinos ja olenguil.

Juba abiellumisel sosistas tuul mulle kõrva: «Sina toda Alfi ju ei armasta...»

«Armastus on nagu tuul — tuleb, sasib sind ja läheb, abielu aga jääb,» õpetas ema, teades mu igatsust Olafi järele. Tuhkagi... Tuul sasis mind ilma armastuseta ja abieliugi ei jäänud. Oli neid, kes kohe pärast meie abiellumist ütlesid: «Head sellest ei tule, Anu jäi oma nime peale.»

Mine tea... Mulle aga meeldis Lambet ja ma armastasin nii väga oma isa, kelle nimi pidi minuga kogu eluks jääma.

Mul oli suurem rõõm selle üle, mida ma Olafile anda võisin, kui selle üle, mida Alfilt sain. Ma oleksin olnud nõus Olafiga minema koos või jääma koos, just nii, nagu tema tahab. Alles hiljem taipasin, et mehi ei köideta enda külge mitte lubamiste, vaid keelamistega, mitte andmise, vaid võtmisega. Siis aga oli juba hilja, ma ei uskunud enam armastusse.

Alfredist sain mehe, kelle käevangus ei pidanud sõprade ega tuttavate ees häbenema. Ma püüdsin olla talle hea naine, asendasin armastuse helluse ja hoolitsusega. Ma olin veendunud, et ta usub mu armastusse.

«Süü mulle, patt talle,» püüdsin oma kümneaastase abielu karilejooksu formuleerida, kuid ometi ei saanud ma rahu.

Ma kinnitan endale jonnakalt, et armastust ei ole, on ainult kiindumus, kirg ja sümpaatia.

«Milleks armastust, kui abiellumisel nõutakse ainult passi,» lõõbivad meie tüdrukud, kui mõni tuttavaist on jõudnud ühe aastaga kahed pulmad pidada. Kui see oleks nii, miks ma siis kõik need kümme aastat olen Olafiga Alfi voodis maganud? Ma mõtlesin ju alati ainult temale. Ja nüüd, kui me pole Alfiga veel vormiliselt lahutatudki, igatsen ma, et kõik oleks juba möödas. Kellel on siin siis õieti süü, kellel patt?

Kui Alf hakkas paari aasta eest kord-korralt hiljem koosolekuilt ja orkestriproovidelt koju tulema, saatis teda imelik spetsiifiline «haiglalõhn». Ja korraga reetsid teda silmad. Ta püüdis mind tehtult ausa pilguga vaadata, aga suutis vaid tühja pilguga jõllitada.

Vindisena rääkis ta minust kui oma ainsamast, ja kui ma seda mängu kaasa ei teinud, ütles ta: «Sinus ei ole naiselikku lembust.» Huvitav, kas selliseid tohmikese mehi on palju? Selliseid, kes kisuvad kaevu tühjaks, veavad selge vee oma tubakamaale, pärast aga kummarduvad rakkeile ja kurdavad: «Miks sealt enam sinine taevast ja hõbedased pilved vastu ei peegeldu?»

Ainsamast...? Nüüd on too trullakas apteeker ta ainsam. Ma pole ingel. Oli minulgi Olaf enne Alfi. Aga tema? Ma ju kuulsin, kuidas ta kord purjus peaga poiste ees kelkis: «... kompanii pluss miinipildujate rühm...». Minu pärast olgu nüüd või pataljon...

Tuhat naeratust... Naerata tööl, naerata kodus... Ei, aitab! Ma olen elav inimene, lihast ja verest, ning ma elan ühte elu. Ma olen tüdinud sellest mängust.

5.

Mul ei olnud und. Tajusin oma abielu luhtumist ja igatsesin isegi, et kõik oleks Alfrediga juba seljataga. Ometi kummitasid mind kartused lahutatud abielu pärast. Analüüsisin mõttes viimaseid päevi, kuid ja aastaid ning hakkasin kahtlema, kas olin siiski õigesti toiminud. Ja nii nagu varasematel kõhklusehetkedel, ei saanud ma enne rahu, kui haarasin oma graafiku järele, mis asendab mulle päevikut. Pruukis vaid hetkeks sellele pilku heita ja otsekohe taastus mu enesekindlus — graafiku kõver kinnitas positiivsete tegude ülekaalu. Satub tavaline päevik võõrastesse kätte, võib ta reeta päeviku omaniku saladusi. Minu graafik on seevastu seif, mida keegi ei oska

avada, sest ma pole kellelegi andnud tolle graafiku mõistmise võtit.

Tegelikult on kõik väga lihtne. Graafik on nagu graafik ikka: vertikaal- ja horisontaaltelg. Esimesel skaala 10-palli süsteemis, teisel nädalapäevad. Kooliplikana kandsin iga päeva kohale sel päeval saadud hinnete keskmise, nädala lõpul ühendasin punktid graafilise kõveraga. Hiljem märkisin nädala keskmise hinde ning joonistasin graafiku juba nädalate ja kuude lõikes. Olin vaimustuses oma avastusest ja uskusin graafiku hiilgavasse menusse, mis üldsusele teatavaks saades peaks mulle kuhjaga kuulsust tooma.

Algebrat õppides tutvusin negatiivsete ja positiivsete arvudega ning otsekohe laienes arvude skaala minu graafiku vertikaalteljel.

Minu ema, kes toonitas, et inimene peab eelkõige ise oma tegusid hinnata oskama, andis uue tõuke graafiku täiendamiseks. Omamoodi mõjutas mind ka onu Ruudi, kes kinnitas kõiki inimsaatusi võrdsed olevat: kellel rohkem rõõme, sellel rohkem muresid, kellel rohkem õnne — rohkem õnnetusi. Nõnda ta heietas. Mina aga tahtsin ta veendumusi kummutada, sest mina olin siis oma õnnetähes kindlalt veendunud ja uskusin, et mina elan nagu päevalill, kes ainult päikesele vastu naeratab.

Kaheksandas klassis hakkasin ma oma tegusid, saavutusi ja ebaõnnestumisi klassifitseerima positiivseiks ja negatiivseiks ning noteerima nende osatähtsust plusside või miinuste 10-palli süsteemis. Pluss- ja miinustulemusi õhtuti liites sain arvu, mis oli omamoodi hindeks mu päevale.

Ma uskusin, et tolle graafiku abil võib fikseerida iga inimese positsiooni. Veel enam — hauakivil olev arv ütleks isegi järeltulevatele põlvedele, millise inimesega oli tegemist.

Tasapisi hakkas mu kriitiline meel arenema. Selgus, et minu saavutuste ja luhtumiste jaotamine negatiivseiks ja positiivseiks nagu nende hindaminegi kujuneb suvaliseks.

Tänu muidugi sellele, et graafiku koostajaks, kasutajaks ja tundjaks oli üks inimene — Anu Lambet —, ei tekkinud erilisi komplikatsioone. Ma kinnitasin endale jonnakalt, et Lambeti graafik on maailma kõige täiuslikum ja objektiivsem, kuna ta õigsuse kohta pole ühtegi kahtlust, vastuväidet ega vaidlusi. Tore oli üksindushetkil heietada igasuguseid võimalusi, mida see graafik võiks pakkuda.

Tehnikumis muutusid mu seisukohad kardinaalselt. Mulle sai selgeks, et isegi raalid ei suudaks inimtegevuse iga väljendust noteerida nii, et arvtulemus mingit vähegi usutavat pilti annaks.

Kriitilise mõistuse kiuste jäin ikkagi oma graafiku juurde.

kuna see pakkus võimaluse õhtul veel kord päevaseid sündmusi meenutada — liigitada neid, hinnata, summeerida ning saadud arvu vaadelda kui kokkuvõtet möödunud päeva tegemistest. Isegi nädala keskmise tõin kunagise kooliplika eeskujul välja ja kandsin graafikusse.

Ühel päeval märkasin aga, et graafik hakkas mulle mõju avaldama päeval töö juures. Hakkasin ma midagi tegema, meenus mulle graafik. Olin ma midagi korda saatnud, jälle mõtlesin selle sündmuse asukohale graafikus ja kusagilt hingepõhjast kerkis küsimus: kas see või teine ettevõtmine läheb positiivse või negatiivse poole peale? Alles sellest ajast hakkasin ma taipama, mida mulle tähendab Lambeti graafik.

II peatükk

1.

Kiti rohekad silmad, süsimustad juuksed ja ülekeev temperament lasevad oletada tema kaugete esivanemate mustlaslikku päritolu. Tegelikult oli ta isa hoopis eestlane, ema aga on lätlane, kodus kõnelevad nad emaga läti keelt ja suvepuhkuse veedavad Riia lähistel Kiti keemiavabriku direktorist onu suvilas. Alati, kui Kiti naaseb, räägib ta Riias ja Läti- maast sellise heldimusega, nagu oleks sealne maailm pealpool pilvi. Ta on tõlgiks, kui lätlaste delegatsioonid meie rajooni kolhoose, tööstusettevõtteid või muuseumi külastavad. Ka kaubamajas on ta ekskursantidele vajalik. Vahel jääb ta mõne Riia noormehega terveks pooltunniks vestlema. Siis ahenevad ta ümarad rohekad silmad kitsasteks piludeks, nagu segaks Eestimaa valgus teda nägemast kauneid ja säravaid Riia torne.

Riia linnal on meie linlastele mingi maagiline mõju. Austus Riia vastu pärineb kaugest ajast. Meie vanaisad kõnelevad Riias vaikselt ja pühalikult, nagu seisaksid nad kiriku kõrgete kivivõlvide all. Riia andis neile leiva ja leivakõrvase, riide ja rublad.

«See juhtus siis, kui ma Riias tulin. See sai Riias toodud.» Nõnda märgivad nad oma mineviku tähtpäevi.

Kollane ja suurte magusate marjadega riia sai, roosidega siidrätikud, «Riia balsam» ja magusad viinad. Kõike seda mäletavad vanaisad ja vanaemad. Mehi, kes Riias tulnud, kutsuti riia-meesteks. Neid teretati kättpidi ja kiideti hiljem: «Ma sain «riia-tere»».

Riia ja riialaste juures on tänapäevani säilinud mingit püha-päevalikku suurejoonelisust ning galantsust. Lätlastest ekskursantide seast võib eksimatult riialase ära tunda. Mõõdetud samm, sünnipärane intelligents, sportlaslik lihtsus ja sundimatu käitumine, eriliste tõusude ja mõõnadeta veerev vestlus ning ehtne imestus mingi avastuse puhul on riialase tunnusteks.

Olgugi et Kiti riialastest eriti lugu peab, ei tähenda see veel, et ta pimesi kõiki lätlaste riialasteks tunnistaks ja andestaks turistidele nii omase lärmakuse ja pisikese üleoleku käitumises. Kiti teeb ranget vahet ehtsate riialaste ja nende vahel, kes kord Riias väisanult end pururiialasteks peavad. Ta nagu kardaks, et riialaste oreool võiks nende teiste tõttu tuhmuda.

Sel hommikul oli läti ekskursioon varakult kohal. Turjakad poisid piilusid läbi ukseklaaside ja tegid kahemõttelisi märkusi müüjate kohta. Nende valjuhäälnelne jutt müügisaalis, ebakohased naerurõkatused ja vastastikused hõiked polnud riialastele oma- sed.

Kiti kuulatas pettunult, noogutas omaette ja igatses riialaste järele: nii mõnus oleks mõne soliidse inimesega pisut emakeeles vestelda. Tema riia dialekt ei teeks talle häbi.

Üks tümmikaist poistest sattus peagi Kiti orbiiti. Ta nõudis üleoleva jonnakusega saksa suvekingi, mida me ainult noor- paaridele müüsimise.

«Ma olen Riias... Riialaste jaoks leiata ikka,» ütles poiss vene keeles, ilmselt teadlik siinsete lugupidamisest Riia ja riia- laste vastu. «Me kõik oleme Riias,» ta viipas käega kaaslaste poole.

«Ah Riias?... Riias?» kordas Kiti.

Nähes, et too rohelistel silmadega tüdruk Riias midagi ei tea, seletas poiss halvustavalt midagi enda kõrval seisvale tüd- rukule ja jätkas vene keeles:

«Riia... Riia on Läti pealinn... Ei ole kuulnud või?...»

Kiti raputas kurvalt pead. Äkki pööras käega laubale, nagu oleks talle just nüüd meenunud Riia ja paristas vene keeli:

«Tean, nüüd ma tean... See on seal Poltaava oblastis... Te kasvatate seal ilusaid hanesid, vormite savipotte ja ajate kan- get puskarit.»

Noormees vaatas Kitit sellise näoga, nagu oleks talle nelkide pähe nõgeseid pakutud. Ta oleks vist Kiti geograafiaõpetaja karjakuks saatnud, kui tal oleks võimu olnud. Nina kirtsutades seletas ta enda ümber kogunenuile tolle tüdruku nõmedust. Milline arenematu tüdruk! Ise selline sire ja kenakene.

Kui kõik olid Kitit paras jagu pielnud ja ohootades pead raputanud, pöördus Kiti sellise rahulikkusega noormehe poole, nagu oleks nende jutt pooleli jäänud, ja ütles suurepäraselt riia dialektis:

«Täna kohtan ma siin Lätimaa suurimaid valetajaid.»

Mees tõmbus kõssi ja kõik äsjased «riialased» tardusid het- keks paigale.

«Te räägite läti keelt?» kogeles mees.

«Ei. Ma olen lätlane — Riias pärit... aga ma räägin eesti keelt,» vastas Kiti jällegi soravas läti keeles.

Äkki hakkas kõigil «riialastel» kiire. Kõige viimasena lahkus Kiti vestluskaaslane. Selg ees, püüdis ta veel uksel vene keeli vabandada.

Nüüd pöörutas Kiti: «Kahju, et mul aega pole, võtaks teid sleppi ja näitaks Riia linna ära...»

Lätlased kadusid, meie aga ei müünud midagi. Kuuplaan kõrbeb.

2.

Kõik meie sektsiooni müüjad on minu peale pahased. Isegi proua Aru, too «vana kooli» kasvandik. Tema ei tõsta häält, ei sajata eesti ega vene keeles, see oleks labane — so Banal. Ta pomiseb omaette ja teeb seda saksa keeles: «Dummheit... Dummheit...»

Kahe päeva pärast on aprilli lõpp. Meil oleks vaja vähemalt kolme päeva müüki, et kuuplaani täita. Direktor laiutab käsi, ökonomist ohkab, kaubatundja ragistab telefoniga. Müüjad ilmuvad kordamööda konku uksele ja pöörduvad minu poole: «No-oh?»

Ma ei oska midagi ette võtta, kõik, mis on laos, on ka letis.

«Minge, müüge!» on minu ainukene nõuanne.

«Ükskõik kuidas sa ka müügisaalis naeratad, ühe paari asemel keegi kahte ikka ostma ei hakka,» kurdab Lea.

Lõuna paiku heliseb telefon. Kaubabaas ulatab meile abistava käe. «Soome saapad... Viiskümmend paari... Tulge isiklikult järele.»

«Miks isiklikult?»

«On vaja!» toru pannakse hargile.

Soome saapad! Soome saapad! Müügiplaan on päästetud.

Veel samal tunnil sõidan kaubamaja furgooniga saabastele järele.

«Olge head,» ütleb laojuhataja ja paneb kakssada seitsekümmend kolm rubla koos saatelehtedega mu ette lauale.

«Mis raha see on?»

«Kolme paari saabaste raha.» Brennerist uhkab üleolevat armulikkust.

«Ma tahaksin saapaid.»

«Saate ju, nelikümmend seitse paari ja kolme paari raha.»

«Ma ei tea... Viimaks veel keegi kontrollib... Tulge parem kaubamajasse järele.»

Mul on pisut piinlik, sest nemad ju abistavad meid, mina aga kihelen, nagu peaksin omast taskust midagi maksma.

Brenneri kulm kisub kortsu: «Kas sa arvad, et minu naine ja Nelly peavad paljajalu käima?»

Nelly on laos pakkijaks. Ta tuleb ukse vahele saapapaar näpus ja viskab need pahaselt lauale.

«Ei arva, aga sealt saaksite ju ka...»

«Hm...» Brenner mõtleb hetke. «Nelly, tehke saateleht ringi — kaubamajale 40 paari, ülejäänud seitse koos nende kolmega võtab iga kauplus kahe käega vastu.»

Ma tahan nüüd vastu hakata, kuid Brenneri nägu sunnib mind vaikima.

Ma saan oma nelikümmend paari ja sõidan tagasi.

«Noh? Noh? Noh? Miks nelikümmend, kui viiskümmend lubati?» Juba on Kiti näpp telefonil, kohe helistab ta kaubaasi direktorile...

«Betrügerei... Lug und Betrug...» kobiseb proua Aru.

Isegi leebe Lea leiab, et meile on ülekohut tehtud.

Mu jutu ära kuulanud, jäävad nad kõik suuril silmil mu otsa vaatama.

«Kas siit või sealt, mis vahe sellel on?» Leal on kahju.

«Ma tahan ausalt asju ajada!» see endakaitseks öeldu kõlab õõnsalt. Ma olen endale liigset luksust lubanud ja nad ei andesta mulle seda. Kümme paari! Tuhat rubla ajal, kui me igat rubla jahime.

Kiti on kuuldust keeletu. Kui ta toibub, näitab ta näpuga meeleskohta, ajab keele suust välja ja teeb «Pää!» ning lisab:

«Oinas... suure algustähega!»

Nüüd keen ka mina üle.

«Pange siis ukсед kinni, kutsuge kõik sõbrad ja tuttavad jaole ning laske käia!»

Nad lahkuvad kiiruga konkust. Ainult Anne, too praktikant, ei taipa, peab ta ukсед sulgema või saapaid müüma minema.

Terve õhtupooliku kaubeldakse müügisaalis vaikselt nagu surnu sussidega. Järgmisel päeval on küll trügimist, kuid nelikümmend paari saapaid müüakse eranditult järjekorras seisjatele.

Aprilli viimase päeva pärastlõunal selgus, et kuuplaanist jäi ikkagi kaks tuhat rubla puudu.

Meie müüjad kogunesid kassa juurde nõupidamisele. Nad vältisid mind ja vaikisid, kui ma mööda läksin.

Pool tundi hiljem, kui ma müügisaalis olin, lippasid Kiti ja Lea konkusse ning ma kuulsin poikvel ukse vahelt neid telefoniga rääkimas.

Lea, leebem ja rahulikum, valis numbri, Kiti õpetas kõrval.

«Kas juhataja... Ma jalatsist, meie naiste nimel... Võib-olla

on teil midagi korjanud või... või... Võtaksime oma arvele... Ah... Ülemuste asi... Ei ole? Ei anna? Mis siis ikka...

Kiti rebis talt toru ja karjus vihaselt: «Kuule, vana Brenner! Ma lasen su habeme ametiühingusse sisse seebitada ja turul teiste spekulantide hirmuks maha ajada! Suli! Küll ma tean, kuhu meie kümme paari saapaid jäi!»

Ilmselt oli toru teises otsas hargile pandud, Kiti aga sajatas ikka veel Brennerit.

Ma tulin konkusse aruannet koostama.

Viie minuti pärast «laskus» Aru väärikalt konkusse, mis oli müügisaalist kolme astme võrra madalam.

«Tohin ma mõneks minutiks linna minna?»

«Kuhu?»

«Meie plaani pärast. Kui teil midagi selle vastu ei ole, siis ma annaksin isikliku säästu ajutiselt ühiskonna käsutusse.»

Mul oli selge. Ta nõustus hoiukassast paar tuhat rubla meie kassase tooma. Plaan oleks täis, kõik saaksid preemiat ja juba ülehommeks võiks proua Aru oma isikliku säästu uuesti hoiukassasse viia. Ma teadsin, et selliseid võimalusi on kasutatud, pealegi ei kartnud ma lähemal päeval inventuuri.

«Tohin ma siis?» Ta oli mantli kinni nõopinud, jalg trepile astumas, vaatas ta veel hetkeks minu poole.

«Minge, palun, müügisaali!»

Ta näppis oma nõopide kallal, aeglaselt avanesid mantlihõlmad. Ikka seisis ta veel mu laua otsas.

«Minge, palun, müügisaali!» Ma rõhutasin igat sõna. Kui juba kord sai otsustatud, et ausalt, siis jäägu nii! Mina vähemalt seekord sahkerdama ei hakka.

Ta ei kahelnud enam kuuldus, kui mantli kappi riputas:

«Dummheit... So was Dummes hab ich noch nie gesehen...» kobises ta.

Esimest korda nägin ma teda ärritunult värisevate kätega oma lokke sättivat, mis aga hoopis segamini läksid.

... Nad ei kogunenud enam kassa juurde. Lühikeste ja järs-kude repliikidega vastasid nad ostjaile, vihased endile, et neil midagi erilist pakkuda ei ole, vihased ostjaile, et need ei osta, mida parajasti müügil on... Minu müügisaali ilmudes pöörasid nad demonstratiivselt selja ja hakkasid usinalt kirsasaapaid riiuleile seadma.

«Direktori juurde... Direktori juurde!» käis saalist kahin läbi.

Direktori kabinetis istusid ametiühingu esimees Sirkel, pudukaupade sektsiooni juhataja neiu Palm ja ökonomist.

«Jajaa... loomulikult, loomulikult,» noogutas Sirkel direktori jutu peale. Ülematega kõneldes on tema sõnavara väga

napp, tänu sellele on ta juba seitsmendat aastat ametiühingu esimees.

«Istuge, Lambet!»

Maarits tõusis ja jalutas mööda tuba. Neiu Palm istus sirgelt ja jäigalt ning puuris mind ilmse üleoleku ja halvaksapanuga. Neiu Palmi küljest võiksid mehed tulerauaga rapsides piibu peale tuld võtta.

«Teil on seitse tuhat üle,» rääkis ökonomist, «kanname jalat-site plaanist paar tuhat teile, siis oleksid kõikides sektsioonides kuuplaanid täis.»

Ma ei julgenud nüüd enam mingit oma liini ajada, pealegi teadsid kõik, et plaanide jagamisel olin ma ägedalt protestinud meie plaani ülemäärase iibe vastu. Nüüd tahtis ökonomist tehtud viga parandada.

«Jajaa... loomulikult,» kinnitas Sirkel ja patsutas rahulolevalt oma põlve. Ta valge ümar nägu, mis oli puudriga ületustud, meenutas mulle kangesti värvilist inglipilti vanaema katekismuse järjehoidjal.

Kõik ootasid vaikides mu otsust. «Jajah, loomulikult,» ütlesin ma äkki. Mul oli piinlik, et ma poolkogemata Sirkelit matkisin.

«Milleks meie töötajad teistele preemiat teenivad?» neiu Palmi näos ei liikunud ükski lihas.

«Ja, jah... loomulikult,» lipsas jälle Sirkelil üle huulte.

«Mis on siis loomulik? Kas see, et me teistele preemia tasku paneme, või ise vastavalt määrusele plaani ületamise eest kõrgemat tasu saame?» Nüüd vaatas neiu Palm Maaritsa poole, kes oli akna all peatuma jäänud.

«Hhm... Õigus igaühel, kangus kahe vahel,» pomises Maarits oma mõtete kinnituseks.

«Kuuldavasti tahavad kingad ise ausalt plaani täita, milleks neile siis meie ületamine.» Proua Aru oli ilmselt meie pahan-dustest juba pudus sosistada jõudnud.

«Nende plaan oli teie omast pingelisem,» ütles ökonomist. Ta on noor tüdruk, alles esimest aastat meie kaubamajas.

«Viimasel päeval plaani ei muudeta,» jäi Palm endas kindlaks. «Jalatsid ajavad jonni ja oma joont, ajagu siis juba lõpuni. Ei anna... Mitte kopikatki ei anna,» kostis vanapiiga kõrge kriiskav tiiskant.

«Neiu Palmil on kaupmehelikku haaret ja profiili,» kiitis proua Aru, kui ta pudust prantsuse lõhnaõli, soome seebi ja saksa šampooniga tuli.

Võib-olla tõesti. Praegu on ta aga krõbe vanatüdruk, kes kõige «oma» otsas on terve elu sama koilt ja kiivalt istunud kui praegu plaanirublade juures.

Keegi ei osanud siin salomonlikku lahendust leida. Pealegi oli seadus pudu juhataja poolt.

«Seltsimehed,» ütles äkki Maarits reipalt ja tuli laua otsa tagasi, «homme kella kümnest kuni kella kolmeni on kaubamaja avatud. Kooperatiivi juhatus palus, rajooni üldplaani on hädahoos.»

«Homme!!!»

Homseks panin pesu likku. Homme on vaja Villet vaatama minna. Homme on tuhat ja üks tegemist ootamas... Ja nüüd — tööle! Mul polnud aga moraalselt õigust õiendamiseks, sest meil jäi ainukesena plaan täitmata.

«Homme on kaubamaja avatud,» kordas Maarits ja vaatas Sirkeli poole. «Ametiühing oma nõusoleku annab.»

«Mismoodi?» Sirkel ei kuulnud, aga ütles igaks juhuks:

«Jajah... loomulikult.»

Ma kirusin mõttes Sirkelit. Temast ei ole ju kaitsjat ega kaalujat. Võib-olla sobiks ta lasteaiatädi, võib-olla kooks ta ahjupaistel «Ukule» ilusa kirju kampsuni või kasvataks roose. Aga ametiühingu esimeheks? Ei!

«Aga meie nõusolek?» poetasin üldisse vaikusse. Ma ei suutnud oma pettumust varjata. Laupäevad lähevad niigi kõik töö tähe all, juba asendame puhkajaid, ja nüüd see kevadine pühapäev, millele terve nädal sai loodetud.

«Teie nõusolek?» Maarits kehtas imestusest õlgu. Ta on alati rahu ise. Kui aga kusagil plaaniga «kõrbe», laupäevakule või kolhoosi minekul nurinat kostab, muutub ta tormiks. Siis tunneb ta end jälle sõdurina.

«Seltsimees Lambet... kui me iga soldati käest oleksime küsinud tema arvamust, kuhu me siis oleksime jõudnud?» Jälle marssis ta mööda kabinetti ja ma tundsin ta tõredust oma pea peale kuhjuvat.

«Siis oli sõda...» ma lausa ohkasin.

«Sõda, õige... Aga ega lahingud pole veel lõppenud...» Akna all tegi ta veel kord peatuse ja kordas: «Lahingud ei lõpe niipea!» Ja äkki, nagu polnukski siin vaieldud:

«Nägemiseni... Homme hommikul kell kümme näeme jälle...»

Õhtul kodus tegin ma möödunud päevast kokkuvõtet ja märkisin oma graafikus pluss-poolele kolm punkti. Ega mu selle päeva tegemised enamat küll ei väärinud.

Kõik on jälle hea — kuu lõpu pahandused on unustatud, preemiarahad käes ja kulutatudki ning lõbus lõõpimine elustab meie vahetevahel morniks kippuvaid nägusid.

«Tuhat naeratust!» hõigatakse üksteisele ja jälle sumiseb kaubamaja sõbralikult.

«Pead sa seal kaubanduses traavima?» küsis kord onu Ruudi, nähes mind läntsakil tugitoolis, jalad diivanileenile tõstetud. «Leiba võib, laps, ka kergemini saada.»

Nendele sõnadele mõtlen ma siis, kui sekeldused, tülid ja pahandused konku seinte vahelt müügisaali ja veel kaugemale ulatuvad. Siis leian, et onul on õigus. Päeviti oleme lennus, õhtuti jalad surisevad. «Kohvi» saab direktorilt, «kohviga» kostitavad meid ostjad, hirm näppamise ees kummitab ühest inventuurist teise. Pealegi on meie palk suhteliselt väike. Töö ajal turul või poode mööda lonkimine ei tule kõne allagi. Ometi on meil kaadri voolavus väike.

«No käib nende kätest alles poppi kraami läbi!» kadestavad «pipsid» kontoreis.

«Ju nendele üht-teist ikka pudeneb,» arvavad turukauplejad enda pealt mõõtu võttes.

«Kerge ja puhas elu,» kommenteerivad kolhoosnikud. Ja ometi pole neil kellelgi õigus.

Kümme aastat tagasi kaotasid poppide kingade ja saabaste pärast viis kilo kaalust, kui ma paar kuud leppisin lõuna ajal ainult supi, õhtul aga leiva ja margariiniga. Hiljem harjusin ilusate asjadega ega arvanudki enam, et nende omamine on mingi eriline rõõm.

Neid aga, kellele kaubanduses midagi «pudeneb», kutsutakse meil lihtsalt spekulantideks.

Kergeks ja puhtaks võivad meie elu pidada vaid need, kes laudast lõunavaheajal korraks kauplusse lipsavad.

Aga ometi pole ma kunagi tõsiselt mõtelnud mõnele teisele tööle minna.

Kaubamaja sumiseb ja konkus kuulutama jäädes kostab see kõrvu nagu mingi ergas harmooniline meloodia, mida kaugel koor ümiseb sordiini all. Vahetevahel segunevad sinna dissonantsid, kuid mulle tundub, et needki täiendavad omamoodi toda toredat meloodiat. Sellesse sukeldudes tunnen ma end äkki tuhandeile vajalikuna. Ma rõõmustan koos poisiga, kes oma esimese teenitud raha eest endale ise täismehel kombel kingad valib. Ma rõõmustan nendega, kes säravi silmi ostavad kingituseks minu soovitatut. Milline rõõm on seista noorpaari vahel

ja pakkuda kord ühele, kord teisele midagi, mis nende kaunist hetke veel kaunimaks muuta aitab. Ja kui tore on see, kui vanamemm või taat midagi pehmet ja jala järgi leiavad ning muheda muigega kinnitavad: «Aitäh, tütar, aitäh... Need on ju nii kenad.» Kas see ei olegi too andmisrõõm, mis on saamisrõõmust mitu korda suurem. Selline rõõm varjutab raha väärtuse, justkui oleks rahal siin hoopis teisejärguline tähtsus. Raha on lihtsalt paber, mis registreerib toimunud tehingut.

On aga ka neid, kes tulevad, hõlmad valla, käed uhkelt taskus. Nad näitavad üleolevalt näpuga ja poetavad mokaotsast: «Äh, pange need ja need, see siit ja torgake too ka veel.»

Meie osakonnas on selliseid ostjaid harva, kultuuris aga sagedamini. Ptüi! sülgavad nad näppudele, harutavad rahanutsaku põuest ja loevad siis sellise näoga, nagu maksaksid nad tolle näruse kauba koos müüjatega kinni.

Ma olen püüdnud selliste ostjate teenindamisest hoiduda, sest alati jääb nende lahkudes hinge mõru mekk. «Tuhataeratus,» hõikavad tüdrukud vastastikku üksteisele, kui selliseid ostjaid teenindades kipub meeoleolu morniks muutuma.

Jälle sumiseb kaubamaja, jälle uued ostjad, uued naeratused ja jälle tunned — sa oled tuhandeile vajalik.

4.

Üle hulga aja ilmus Alf meie sektsiooni. Veel viis aastat tagasi käis ta mul igal õhtul vastas, nüüd aga põikas üle mitme nädala korra kaubamajja. Kodus ei ole ma teda terve nädala näinud.

Alf näib tõesti mehe etalonina. Järsud õlad, kähar juuksetukk, mis laubale tükib ja kõrge kasv ning uljas rüht meenutavad filmis nähtud Doni kasakat.

Tüdrukud kadestavad mind ikka veel Alfredo pärast, kes peoõhtuil kultuurimajas laulab: «Rando... Rando... Rando!»

«Vanemuine, laena meile oma kannelt,» itsitas Kiti minust möödudes.

Alf tahtis mulle midagi öelda. Ta kogus julgust, kuid tüdrukud sõelusid meie lähedal ning peale paari viisaka fraasi ei kuulnud ma talt midagi. Siis kutsuti mind telefonile. Alf kummardas mulle galantselt, vibutas hüvastijätuks kätt ja lahkus tänapäeva elutempot siunates.

«Mida ta mulle öelda tahtis?» mõtlesin ma pärast konkus.

Mida? Võib-olla on ta nõus lahutama... Võib-olla aga tahab kõike otsast alata? Tema näost ei loe kunagi midagi välja. Ei, ei... Temal on oma, ja minul...

Konku uks avanes ja Kiti sosistas: «Tule, vaata lumeinimest...!» Ma kohendasin masinlikult oma soengut ja astusin müügisala.

Kiti lobises oma tuttava tüürimehe Valteriga, noogutas minule ja sihtis silmadega kummisäärikute riiuli juures tolknevat meest. Riiuli taha varju jäädes oli mul hea toda «lumeinimest» piielda. Ta meremehekuue hõlmad olid valla ning lah-tisest särgikaelusest paistis karvane rind, mis tükkis välja nagu tokerja karvaga kass. Habe ja juuksed olid kõrvade kohal kokku kasvanud ning vaevalt oli neisse sel kevadel mõni kamm eksinud. Kõige naljakam tundus tolle mehe juures ta lai tõmbiotsaline nina, mis oli otsekui sooja kõrgete põsesarnade vahele muljutud. Ja sedagi oskamatult: nina oli vasema põse poole viltu.

Ma tahtsin kohe konkusse tagasi minna, Valter aga, äsja merelt tulnud, pöördus minu poole: «Noh, nüüd on küll proua Lambet kõrgema koha või kallima palga peale läinud, et ta vana tutvust tunnistada ei taha.» Me kätlesime, lobisime tühjast-tähjast, siis päris Kiti: «Miks sa ei taha teenindada?» ja noogutas ikka veel kummisäärikuid jõllitava mehe poole.

«Uh... uh... uh...» väristasin ma õlgu, nagu oleks mul külm.

«Las ta olla,» sosistas Valter, «ta on pisut isemoodi.»

Just Valteri hoiatus õhutas mind «lumeinimest» veel kord takseerima. Läksin rahulikult, pisut ujedal sammul ning kohendasin käigupealt kingapaare riiuleil.

«Mida teile?» Ta seisis tummalt nagu raudrüütli eksponaat lossimuuseumis. Mul oli kõhe.

«Mida teile?» kordasin kõvemini.

«Pudel õlut ja punnivinna.» Ma võpatasin. See oli hauatagune hää, pealegi ei paistnud pulstunud habemeräga, kas ta liigutab suud või on ta hoopis kõhurääkija. Püksitaskutest kiiksid viinapudeli kaelad.

«Te olete korrusega eksinud,» kogusin ma end ja sihtisin näpuga korrus kõrgemal oleva restorani poole.

«Oh, oh, oh...» müristas mees rämedalt, «jõle maru, mina ei eksi. Need eksisid, kes ehtasid. Nüüd tamb, kurat, pudeli õlle pärast veel kaheksateist astet ülespoole.» Ta paistis tõsiselt pahane olevat.

Äkki nägin ma keset toda karmi ja kalki nagu kaht musta silma, mis meenutasid kangesti laste mängukaru nõöpsilmi.

Valter, nähes seltsimeest kätega vehkimas, kartis pahandusi ja ilmus meie juurde. Mind ei pannud mees enam miskiks.

«Sa jääd siia poi peale... Kurat sinuga, ma lähen lasen lonksu lõpuste taha.»

«Oota pisut, Jull,» Valteril oli Kitiga jutt pooleli jäänud.

«Ei, kõri tolma nagu Sahara ja kõht kisendab nagu kõuts küünlakuus.» Järsku puurisid ta mustad silmad mind nagu kurjategijat. See oli teravalt valus pilk. Siis õõtsus hetkeks ta sakkus pea sagivate ostjate kohal ja läinud ta oligi, ainult tõrvahais rippus veel kaua riiulite vahel.

«Ah, tema...» seletas Valter meie pärimistele, «kapten Jõle-Jull või lihtsalt Jõle. Imelik mees. Lastekodu kasvandik. Tal on kaks paika: merel või kõrtsis. Aga kõik püügirekordid on tema käes!»

Kes ta õieti oli ja kust ta tuli, seda teadsid vähesed. Kaadri- osakonnas oli muidugi teada, kuid need noorikud Jõle-Julli ankeediga ei vehelnud. Juhtus, et mõni liialt uudistama tükkis, öeldi kaadritest: «Ärge talle väga külje alla tükkige: ühele kopsas kuklasse, oli paar aastat «pajukil».»

Sellest jätkus. Keegi ei trüginud Jõlele sõbraks ning Jõle ümber tekkis salapärasuse oreool. Naised vaatasid talle järele, mehed aga hoidusid tee äärde, kui Jõle vastu tuli. Ta ei puudutanud küll kedagi, kuid ei sallinud neid, kes muidu kippusid juttu puhuma.

«Jõle,» mõtlesin ma, kui Valter oli lahkunud. «Kui taiplikult on osatud nimi leida!»

Terve öö maadlesin ma unes mängukarudega ja kõigil neil olid Jõle-Julli nõõpsilmad.

5.

Noorpaaride vitriini ees on alati palju naisi-uudistajaid. Nende pilgupüüdjaks on kingad: valged, beežid, mustad lakid, pruunid — tikitud kulla ja hõbedaga. Siin peatus nirkinaõga hepakaid tüdrukuid oma tulevase käevangus, siin peatus vana- paare möödunud meenutades, siin peatus ka vanapiigasid, kellel polnud õnneks või õnnetuseks siit vitriinist kingi vaja läinud.

Vitriini ees seisatus abielupaar, kes oli Volga äärest sõitnud külla oma sõdurist pojale. Ja olgugi et mees juba paar korda häbelikult ringi vaadates keelitas naist endaga kaasa teise osakonda tulema, jäi naine ikkagi vitriini ette seisma.

Ma tean oma kogemustest, et mõnes suhtes oleme meie, naised, ühesugused, olgu me siis Kaspia tagant, Saksast, Soomest

või Saaremaalt. Ilusad kingad köidavad alati meie tähelepanu, sest ilus king vormib ka keskpärase jala ilusaks, tõstab enesetunnet ja annab esinemiskindluse. Pealegi libiseb meeste pilk alati jalgadele. Meestele aga tahame meeldida kõik, ükskõik, kas meil on julgust seda tunnistada või mitte.

«Tule, lugeda oskad?» Mees võttis päris tugevasti naisel käsi varrest kinni ning sihtis sõrmega sildile: «Ainult noorpaaridele!»

«Lase nüüd... Vaadata ikka tohib.» Ma kõnetasin neid:

«Kas tütar hakkab abielluma?»

«Oh ei! Ta on noor alles, lõpetab tehnikumi. Ma pole nii ilusaid kingi näinudki,» tunnistas naine vaimustunult.

Kingad olid tõesti kenad, olin isegi neid jalga proovinud ning tantsusamme teinud.

«Kas neid müüakse ainult noorpaaridele?» tahtis naine veenduda sildi õigsuses.

«Ainult neile.»

Naine vaatas kingi, mees nihkus piinlikkust tundes eemale.

«Tule... sulle öeldi,» porises mees juba pahaselt.

Ja äkki nägin ma tolle lihtsa vene naise asemel oma ema niiviisi seismas. Mul oli korraga kahju sellest naisest, kes vitriini ees seistes mõtles tehnikumis viimaseid eksameid sooritavale tütrele. Naine ei manguud, ei ahhetanud, ei löönud käsi kokku ega kutsunud jumalaema appi. Ta vaid vaatas ja naeratas malbelt.

«Meid vaadatakse juba.» Mees löi käega ning kadus ostjate hulka.

Ma küsisin naiselt kinganumbri ja kirjutasin tšeki. «Kassasse,» ütlesin ma ja lipsasin konkusse.

Naine naeratas ikka veel.

Ma polnud talitanud eeskirjade järgi, ometi ei olnud mu hinges etteheite varjugi. Veel enam, mul oli isegi hea meel. Proua Aru nägi seda pealt. Pooled linnanoorikuist on talle tuttavad. Kui sellele võis, miks nendele ei või? Proua Aru ei ole sugugi tumm-eit, nagu teda nüüd isegi kaubamajas kutsutakse. Ta on kaval, pisut rafineeritud oma «vana kooliga», toetub oma arvamus- tes «asistele» inimestele. Tegin ma valesti? Seaduse järgi küll, aga südame järgi mitte. Miks peaksid need kingad kaunistama ainult nende tüdrukute jalgu, kes kuu-paar pärast pulmi seisavad samades kingades advokaadi juures, käed ahas- tavalt rinnal: «Oh, kui õnnetu ma olen! Meie iseloomud ei sobi!»

Vaikselt avanes uks. Naine seisis uksele ja nüüd naeratas ta mulle.

«Ärge pahandage, ma segan.»

«Milles asi? Ei, ei, ei,» tõrjusin ma, nähes teda kandekotis sorivat.

Ta võttis kotist mingi paki.

«Ei, ei! ... Pole vaja!» Ma tõstsin tõrjuvalt käed. Nii sümpaatsed inimesed ja äkki sedaviisi ...

Ta vaid naeratas.

Paberist paistis kuivatatud kala.

Mul polnud sõnu, aga ma ei tundnud ka toda rusuvalt alanavat tunnet, kui «natšaid» pakutakse. Pigem tegi see mulle nalja ja süvendas veelgi mu usku lihtsatesse ja avala hingega inimestesse.

Lõunatunnis kädistas kogu meie naispere vobla kallal, üksteise järel tõusid pöidlal ning kõlas tunnustav «voh!»

III peatükk

1.

See oli liig. Me kõik tajusime seda, kuid parata polnud enam midagi.

«Kiti! Kiti!» hüüdsin ma hoiatavalt.

Kiti trampis jalgadega ja karjus õnnetule, soliidse kikkhabeme ja vidutavate silmadega vanemale mehele midagi vihaseks näkku.

Mees tõusis, mühatas korra ja sammus kõige otsemat teed direktori juurde.

Kiti välgutab oma rohelisi silmi ja karjus talle järele:

«Raisk... raisk... raisk...».

Lea seisis, käed kaudu külgi, praktikant tõmbus kõige hämarasse nurka ja proua Aru vajus häbist ning hirmust leti taha varju.

Minu ergas frustratsioon sundis mind vaikima. Ma ei oleks suutnud ega osanudki tekkinud olukorras lahendust leida.

Mõne minuti vaikisid müüjad, vaikisid ostjadki, keda õnneks oli sel tunnil meie osakonnas vähe. Nad piidlesid altkulmu Kiti poole, kes seeris ärritatult riiulite vahel ja kirus pobinal: «Sokuhabe... vana tõhk... käperdaja...»

Siis ilmus direktori sekretär trepile. Tõsine, asjalik, sellise ilmega, nagu ei eksisteeriks kedagi peale tema. Ta vaatas trepimademelt meie osakonna poole ja kuulutas: «Katherina Kalm, direktor kutsub!»

Kõik, kes olid toiminuga kursis, tõmbusid pisut kühmu. Kiti aga läks julgelt trepist üles, nagu kiirustaks ta, et lahkunud isandale veel võmmu kuklasse anda.

Need, kes direktori ukse tagant juhtusid mööda minema, andsid päkkadele valu, et kiiremini ohutusse kaugusse jõuda.

«Vana mõirgab,» ütles Ründi-Päss ja temagi eemaldus siit, nagu jalad võtsid.

Praktikant Anne, kes meilt üht-teist juba õppinud oli, püü-

dis omal käel direktori meeleolu määratleda: «Pikne... Müris-
tab...»

Kiti nuttis viha pärast, hakkas luksuma nagu laps ega saanud seletamisega hakkama.

«Mis te omale lubate!» kärkis direktor.

«Mitte... midagi.»

«Seltsimees Kalm, teie koht pole Hermese templis, vaid kusa-
gil pärapõrgus, lambalaudas või kanafarmis. Ristiinimeste seas
nõnda ei räägita.»

«Ta ise...» nuuksus Kiti.

Kiti seletas pisaratega pooleks: «Eile, kui ma töölt koju läk-
sin, istus see mees kahe teise mehega pargis... Ja kui ma möö-
dusin, ütles... ütles...»

Kiti nuuskas nina ega julgenud korrata, mida talle eile
öeldi.

«No mida ta ütles?»

«Ütles... ütles hirmus sandisti... Ütles, et... et lits nagu
lõupoeg Pariisi bulvarilt,» kärmelt voolasid pisarad põski
mööda ja kukkusid lauale.

«No kuulge...» venitas Maarits, kelle arust ostja selline
käitumine oli muidugi liig, kuid impulsiivset Kitit ei tahtnud
ta kraadivõrdki õigustada.

«Võib-olla oli mees purjus, ja kas ta siis teie kohta ütles.
Mine tea, kellest neil jutt oli...»

«Ütles... ütles jah... Ja ega siis mina süüdi ole, et mina
kaine olin...»

«Hhm... jaa... Noorel ja kenal tüdrukul ei ole vaja kuu-
lata, mis joru mehed ajavad. Nende asil!»

Kiti ei tõinanud enam, luksus vaid ja tupsutas taskurätiga
põski.

«No ja täna?» jätkas Maarits ülekuulamist.

«Tuli nagu vana tuttav.»

«Kõik ostjad on müüjale nagu vanad tuttavad.»

«Hakkas kingi proovima. Ikka soome omi, saksa sandaale,
rootsi kingi...»

«See on ostja õigus. Nii peabki olema,» õigustas Maarits
meest, kes talle oma arvamus kaubamaja müüjate kohta äsja
näkku paiskas ja ise minekut tegi.

«Ise muudkui vidutas silmi ja laulis seda laulu: «Pariis...
Pariis...» vana sokk sihuke.» Jälle veeresid pisarad ta põski
mööda.

«No ja siis...»

«Siis... siis...» Kiti ei julgenud Maaritsale öelda, et ajal,
kui ta kummardus kinga võtma, näpistas mees teda rinnast,
õrnalt küll, aga siiski. Ta näitas endale kõhu peale, ja ütles:
«Torkas mulle... näete, sõrmega siia...»

«No mis te nüüd, ega ta tohter pole. Mõnel on selline komme,
et seletades laiutab käsi ja siis kogemata...»

«Kogemata... kogemata...» osatas Kiti. Ja just see, et ta täit
tõtt rääkida ei sõandanud, tegi ta vihaseks ja pani luksuma.

«Teate, seltsimees Kalm, õhtul kodus või pargis saatke selli-
sed mehed kuu peale või veel kaugemale. Kaubamaja aga on
püha paik, siin teenindatakse kõiki ostjaid ühesuguse lahku-
sega... Mis te talle seal ütlesite?»

«Ütlesin...» Kiti nuuskas nina ning pahvatas: «Ütlesin, et
vana sokk, kuradi raisk, põruta põrgusse!»

«Ennekuulmatu! Ennekuulmatu! Ei, ei... see kingaosakond
viib mu hauda...»

Kiti tuli ikka veel silmi pühkides, ega varjanudki saadud
sauna.

Õhtul kutsuti mind koos Kitiga uuesti direktori juurde, kus
Sirkel ja parteisekretär ees ootasid. Kõigil oli juba teada, mis
«kingas» oli juhtunud.

«Seltsimees Lambet, miks te ei kutsu oma müüjaid korrale?
Karistan Kalmi ja teid ka.»

Ma vaikisin.

«Mida teie arvate?» pöördus ta Sirkeli ja sekretäri poole.

«Jaa, jah... loomulikult,» sosistas Sirkel.

Parteisekretär on üks pudu-müüjaist. Ta vaikis, sest häbe-
matu ostja ja häbematu müüja olid mõlemad talle tuttavad.
Südames tundis ta Kitile kaasa, ametikoha järgi aga pidi müü-
jalt nõudma korda ja enesedistsipliini, aga ta vaikis, sest noore
naisena tundis ta selliseid mehi.

Sirkel esitas pika monoloogi müüja osatähtsusest nõukogude
kaubanduskultuuri tõstmisel, karistusest aga vaikis.

«Võib-olla noomitus,» ütles Maarits.

«Jaa, jah... loomulikult.»

«Või jääme esiti märkuse juurde,» kahtles direktor. Kõik
vaikisid.

Maarits tõusis, sammus oma tuttavale kohale akna alla, kuid
laulu ta täna ei ümisenud. Äkki pöördus ta ringi ja küsis Kitilt:

«Kas teile kodus vitsahirmu ka anti?»

Milline küsimus! Mul oli pisut piinlik, Kiti aga vastas krap-
sakalt: «Anti, kui tarvis oli!»

«Hhm... jaa...» Ikkagi ei tulnud Maarits meloodiata läbi:
«Kui lapsena lustlik luhas...» ümises ta vaikselt.

«Lambet, miks te tüdrukud käest ära lasete?» Ta tõstis ähvar-
davalt sõrme.

«Kuidas? Mida mina?»

Maarits ei oodanud minu selgitust, vaid jätkas:

«Kenad naised, aga jutt nagu voorimeestel...» ta tagus sõr-

medega mingit takti aknalaua ja tuli siis oma kohale tagasi, et kõigest kokkuvõtet teha.

«Noh, minge! Kui ma veel kord sellist asja kuulen, siis...» Ägedalt sõrmega lauaplaadile tagudes saatis ta meid pilguga, mis meid lahkuma kiirustas. Kui ma ust kinni tõmbama pöördusin, kuulsin ma teda ütlevat:

«Hhm... kuradi marudalt ütles tüdruk sellele kehkadiveile,» märkas siis, et ma kuulsin ja kõneles kõvemini: «Ostjal on alati õigus. Ostjaga ei vajeldal!»

2.

Ainult paar päeva suutis Kiti end vaos hoida. Saalis oli ta leebus ise. Kui keegi teda pahandas, hüppas ta kähku konkusse ning sajatas siin sosinal, siis oli viha möödas ja jälle võis saalis kuulda Kiti lembivat häält: «Mida ma võin teile pakuda?»

Ma märkasin, et Kitil tekkisid pahandused just meestega, kes viiekümne piirini olid jõudnud ja kes kuidagi ei tahtnud endale tunnistada, et nende valikuvõimalused on ahenenud. Nad ei tunneta reaalsust või püüavad seda tehtud reipuse ja lõbususega leevendada. «Veel pole kadunud Rooma,» kinnitavad nad enestele jonnakalt, jättes tähele panemata juuksehõbeda kõrva ääres ning kummuva kõrvitsa vesti all. Kui nad siis ahistuse ajel veel kord nooruse järele haaravad, tekivad pahandused. Neile antakse mõista, et aeg on neile andnud kõik, kuid osakese ka juba tagasi võtnud...

Ja Kiti leiab, et tema on kutsutud ja seatud neid mehi tõetundmise juurde tooma.

...Sel päeval oli meil ostjaid vähe ning igavlev Kiti aitas meeste valmisriietes uut kaupa varnastada. Siis jäi ta hetkeks konsultandina mantlite juurde peatuma, kus parajasti paar meest uusi nahkmantleid uudistasid.

Turske traalimees oli mantli selga ajanud ja kirus:

«Kokkuhoid... kokkuhoi... Kuradid teevad kokkuhoiu arvel paari säarikuid, aga mantel õigele mehele selga ei lähe...» Sellele kaheksapuudasele mehele jäid hõlmad vaksa yõrra valla.

Üks geoloogidest, kes meie randades naftat otsivad, otsustas traalimehe arvel pisut teravmeelitseda: «Tursa maksa ja angerjat turul ei ole... kõike head korraga ei saa: kes hästi sööb, käib kehvasti riides,» ta sikutas oma nahkmantli hõlmu kleenukese keha ümber koomale.

Traalimees mühatas vaid ja hakkas nailonjoppide seast parajat otsima. Kiti asus talle appi.

«Küll ma ise leian,» tõrjus mees Kitit, kes nüüd tegevusetult kassa kõrvale seisma jäi.

Otsekohe nihkus geoloog talle külje alla, sest Katherina Kalm on kaubamaja magnet.

«Nahkmantlid,» ütles geoloog irooniliselt, «siin provintsis pole ju paikagi, kuhu sellise mantliga minna.»

«Teil on õigus,» kiitis Kiti viisakalt järele. Mees nägi selles vastuses poolehoidu avaldamist ja naeratas: põrgu päralt, kena tüdruk, ilus ja sire!

«Ikkagi ostetakse?» päris geoloog, et jutt ei katkeks.

«Ostetakse,» kinnitas Kiti.

«Noh, ja milleks neile siis need?»

«Ah milleks? Eks need meie mehed käi selliste mantlitega suures linnas teie noorikutega semmimas.»

Seda oleks võinud ju naljana võtta, kuid Kiti üleolev toon pahandas geoloogi. Just nagu nad ise seal mehed ei olekski, et siit traalimehed muudkui lähevad ja semmivad. Geoloog taganes pisut Kitist, taipamata, oli see teravus või nali, iroonia või püha lihtsameelsus. Asjale pani aga ilusasti punkti traalimees ise, kes oli endale paraja jope leidnud ja nüüd, ühes käes nailonjopp, teises nahkmantel, kassasse ilmus.

«Mõlemad?» küsis Kiti. «Te ütlesite ju, et mantel on kitsas.»

«Äh, asi nüüd... Poiss jälgub Talina vahet. Võtab seal mõne mamsli hõlma ala, kui vihma käde jääb.»

Nad naersid Kitiga koos. Geoloog tõmbus päris ukse alla. Ta vaatas kord Kitit, kord traalimeest, kehtas halvustavalt õlgu ja pomises:

«No küll siin on ikka ennasttäis inimesed.» Ta ei nõudnud kaebuste raamatut ega läinud ka direktori juurde.

Õhtul istus geoloog meie kaubatundjaga restoranis ning järgmiseks keskhommikuks, kui Maarits meie osakonda tuli, oli talle juba kõik teada. Ta oli ülimalt heas tujus ja ümises «Päikesepaistelise oru serenaadi». Äkki peatus ta Kiti kõrval, vaatas talle näkku, vilistas vaikselt miilitsaauto hoiatavat signaali, tõstis sõrme ja ütles: «Mitte ei usu, et teile kodus vitsahirmu anti.»

Ma olen käinud kümneid kordi Tallinnas jalatsite tellimust kooskõlastamas, kuid alati on leidunud tagantjärele tarku õpetamas, kuidas just oleks pidanud ette nägema ostjate soove, konjunkturi muutusi ning moe suunda. Mitte kunagi ei antud mulle kedagi kaasa, kellega oleks võinud nõu pidada. Täna aga üllatas mind Maarits, kui ma talle oma palve esitasin.

«Võtke see Kiti kaasa,» ütles Maarits, pisike tüdimus hääles.

Võib-olla tahtis Maarits temast lihtsalt puhata. Kitiga juhtus iga päev midagi, millest sageli ka direktorile ette kanti. Kord «kasvatas» ta ostjate maitset ning «vestles» nendega viisakuse ja eetika teemadel, kord kutsus «pässe» korrale, kord nõokas teravalt koonerist kolleegi. Ja alati oli tal imepärane anne oma toimekais tegemisis vahele jääda. Ometi anti talle andeks asju, mida mõne teise juures oleks pärispaheks peetud. Kiti oli lihtsalt suur võrukael, kelle üliarenenud õiglusetunne lõpuks kõik kenasti paika pani.

Müügisaalis ootas mind Alf. Ta oli pisut murelikum kui muidu, teatades mulle oma pikemast ärasõidust.

«Mis siis, hüva reisi,» ütlesin ma ja mulle tundus, et ta muutus pisut lõbusamaks. Ta ei seletanud mulle midagi pikemalt. Milleks? Me oleme täiskasvanud inimesed ja tajume selgesti omavahelist sobimatust. Ville? Hea, et poiss pole temasse kiindunud.

Ma saatsin Alfi läbi müügisaali trepini nagu vanadel headel aegadel. Kõik nii, nagu alati: naeratus, käeviibe, «tšäu»... Temal jätkus tuju veel proua Arulegi õhumusu saatmiseks.

«Ein prächtiger Kerl...» proua Aru palgeil mängis hetkeks puna.

Ma taipasin, mida Alf tole pikema ärasõidu all mõtles... Oleks see kõik juba möödas!

Osakonda tagasi minnes manasin näole rahuliku ilme. Nad ei tohi midagi märgata. Milleks ilmale oma muresid kaevata? Tüdrukud ei lõopinud täna ja ma otsustasin tõe varjamiseks ise pisut jahmerdada: «Noh, Kitt, kas kannelt enam laenata ei tahagi?»

Kiti ei vastanud. Tal oli millegipärast piinlik, siis äkki partatäs ta:

«Ära mängi lolli... sinu kandlekeeled on ammu katkenud!» Ta vaatas mind sellise näoga, nagu avaldaks mulle teab mis maailma tõe.

«Noh, ja mis siis?» Ma lihtsalt ei osanud talle muud vastata. Nad teadsid siis kõike...

«Teed sihukese näo, et oh-oh-ooo...! Endal aga süda nutab — oh, Jeesus, sinu valu...!»

«Aga kuidas sina siis arvad? Pean ma üle kaubamaja karjuma, et tüdrukud, andke sellele apteekrile valu, kes minu galantsele kandlemängijale armastuse tinktuuri sisse jootis!»

Nüüd vaatas Kiti mind imestunult: «Einoh... sa oled tõesti maru mutt.» Tal paistis heameel olevat, et ma endast ära ei kukkunud. Mina lõin käega ja naeratasin, olgugi et käegalõomise meeolelu mul küll ei olnud. Ühe neist tuhandest naeratusest võib ju ka müüjate omavahelisel vestlusel ära raisata, ei pruugi ju kõiki müügisaalis ostjatele kinkida. Küllap on naeratustelgi lubatud loomulik kadu. Ja just praegu vajasin ma oma kibestumise varjamiseks ühte naeratust.

Õhtul kodus olid lood tõsisemad kui päeval töö juures. Leidisin peegililaualt maniküürikarbi alt Alfi kirja. Selles oli ainult neli sõna: «*Ultra posse nemo obligatur.*»

Need sõnad ei ütelnud mulle mitte midagi. Tehnikumis meile ladina keelt ei õpetatud.

Terve õhtu püüdsin ma asjatult nende sõnade saladusse tungida. On need hüvastijätuks? Võib-olla aga peitub neis hoopis midagi muud?...

«*Ultra posse nemo obligatur,*» pomisesin ma uinudes.

Järgmisel päeval sõitsime Kitiga Tallinna.

Kooskõlastamine ja tellimine läks nagu harilikult: pisikesed pahandused numeratsiooni osas, impordi ja kodumaise ning tänava- ja peekinga osatähtsuse protsendi pärast. Pisikesed pahandused ja suur rõõm, kui midagi ilusat pakuti.

Kümmi- ja tööjalatsite osas polnud erilisi nihkeid, numeratsiooni pärast aga pidi kauplema. Rannamehed on pikka kasvu ja jalanumbridki suuremad. «Kus härga — seal sõrga,» ütlevad nad ise uhkelt number nelikümmend seitse ja nelikümmend kaheksa kummisäärrikuid nõudes. Üleliidulise skaala järgi tuleb aga saja paari säärikute kohta suuri numbraid napilt. Nõnda siis juhtubki, et säärikuid on küll saadaval, aga kalamehed käivad kõntis varbad saabastes ja kiruvad kaubandusmehi.

Pika kauplemise peale anti meile lisaks suurte saabaste numbrikastid.

«Ah, kalamehed nõuavad?... Hm... jaa...» mõtles tädikene valjusti ja pastakas ta peos peatus hetkeks, «kas seal ikka angerjat ja siiga ka püütakse?»

«Püütakse küll, aga kätte ei saada,» ütles Kiti, taibates, kuhu tädi ke sihib.

«Ah... ah...» viiest kastist tehti kooskõlastusprotokollis kolm...

Kui tööstusemehed lõpuks uue kingamudeliga lagedale tulid, kostis tellijate ridadest, kus enamuses olid naised, ohootamist: valge tald, helepruun siidisest nahast pealis, tupsukestega paelad ja kaunis fassong. See polnud king, vaid lausa ime! Isegi möödunud aastal otsitavaim Soome «Monofinn» jääb sellele alla.

«Ometi kord... Ometi kord!» kiitsid tellijad.

«No küll neid müüks...!» ütles Kiti igatsevalt.

«Millal?... Millal? Millal?» nõuti läbisegi vabriku esindajalt.

Selgus, et neid toodetakse forsseeritult ja nad tulevad müügile tuleva aasta esimeses kvartalis. See oli hea uudis. Tüli tekkis aga tellimuste kooskõlastamisel: iga rajoon oleks neid süle ja seljaga endale ahminud.

Lõpuks, pärast pikka kauplemist, vormistati meile viiekümnetuhandene eeltellimus. Kui Kiti aga kinga kaua paitas ja nagu beebit hellitas, tegijat taevani kiitis, muigas terashallide juustega soliidne mees ja noogutas soostuvalt. Mulle tundus, et ta vaatas Kitit tähelepanelikumalt kui kuulas ning märkis lepingusse viiekümne asemel seitsekümmend tuhat.

Tallinnast tulles üllatasime hea uudisega oma osakonna noorikuid. Nad usaldasid meie maitset ning tundsid koos meiega rõõmu saabuvast esimesest kvartalist, kui kõik impordi-otsijad pahviks lüüakse.

4.

Nüüd on kõik möödas ja ma ei taha meenutada ega kellegagi kõnelda sellest lahutusprotsessist. Alfred oli džentelmen: mitte mingeid nõudmisi, kõik jäägu naisele. Ta isegi pakkus Ville jaoks alimente, mida ma aga uhkusest tagasi lükkasin. Poetasin paar pisarat taskurätti, mitte Alfredi, vaid iseenda pärast.

Alfredi kahepalgelisus lõi kohtulaua ees jälle särama. Milleks talle oligi vaja meie vana mööblit või vaipu, millest mõnel juba kümneaastane staaž? Ka põrandapinda polnud talle vaja, sest apteekri vanemal oli linnaservas soliidne villa. Ja mis kõige tähtsam: Alfredile oli olnud džentelmeni reputatsioon alati peatahtis.

Punkt! Olgu! Mitte üks sõna enam sellest!

Kahe päeva pärast kohtuotsuse järele minnes istusin hetke kohtuniku kantseleis, oodates sekretäri, kelle käes oli pitsat. Meil polnud millestki rääkida ja kogemata lipsasid üle huulte mind nädalaid piinanud neli maagilist sõna: «*Ultra posse nemo obligatur*». Neid, olgugi sosinal poetatud sõnu, kuulis ka kohtunik.

«Hästi öeldud,» naeratas ta. «*Ultra posse nemo obligatur*» — kui kõik lahutajad niiviisi suhtuksid — ei kohustaks keegi kedagi enamaks kui võimed lubavad — küll siis oleks hea kohtunik olla.» Nüüd vaatas ta mind juba pisut mõistvama pilguga.

Nüüd oli mulle nende sõnade tähendus selge, nende mõte aga piinas mind veel kaua.

Kas tahtis Alf mind lohutada või õigustas ta sellega oma suhtumist elusse ja armastusse? Ükskõik kuidas ka oleks, jäädavad need neli sõna mulle ikkagi veel maagilisteks.

Mis saab edasi? Ühes olen kindel — ma vajan puhkust nagu pärast pikka eksirännakut. Aga armastust? Võib-olla ma ei tajugi enam õiget armastust? Armastasin Olafit, ja öeldakse ju, et igaühel on elus õnn vaid üks kord tõeliselt armastada. Täheandab, mina olen oma armastuse ammutanud. Aga kui see ei olnudki tõeline armastus? Mul on laps, ma armastan teda, mida ma veel vajan? Samas aga ajas keegi minus kiusu: sa elad ühe korra. Sellele, kes tahta ei oska, ei anta midagi... Kolm korda on kohtu seadus... Proovi! Proovi, tüdruk!

Töö juures polnud aega enda kallal pikalt urgitseda. Kiti oli kõiketeadja Aru poolt informeeritud. Ta jälgis mind silmanurgast, tõstis põidla ja seletas: «Saada kuradile!» ja kui ma mõtlikuks jäin, lisas: «Tuhat naeratust!»

Kiti endaga oli ka viimastel päevadel midagi lahti. Ta tormas tuulena müügisaali, samas seisatas hajameelselt riiulite vahel, unustades, miks ta siia oli tulnud, peatus sageli peegli ees ja kõneles pikalt telefoniga. Juhtus siis keegi veidi lähemal olema, ahenes ta jutt üksikuks segasteks repliikideks.

«Kiti, lõpeta! Kunded ootavad,» kutsusid tüdrukud teda müügisaali. Tunni aja pärast oli Kiti jälle telefoni juures.

«Kellega sa seal nii kaua vatrad?» päris Lea, kelle pikk närv hakkas krussi kiskuma.

«Ah, mina...? Ema, vana inimene, tal läheb igavaks. Oli pisut haige...»

Me kuulsime poikvel ukse vahelt, kuidas ta mõnikord «üle kees» ja oma ema hülgeks, rasboinikuks ja bratjaagaks kutsus.

Kiti käis ennelõunat ringi, nagu oleks ta käsi küünarliigesest vigane. Käsi krõnksus rinnal, jälgis ta kellaosuteid. Siis peatus hetkeks peegli ees ja jooksis lõunale.

«Kuhu, kuhu?» päris Lea. «Veel on viis minutit aega!»

«Ah, tead, ema on pisut pedant, ta ei salli, kui hiljaks jään.»

Ei ole meie naised lihtsameelsed ja vaevalt Kiti isegi uskus, et ta juttu puhta kullana võetakse, kuid midagi pidi ta ju ütleva.

Lõunale minnes oli Kiti särav kevad, tagasi tulles aga raugesuvi. Ta näksas minu kiluvõileiba:

«Kuule, ma pirgin su kilud ära, mis nad muidu kuivavad.»

«Eks sa pirgi, mul pole isu.»

«Kuule, ma tilgutan siit termosest pisut kohvi peale.»

«Tilguta, tilguta...»

Ka paar kuivanud kohvisaia kadusid nagu piisad päikeses.

«On sul kodus leib luku taga?» uuris Lea oma vaikselt viisil just nagu kaasa tundes.

«Ah, tead... ema ei hakanud tegema. Ta oli... ta oli välja läinud,» jahmerdas Kiti.

«No on ta sul ikka... haigusega ronib välja...» urgitses Lea mudukil muigega.

«Ära päri... ära päri!» tõrjus Kiti.

Isegi proua Aru vaatas Kitit, imestas ja ohkas:

«Ou, no on alles apetiit! Lõunalt lõunale!»

«Topelt ei kärise,» viskas Kiti riulite taha pagedes. Need pärimised, kahemõttelised jutud ning kelmikad pilgud muutusid tüütavaiks.

Noil päevil me Valterit ega Jõle-Julli kaubamajas ei kohanud.

5.

Sel kevadõhtul avatud akna all tundsin ma valusat koduigatsust. Igatsust Ville, ema, onu Ruudi ja tolle tüdruku järele, kes mind sauna taga varsakapjade keskel allikal ootab.

Mul pole õde ega venda, lapsepõlves ei olnud meie lähedal minuealisigi, kellega koos oleksin saanud mängida. Tundsin igavust ja igatsesin seltsi. Nuuskisin pööningul ja aidas, laudas ja lakas, keldris ja kuuris ning jõudsin lõpuks sauna taha, kus onu Ruudi oli allikale ilusad rakked teinud. Luugi kõrvale nihutanud, nägin ma sealt väikest tüdrukut mulle vastu vaatamas. Nüüd oli mul, kellega vestelda. Too pisike tüdruk suhtus minusse hoopis teisiti kui kana või kassipoeg, keda ema mulle seltsiks soovitas. Alati, kui ma teda sealt alt kõnetasin, kõnetas ta ka mind, kummardus ja ma madalamale, lähendas temagi oma näo mulle vastu.

Kord kevadel, suure vee ajal, kui allikas pea raketenäo ulatus.

tahtsin ma oma põse ta põse vastu suruda, nagu ma vahel kassipojaga tegin. Tundsin aga ta palge märja olevat ja tõmbusin kohkunult tagasi.

Pimedas ja vihmaga ei tulnud tüdruk minuga kunagi vestlema, olgugi et ma mõnikord teda lausa anusin. Ma teadsin aga teda seal olevat, jagasin temaga oma muresid ja mul oli kohe hoopis kergem.

Ja just see, kuidas ta mulle vastu sosistas, kuidas ta minu rõõmude puhul minuga koos lõkerdas ning kurbuse korral pisaraid valas, tegi ta mulle lähedaseks ja armsaks.

Ajapikku kujunes sellistest käikudest harjumus ja siis, kui elus midagi päris sassi kippus minema, tundsin ma lausa vajadust korra allikal käia. Nüüd käin ma allikal ainult siis, kui mure muserdama kipub, küllap on rõõme selleks liiga vähe, et neid veel kellegagi jagada.

Haarasin juba graafiku järele, kui kuulsin ukse taga tümpsuvaid samme. Hiline postiljon kolistas kirjakaastiga. Panin graafiku kõrvale, sest vaevalt täna olekski minust oma päevaste tegemiste objektiivset hindajat. Liialt ärgitavaid sündmusi on alati parem lasta esiteks pisut laagerdada ja alles siis asuda neid kaaluma.

... Kiri postkastis oli tavaline armastuskiri: sinise tindiga roosal paberil. Selliseid kirju kirjutasime meie, teismetes koolilapsed, epakaile meestele, kes olid enamasti meist kümnekond aastat vanemad. Ise anonüümseks jäädes käisime piilumas, kuidas nad kutsutud paika kohtamisele tulid, tunnusmärgiks ajakiri taskus või lilleõis kuuerevääril.

Need kirjad lõhnasid lavendli, levkoi või maikellukese järele, olenevalt sellest, millist odekolooni meil parajasti käepärast oli. Sellest kirjast aga uhkas pisut tõrva, vaigu ja adru lõhna.

Nüüd, paarkümmend aastat hiljem, ise sellist kirja saades, ei osanud ma midagi arvata. Algul mõtlesin, et mõni maksab kätte, siis aga uskusin klassikaaslast märku andvat, et neil pole nooruse lustakad lood veel ununenud.

Ma lugesin kirja, kerge muie suunurgis tuksatamas. Siis hakkasid mind paeluma kaunid sõnad armastuse ja looduse kohta. Lõpuks aga tundus mulle, et ma olen kõike seda juba kusagilt kuulnud või lugenud.

Kirja lõpus muidugi soov lähemalt tuttavaks saada, aadress: Tallinn, Peapostkontor, nõudmiseni. Olaf... ja passi number.

Olafi nimi lõi teravalt hinge. Nooruse valus armastus kerkis esile ning viis koos saabuva kevadega viimase uneraasu.

IV peatükk

1.

«Kiitus on piits lollile,» ütleb onu Ruudi. Ütleb küll, aga kui ta meie seinakella, koorelahutaja või jalgratta ära parandab ning ema talle siis puhvetist napsi valab ja teda meistriks tunnustab, muheleb onu Ruudi:

«Einoh, asi see hüüd mehe käes ära ei ole.»

Minu arust armastavad kõik inimesed kiitust. Sõna «kiitus» ise ei kõla hästi, sellepärast räägitakse tunnustusest. Tunnustuse aga võtavad kõik rõõmsa meelega vastu.

Kõige imelikum, et mõnikord püüad, teed kõik oma parema äratundmise järgi, graafikusse vead öhtul kümme plusspunkti, ometi aga kroonitakse sind töö juures õlakehitusega... Teinekord aga, kui sa ei oska arvatagi, upitatakse sind äkki pjedestaalile.

Naiste valmisriiete sektsioon on meie naaber. Noor ja energiline, alles aasta eest tehnikumist tulnud ja kohe sektsiooni juhatajaks edutatud Nelli Siimer on Maaritsa pailaps. Nende sektsioon täidab kuust kuusse plaani ja Nellit, toda kollanokka kaubanduses, seatakse meile eeskujuks.

«Siimer, tutvustage neile oma kogemusi,» ütleb alati Sirkel, kui plaan mõnes osakonnas täitmata jääb.

Nelli, kes tunnustusest lugu peab, ega sülg ka kiituse kari-kasse, seletab siis sellise enesekindlusega, nagu oleks ta tööga mingi fenomen. Oma sõnavõtu lõpetab ta alati paatosliku üleskutsega:

«Seltsimehed, tööd on tarvis teha, töö on edu pant.»

Alguses muiati Nelli jutu peale, lõpuks aga pahandati:

«Tüdrukutirts, kireb ja kireb, endal pole õigest kaubandus-tööst aimugi.»

«Jajah...» ütleb Maarits, kes usub noortesse tõusvatesse tähtedesse. «Hermese jüngrid, joonduge Siimeri järele.»

Nelli «kogemused» olid varsti kõigile selged. Nelli «nipitab»,

õeldi kuu või kvartali lõpus, kui teda nähti kiiruga ühest uksest teise tormavat.

Ta «reguleeris» plaani — tõmbas erasektori vahendeid kaubakäibesse, finantseeris eritingimustel naabreid ja arved saabusid tal kas välk- või tigupostiga, olenevalt sellest, kuidas kaup oli vaja letile lasta. Nelli ametisaladusist avalikult ja kõvasti ei kõneldud, sest teiste arvel Nelli endale midagi ei haaranud.

Juuni esimesel poolel oli kogu kaubamaja plaanitäitmine hea. Suvepidustused ja soojad ilmad meelitasid ekskursante linna. Kõigil oli selge, et kuu-, kvartali- ja poolaasta plaanid täidetakse. Juuni viimasel dekaadil saabus naiste valmisriietesse partii Austria pitspluuse, mille realiseerimine oleks olnud paari tunni küsimus.

Nelli peitis pluusidekasti kittelkleitide alla, sest ka juulikuus on vaja plaani täita. Juunikuu viimasel kuupäeva öhtul, kui plaanitäitmisest eelnevalt kokkuvõtet tehti, selgus, et naiste valmisriietes on kolm tuhat puudu.

«Nelli, tööd on tarvis teha... töö on edu pant,» narrisime Nellit.

Nelli muigas, lõi käega ning rakendas erasektori ühiskondlikku sfääri: hoiukassa oli öhtuni avatud.

Järgmiseks hommikuks oli naisteriiete plaan parasjagu täidetud, olgugi et kassaplaan oli kahekordselt ületatud.

Triipan, vanapoisist raamatupidaja, keda Nelli tööle tulles teadmatuses tüdrukute poolt ristitud hüüdnime järgi avalikult Krõnksuks kutsus, ootas ammu juhust, et Nellit karistada. Direktori, Sirkeli ja parteisekretäri nõusolekul sai Triipan oma tahtmise: järgmisel päeval alustati naiste valmisriietes ootamatult inventuuri.

«Nelli jäi vahele... Nelli kukkus sisse!» nõnda sosistati kaubamajas pigem hirmu kui heameelega, sest päris «nipitamata» ei saanud meist keegi.

Kui inventeerimiskomisjon, kelle esimeheks oli Triipan ise, sisenes valmisriiete laoruumi, puutus Nelli lülitit kobades kogemata automaatkorgi külge — laos valitses pimedus.

Nelli avas teise ukse, mis meie konkusse viis, sealt paistis sedavõrd valgust, et võis laes pirni vahetada, mis Nelli kinnitust mööda olevat läbi põlenud.

Triipan, komisjoni ainukene mees, ronis kastidele pirne välja kruttima.

«Oota, ma toon küünla,» ütles Nelli, tormas meie konkusse, haaras sahtlist küünla ja lauvalt soome kingareklaami.

Kui lõpuks pärast mitmekordset vahetamisi leiti, et viga oli korgis ja lattu valgus saadi, pistis Nelli kiruma:

«Anu, kui sa oma «kabjakaid» meilt ära ei vii, teen neist ahju tule.»

Nellil oli õigus, meie «Nokia» kast oli sattunud nende lattu. Kvartali lõpus olime saanud kümnete tuhandete eest importi, millel osa saatedokumente puudus. Ja ma polnud sugugi imestunud, nähes Triipani ja Nellit kasti meie konkusse tassivat. Seda on varemgi juhtunud, et suurte kaubapartiide puhul kaubakastid ühest osakonnast teise rändavad.

«Seltsimees Lambet, kuidas te niiviisi ühiskonna vara hoiate?» ütles Triipan etteheitvalt ja lisas: «Ma olin teist paremal arvamusel.» Ta vangutas etteheitvalt oma suurt ja kandi list pead soonilise kaela otsas. Ma punastasin ja Nelli ruttas mind kaitsma:

«No teate, need meie pässid on kirjaoskamatud.»

Siis nõudis Nelli lao uste plommimist ja komisjon võis inventuuriga alustada.

...Kolm päeva kestis inventuur, mille tulemus oli hiilgav. Keegi meist ei taibanud seekord Nelli «nippi», me ju teadsime, et Nelli tõi raha hoiukassast.

Triipan ei jätnud jonn. Ta palus direktorit ja plaanijat mitmete kaupade osas järelkontrolli teha — kõik klappis suurepäraselt! Terve öö kontrollis ta ise uuesti kõik arvestused läbi — klapib. Ta istus pärast tööd, pea käte vahel ja pomises:

«Kuradi nipp see on...?»

Ta pakkus Nellile «viiki», öelgu ainult, mil viisil ta «seda» tegi.

Järgmise päeva õhtupoolikul tuli Nelli meie konkusse, olles enne oma laoukse ayanud. Ta oli pisut häbelik, kui ta mulle ütles:

«Aita mul see kast tagasi tassida!»

Ma olin need päevad asjata arveid oodanud, et siis «Nokia» kast kauba vastuvõtmiseks avada.

Alles nüüd ma taipasin, milles lugu oli. Ma reageerisin kiiresti, ei löönud imestusest ahhetades käsi kokku ega jäänud jöllitades talle otsa vaatama. Nelli võitu ja enesekindlust oli vaja veidi kärpida. Ma noogutasin nõusolevalt ja ütlesin:

«Tead, Nelli, teinekord ära mind mängu kisu!»

«Sa siis teadsid?» Nelli imestus oli ehtne.

«No kuule, ega ma eile tööle tulnud...»

«Ja sa ei kõssanud kellelegi?»

«Arvad, et oleks pidanud?»

«No küll sinul on närv... Baltimaade parim näitleja...»

Samal õhtul kutsus Nelli mind oma konkusse, kus inventuuri hea kordamineku puhul klaas šampanjat pakuti.

«Võtame pokaali meie toreda naabri, Anu terviseks».

2.

Mu kitlitaskud on tõelised «tootsi taskud». Kui ma sealt kingapaelte ostmiseks peenraha koukisin, sattus mulle näppu too imelik ja juba unustatud armastuskiri. Lugesime selle kirja tüdrukutega koos veel kord läbi ja itsitasime terve õhtupooliku kirjutaja üle.

Järgmisel päeval tuli Kiti konkusse, võttis sahtlist kirja ja vedas tervetele lõikudele pliiatsiga ringid ümber. Siis kirjutas ta seletuseks lõikude kohale: «Lagerlöfi «Gösta Berlingi saaga», Hamsuni «Maaõnnistus» ja Laxnessi «Salka-Valka».

Nüüd oli mulle selge, miks need loodusekirjeldused nii tuttavaina tundusid.

Kiri lebas paar päeva mu sahtlis. Tüdrukud unustasid selle kohe, ainult Lea, kelle ema oli lahkusuline, laulis, kui ta sahtlist pliiatsiteritajat või kummi otsides kirja nägi:

«Paradiis, paradiis, oled ilu ja õnnistust täis...»

Ma jätsin selle pilkelõõrituse tähele panemata, kogedes äkki, et mõtlen sellele rohkem, kui sedalaadi kiri vääriks. Kirja paber ja tint olid «vanaemade arhiivist», kuid ilma lavendli, levkoi või mõne muu «faini» lõhnata. Otse vastupidi — kusa-gilt kaugelt oleks nagu immitsenud sahtlisse soolase tuule, mere ja adru mõrkjat lõhna. Kui aga päris aus olla, mida ma konku vaikuses, tuhmja tule valgel kümneid kordi veerisin, oli Olafi nimi kirja all. Kordasin seda kord sosinal, kord valjusti.

Ma kirjutasin vastuse, kuid sellest ma enam oma kolleegidele ei kõnelnud. Ta oli vihjanud oma kirjas soovist mulle külla tulla. Ei, selliseid tuttavaid ma võtan siiski ainult kaubamajas vastu! Nõnda ma talle kirjutasingi:

«Mind võite leida kaubamajast. Tulete laia trepist üles — vasemat kätt on jalatsite müügisaal. Müügisaalist läbi paremat kätt on väike ruum, mida me konkuks kutsume. See on ladu, kontor, riietusruum, puhkeruum, ühesõnaga — olme, kus on kõik olemas peale õhu ja valguse. Sinna ärge tulge, sest siis peetakse teid defitsiidi jäagriks ja meie müüjad ja ostjad müügisaalis hakkavad teid pika ja põlgliku pilguga saatma. Olge ristiinimene ja küsige kassast Anu Lambetit.

Kui meil on parajasti uut kaupa müügile paisatud ja inimesi lastakse sisse laudadega mulgustatud «väravast» grupikaupa, siis peatuge seal ja uurige, kes meie müüjaist «väravas» seisab.

Kui mustlaslikult brünett tüdruk Kiti, siis ärge temaga kaup- lema hakake. Te tõstke parema käe nimetissõrm püsti ja öelge: «Ainult hetk, mul on seltsimees Lambetiga ametiasjad.» Siis lipsate läbi ja mind kutsutakse müügisaali.

On aga «väravas» valgepäine, valatud soengu ja pisut pühaku pilguga «vana kooli» kasvandik, siis oodake, kummardage ja öelge: «Vabandage, proua Aru, tohin ma proua Lambetit näha...» Siis lastakse teid otsekohe müügisaali.

Juhtub, et direktor ise on seal lähedal, siis parem ärge tulge. Talle ei meeldi, kui töö ajal privaatkohtumisi korraldatakse.

Teda on lihtne ära tunda, soliidne mees tumedas ülikonnas, seisab tavaliselt noorpaaride vitriini ees ja ümiseb laulu: «Kes seda teab, kuidas kõik see algas...».

Viimasel minutil meenus mulle midagi ja ma lisasin:

«Te lugege põhjamaade kirjanikele lisaks ka Zola'd, France'i ja Rolland'i, et järgmine kiri igavaks ei muutuks. Lugupidamisega Anu Lambet.»

Kõhklevalt poetasin oma kirja kasti. Vastust ma ei palunudki.

Traalimees, kes oli oma sõpradega kaua ja põhjalikult soome saabaste liikumise joonud, tõi mulle saapad tagasi. Küllap tal oli peaparanduse jaoks raha vaja, pealegi polnud tal juunikuus talvesaabastega midagi teha.

«Värvivarjundid on erinevad,» arvas mees ja õõtsus varvastel minu otsust oodates.

«Ou, ou... Quatsch...» ütles proua Aru, kelle arvates importkaubal vigu ei olegi.

«Kas see silm täna ikka saapal ja kingal vahet teeb?» poetas Kiti mu selja tagant ja kadus.

Mees kehtas õlgu, ripsas silma ja muigas — ilmselt olid nad tuttavad.

Ma vaatasin saapaid lambivalgel, vaatasin akna all, kuid minu treenitud silm küll mingeid erinevaid värvivarjundeid ei märganud. Mees ei kinnitanud enam isegi, et neil mingi defekt on, vaid ütles asjalikult: «Mul on hädasti raha vaja.»

Võtsin saapad tagasi ja tõin kassast raha. Traalimees tänas viisakalt ja lahkus.

Kogu seda toimingut oli lahtisest konkuuksest jälginud õlletehase meister, turske süllane sell, kelle pilt õllepudeli sildil kõige mõjukamalt õllele reklaami teeks.

«Kas mina võiksin sakste saabastega oma varvastele jõulusi teha?» küsis ta muheda muigega konkussis sisenedes.

«Aga muidugi... Need toodi tagasi, kumbki olevat eri värvi.»

«Sellel mehel on täna kõik saapad sinised,» arvas õllemeister saabaste järele küünitades. Ta istus toolile ning proovis saabast jalga. Mehel oli suhteliselt väike jalg, olgugi et ta ise oli nagu esiisade ohvritamm. Ta tegi uute saabastega mõned sammud ning tundis heameelt toreda juhuse üle.

«Olge tänatud, kaupmeheproua,» ütles ta kerge lõõbiga nagu väikelinna põlised tuttavad ikka.

«Mis te nüüd mind tänate, ise pruulite nii kanget õlut, mis meeste silmanägemise ära võtab.»

Me pugistasime naeru ega märganudki, et meid poikvel ukse vahelt teraselt jälgitakse.

«Head saapad,» ütles just juuksuri juurest tulnud soliidse suveülikonnas mees.

«Pole viga,» kiitsin järele.

«Pea saab tööle soojaks, kui nüüd jalad ka soojad on, sündigu siis keskpaigaga mis tahes,» ütles õllemeister lõbusalt.

«Mulle ka üks paar,» küsis mees, keda mõne kuu eest kontrollorganitesse kõrgele kohale oli edutatud.

«Kahjuks viimased...»

«Viimased? Ja müüakse laost?» tähendas mees tooniga, millest kostsid läbi ülemuslikud noodid.

«Toodi tagasi ja mina sain jaole,» seletas õllemeister saapapaari tugevalt kaenlasse surudes.

«Kas te viimaseid paare alati laost tuttavale müüte, kes just peale sattuvad?»

Ta seisis jäigalt ja pööras järsult pead kord minu, kord õllemeistri poole.

Mulle tungisid pisarad kurku. Milles mina süüdi olin? Ma püüdsin veel kord seletada, kuidas kõik oli juhtunud, ametimees oli aga solvunud ja jäi jonnakalt oma väite juurde.

«Miks te lattu tulite?» päris ta õllemeistrilt ülemuslikult.

Õllemeister astus aeglaselt ja väarikalt küsijale paar sammu lähemale ja raius oma bassiga: «See on minu asi. Mina olen käinud kõrtsis ja kirikus, mõisas ja moonamajas, aga sellist kuradi kehkadiveid ma pole aastalaadal ka näinud.»

Ametimehe kõhetu kogu tõmbus kastide varju, õllemeister aga peatus korraks veel ukseavas:

«Kui ütlemist tuleb, ütle vanale, et ma võin kinnitada, kuida asi oli,» ütles ja läks.

«Ah rohkem ei ole... Hhm... hhm... Noh, aga kui tuleme ja kontrollime... Mis juttu te siis räägite?»

«Olge lahked...» ma olin end kogunud ja mu rahulik toon ärritas teda. Lühikeste, kuid kindlate sammudega tõttas ülemus direktori juurde.

... Ohtul olin ma Maaritsa juures «kohvil», kuid õllemeistri tunnistust ma seekord siiski ei vajanud.

Ta tuli aeglaselt jalgu lohistades, tolumantli hõlmad valla ja lömmis kübar kuklasse vajutatud. Kuigi suvi seadis hoogsalt oma samme, oli Maaritsa olemises sügisest tuihnust. Küllap oli midagi viltu, kohe nii kõveriti, et ei mahtunud enam laulunuru alla, sest Maarits sammus vaikides.

Alles siis, kui ta oma kabinetis tolumantli oli kappi riputanud ning akna alla oma meeliskohale seisma jäi, kuulsin teda ümisesvat: «Mis ma olen oma vanemaile teinud, et nad kloostrisse on saatnud mind...»

Seda melodiat ei oleks Maarits julgenud tänaval ümiseda.

Ma istusin kohvikusse lipsanud sekretäri laua taga. Ilmselt oli kohvikus palju inimesi ja mul tuli teda pikemalt asendada.

Siiš kuulsin ma direktorit aeglase, lohisevate ja raskete sammudega kabinetist ühest nurgast teise käivat. Korra kiikatas kolikambri uks. Direktori kabinetist viis uks väikesesse hoiuruumi, kus koristaja hoidis oma harju, põrandalappe, ämbreid, katkisi toole ja tolmuimejat. Uks sulgus ja nüüd kuulsin ma venekeelseid vandesõnu segamini eesti «kuradi-kuradiga».

Maaritsal oli komme kolikambri vaikuses ennast välja vanduda, inimene ei tohtivat midagi enesesse jätta, see võivat ebasobival hetkel nagu pask pinnale kerkida.

Kõikide tundemärkide järgi olid nad parteikomitees Maaritsat millegi eest tugevasti tuulutanud.

Äkki kostsid kabinetist energilised sammud, ukseid paukusid ja Maaritsa käskiv häälik kaikus koridoris: «Janson, kohe minu juurde!»

«Janson, direktori juurde,» anti käsk edasi. Mida kaugemale direktori kabinetist, seda enam moondus kutse iseloom:

«Juke, Maaritsa juurde kohvile.» — «Pässi pealik kohtu ette...» — «Ründi-Päss armulauale...»

Kutsutu sisenes. Viis minutit halvaendelist vaikust, enne kui direktor alustas.

«Tahtsin sinuga pisut rääkida... Ma ei saa sinust aru.»

«Või ma sinustki aru saan,» oli Juke varmus vastus.

«Ütle nüüd ise, jääb sulle see possu-paasi mentaliteet hauani külge või?»

Juke, kelle kogu elu oli kaitsepositsioonilt elatud, teadis väga hästi, et parim kaitse on rünnak.

«Mis sa minust tahad? Mis ma sulle teinud olen? Käin tööl? Käin! Armees olin sinuga koos? Olin! Parteis oleme koos? Oleme! Mida sa mult veel tahad?»

«Armees olid sul lampjalad — possu-paasist sa kaugemale ei jõudnud...»

«Inimese ihuvea üle ei naerda,» torkas Juke vahele.

«Kui see ihuviga ka hinge lampjalgseks muudab, siis võib,» kinnitas Maarits ja jätkas: «Siis sa parteisse ei tükkinud.»

«Kurat, läksid mehed parteisse, kukkusid kinni, kus nad nüüd on?» uhkusenoodid oma tarkuse üle kruvisid Juke hääle kiledalt kõrgeks.

«Jajah... Tehku teised, sõdigu teised... Sina passisid nurga tagant, jalg astumas selle poole, kes võidab...»

«No kuule... Suured rahvad on karvupidi koos, milleks minul oma ainumat nahka turule viia? Või minul sellest asja, kes pukis istub, oma elu elan ära...»

«Nõnda... Paari aasta eest astusid sa parteisse... Milleks?» Maaritsa viimases sõnas tõusid häälikud nagu noodid heliredele kord-korralt kõrgemale.

Hetke valitses vaikus ja olgugi et nad olid kabinetis kahekesi, ei usaldanud Juke rääkida.

«Ausalt, ausalt!» käis Maarits peale.

«Kurat...» Juke rääkis sosinal. «Viis aastat olin korteri-järjekorras. Noh, läksin ja sain...» Paistis, et Juke tundis rahuldust oma selgitusest.

«Sinul on harjuski moraal: kahe nööla eest nael seepi, naela seebi eest kilo sibulaid...» Ma kuulsin isegi Maaritsa sügavat ohkamist. Küllap tal oli kahju, et oli sellise mehega koos sõjas olnud, nüüd veel tööl ja parteis.

«Mina olen väike inimene,» heietas Juke, olles veendunud, et Maarits teda mõistab. «Mina ei ihka kroonu riste, olgu need puust või rauast.»

Ometi kord oli ta saanud kaudselt Maaritsale ta Tööpunalipu ordenit ninale visata. Ta klõbistas ukse käepidemega, pidades jutuajamise lõpetatuks.

«Oota... Istu!» Nüüd kostis Maaritsa hääles ülemuslikkust.

«Kes härra, see härra igal pool,» pobises Juke tooli kolinaga lauast eemale lükates.

«Mis härrast sa räägid?»

«Armees kamandasid, siin kamandad... Kohe ülemaks sündinud.»

«Me tahtsime sind majandusosakonna ülemaks edutada... Mis sa siis ütlesid?»

«No muidugi... Ega ma loll ole... kes saab, tassib laiali, aga mina vastutagu!»

«Viie aasta eest pakkusime müüja kohta.»

«Voh sulle ja-ah... selle iseteenindamisega varastatakse paljaks ja muudkui maksa.»

«Ka elektriкуametit pidasid paljaks...»

«Need tänapäeva seadmed... ise tead... Saad kuskilt säraka ära ja valmis...» Juke püüdis pareerida kõiki Maaritsa väiteid.

Jälle kobistas Juke tooliga, kuid ma taipasin Maaritsa toonist, et ta polnud veel peamise juurde jõudnudki. Küllap taipas seda Ründi-Pässki, kelle all tool rahutult kägises.

«Sa ostsid endale magamistoa komplekti,» alustas Maarits vaikselt, nagu tingiks ta sõbralt ostu puhul liikusid.

Juke hääles kostis kergelt kohkumisvärinat: «Noh, ja mis siis... Kas minusugustele possu-paasi meeste pole lubatud või?»

Nüüd sai Maarits vihaseks. Ta raksas rusikaga lauale, üks irdus poikvele ja ma kuulsin venekeelseid sõnu, mida ühestki sõnastikust ei leia. Tal polnud aega ennast kolikambrisse tühjaks vanduma minna.

«Keda sa, kurat, narritad?!» Maarits tõusis ja hakkas kabinetis ringi marssima. Juke vaikis.

«Osta, kurat, kümme tükki, kui tahad, aga parseldada ma kaubamajas ei luba... Said aru! Ei luba...!»

Juke oli end koguda jõudnud.

«Kui võim andis mulle veterani pileti, mis lubab mul järjekorrata osta, mis võim on sinul keelata?»

«Võim lubab... võim keelab! Jäta, kurat, võim rahule! Tee oma tööd, ela inimese moodi, ja kui siis häda kaela sajab, hakka võimult abi otsima.»

«Ega mina üksi ostnud... Need võimumeheid ise ka. See vanem miilitsast ostis ja täitevkomiteest kommunaali mees ostis ka ja... ja...» Juke kahtles, kas öelda, mida need ostjad mööbliga tegid, sest päris täpselt ta ju ei teadnud. Pealegi polnud ta kindel, mida Maarits tema tehingutest õieti teadis.

«Ja võim muudkui lubab,» ohkas Maarits akna all, endamisi aga lausus: «Ka võimuesindajad...»

Ta nägi akna all kasvavat kaske ja jätkas: «Käsnad kase küljes.» Maarits tuli laua juurde tagasi.

Juke vaikis lootuses, et too kõige halvem on möödas. Samas aga raksas Maarits uuesti:

«Sahkerdaja... Kümme kilo angerjat anti sulle, spekulandile... Kas siis selles on veterani pileti mõte?»

Teadis, Maarits teadis kõike! Nüüd pidi lausa rinnaga tehtut varjama, enam polnud mõtet alandatud mängida:

«Kurat! Kus see öeldud on, mida ma tohin oma sugulasele kinkida? Otsin! Kinkisin!» Ta oli veendunud oma õiguses.

«Ja tema kinkis sulle kümme kilo angerjat?»

«Mis angerjaid sa ajad? Ise rannamees, tead, et eluaeg on heale naabrile värsket viidud.»

«Sa käi kuradile oma muinasjutuga. Parteikomitees sa sellist

udu ei aja... Ja kui teada tahad, siis just mina nõuan, et sinult veterani pileti ära võetakse! Kas kuulsid? Mina nõuan...»

Juke tõusis, tool kukkus kolinaga ümber:

«Ah nii... käisid parteikomitees kaebamas? Noh muidugi... Ega leitnant Maarits possu-paasi meestega ühte parteisse ei mahul!»

«Välja, välja!» karjus Maarits ja otsekohe kadusid Ründi-Pässi jooksummud koridori lõppu...

«Neegritrummid... neegritrummid...» meenus mulle praktikandi hinnang Maaritsa pahameeletormi kohta.

... Ja tema küsib veel, kelle kohta Maarits Luki all «loll» ütles...? mõtlesin ma.

Ma ei näinud Maaritsat terve nädala. Kui ta jälle tööle ilmus, oli ta pisut kahvatu ja vaikiv. Ta liigutused olid nurgelised ning kramplikult püüdis ta endast reibast muljet jätta. Et samm krapsakam näiks, ümises ta omaette: «Nii tugevad kui kaljud suures meres...»

4.

Ma olin kodus. Ma ei tahtnud midagi mõelda ega kellegagi kõnelda. Ainult niiviisi, keset varsakapju seistes tundsin, kuidas too nukker-hell kodutunne põue puged ja kõik möödunu sai minus korraga elavaks.

Ma piilusin allikasse. Toda suurte silmade ja käharate juustega tüdrukut ei olnud enam, küllap temagi oli laia ilma õnne otsima läinud. Mulle vaatas vastu nukra pilguga naine vaevumärgatavate kanavarbakriipsukestega silmanurkades, sillerdava kevade asemel oli juba raue suve tundemärke.

«Mida sa ütled selle kohta...?» pärisin ma sosinal. Ta ju teadis, et ma oma karile jooksnud abielu mõtlesin. Ta ei vastanud, kehtas vaid nõutult õlgu ja piilus sinisesse taevasse. Ma lähendasin talle näo, kummardusin päris raketele ja siis kuulsin teda sosistavat: «*Ultra posse nemo obligatur.*» Ja ikka veel ei taibanud ma, oli see minu või Alfi kohta öeldud.

Ei! Ei või olla...! Kas siis minu jaoks on kõik kadunud: kired, noorus ja armastus? Kas mina ei saa enam armastust tunda? Mida sa siis ütlesid, kui ma Olafi sülest sinu juurde jooksin? «Kõik on ees... kõik on alles ees!» Aga ees ei olnud midagi... Kas siis kõik on juba seljataha jäänud?

«Ära peta! Ära valeta! Midagi peab ju ometi veel ees olema!»
Ta kordas «Ära peta... ära valeta!» Minu kõrvu jäi aga kajama nagu viimane lootus: «Midagi peab ju ometi veel ees olema...» Selle lootusega tõusin ma allikalt ning korjasin peotäie varsakapju.

«Memme, memme!» kisas Ville, kes oli näinud mind bussi pealt tulevat ja nüüd aiamulgust sauna juurde jooksis.

Haarasin ta sülle, kuulasin ta jutuvadinat ja äsjane nukrus oli korraga kadunud. Et saada õnnelikuks, peab saama emaks...

Me korjasime koos sületäie lilli. Ta ei pärinud midagi, aina seletas ise ja nõnda oligi parem. Ville nägi harva oma isa ja alati oli isal tuhat tegemist ees, poisid jaoks ei jätkunud tal kunagi aega. Nõnda ehk ongi nüüd parem.

Peaks ometi ema Villest eeskujul võtma. Seletagu, rääkigu, ma olen nõus kuulama, ärgu ainult päriku, miks ja millepärast. Ta ei saaks sellest aru, sest kõigest ei saa ma isegi veel õieti aru. Ma tunnen lihtsalt, et Alfita on parem.

Ema tuli aeda Villet otsima ja leidis meid mõlemaid.

«Taevakene, lõpuks ometi said ikka mahti maale tulla!» ütles ta, käed põlde alla peidetud, nagu häbenedes oma kevadtuules parkunud käsi.

Ema pea oli hall. Kuidas ma seda varem polnud märganud?

«Jääd sa ööseks?»

«Arvan küll. Maal on nii ilus...»

Ka onu Ruudi tuli aeda. Kui ta aeglaselt kõndis, ei märganudki, et tal vasema jala asemel on protees.

«Ahaa... Vara tulid...» ütles ta ja selle muheda muige varjus, seal sisimas kääris juba suutäis naeru või leebet tõgast, mis ennast kaua oodata ei lasknud.

«Liina, mis sa talle ametiks annad, kirsid pole veel valmis, et puu otsas rästaid hirmutada...»

«Usu, onu Ruudi!» ähvardasin ma teda.

«Ma usun, ma usun, et sa sellega toime tule...»

Nõnda lõõpides lahusime aiast.

Onu Ruudi oli nüüd lõplikult meile kolinud. Ta on ema ainuke vend. Isa kaks laevamehest venda olid Rootsi jäänud. Onu Ruudi ja minu isa käisid koos kogu sõjatee. Ja siis... siis oli sõjast juba mitu aastat möödas, kui isa laevaga miini otsa sattus. Ma olin siis paariaastane, aga isa ma mäletan, õelgu ema mis tahes. Isal oli kuldrandiga müts ja husaarivuntsid, millega ta mind kõditas. Ja alati, kui mu pilk merel peatub või tuul sealt mere lõhna tuppa toob, meenub mulle isa. Sellest peale ma vihkan ja kardan merd.

Me peatusime hetkeks keset õue, kus ütt rahulikult rohtu nosis ja talled vallatult kepsutasid.

«Vaata, Ville, vaata, kui kenad lambalapsed,» tahtsin ma poissi üllatada.

«Emme...» noomis ta etteheitvalt, «kes siis nõnda ütleb — lambalapsed! Need on talled, emme, talled...» Iseteadvalt surus ta käed püksitaskutesse.

Ma olin kuulnud neid linnalapsi, kes inkubaatoritubudena kõrgete kivimajade akendest nukralt välja vaatavad, kõnelemas notsust, kellel on kümme vasikat, kahe tallega totust ja lambalastest. Mul oli heameel, et Ville siin ema ja onu juures õpib loomi tundma ja armastama. Kui ema ja onu pärast teelaas räägivad reproduktor-sigalast, remontkultidest, ammulehmastest, võõrdepõrsastest ja tont teab veel millest, tuleb mul endalgi soostuvalt noogutada, sest ma olen juba isegi võõrdu nud maa-elust.

Me jõime teed otsakambris, sest ma olin täna siin külaline.

«Noh, kuidas siis seal linnas ka elatakse?» küsis ema.

«Mis seal, kõik vanaviisi.» Nüüd algavad need pärimised, mille pärast ma senini maalesõitugi edasi lükkasin...

«Elad kuidas elad — sured ikkagi.»

Onu Ruudil oli jälle kord võimalus oma inimsaatuseteooriaga lagedale tulla. Ma pöördusin onu poole, simuleerides erilist huvi tolle teooria vastu, olgugi et ma seda teadsin ja oma graafikuga seda kummutada püüdsin. Praegu aga päästis onu seletamine mind ema uurivast pilgust.

«Inimsaatused on ühesugused. Kellel on rohkem muret, sellel rohkem rõõmu. Kellel suuremaid kordaminekuid, sellel ka suuremaid ebaõnnestumisi... Samuti on õnne ja õnnetusega... Pole mõtet ennast elus õnneseeneks ega ka õnnetusehunnikuks pidada... kõik saame saatuselt võrdselt.»

Ma ei hakanud talle seletama, mida minu graafik näitab, vaid sündisin oma repliikidega teda jätkama: «Ei tea... ei usu...»

«Võta lihtne paber, vea sellele joon...» seletas onu hasart-selt, «ütleme, et see on nulljoon... Nüüd kannu kõik hea ülesse, kõik halb alla, ja kui sa saad need kõverikud vastastikku üksteist tasakaalu, siis näed, et lõpptulemus on sirge...»

Tehniliselt oli see ju minu graafik, põhimõtteliselt aga hoopis midagi muud. Mina märkisin graafikusse hindeid oma tegudele, onu aga saatusetujusid. Mina püüdsin graafiku järgi ise aktiivselt oma saatust seada, tema ootas saatuseteadmisi.

«Ei, onu, sa eksid,» mõtlesin ma ega ütelnud midagi. Lootku onu pealegi, et tema on midagi erilist inimsaatusete võrdlemisel avastanud. Mina aga tean kindlasti, et see nii ei ole.

Tekkis paus ja nüüd pöördus ema otse minu poole:

«Kuidas sul omal...?»

«Mis minul. Töö ja tervise üle ei kurda...»

Ville jäi uniseks. «Emme, pane sa ise mind magama.»
 Ma haarasin õigeaegselt heidetud päästerõngast:
 «Kohe, lapsuke, kohe...»
 Me läksime. Selleks korra olin pääsenud.
 Ma laulsin talle, kui ta oma väikesed käekesed mu kaela
 ümber pani...
 «Ema, ega sa ei ole kuri...?»
 «Miks, Ville?»
 «Mul on suur saladus...»
 «No-oh... räägi!»
 Ta õngitses padja alt midagi, mille ta mulle pihku pigistas:
 «Ma tõin endale tibupoja...»
 See oli tutt minu toasussilt...
 «No näed sa...» Ma olin linnas selle kadumist märganud
 ega osanud arvata, kuhu see jäi.
 «Sa ei ole kuri, emme?»
 «Ei, Ville, ei!»
 «Anna mulle mopst.»
 Juba vajuski ta pea padjale ning väike Ville rändas Une-Mati
 maale. Mulle meeldib vaadata, kuidas ta naeratab unes, valged
 kiharad laubal, pisike suuke veel päevaseid sündmusi mekitam-
 as. Poiss olevat minu nägu. Õeldakse, kui poeglaps on ema
 nägu, siis on tal hea õnn ilmas elada. Annaks taevast!
 «Jäid sa ise ka magama?» hüüdis onu, kui vaikus liialt pikale
 venis.
 Ema ja onu vaidlesid laua ääres koore säilitamise ja või kir-
 numise üle ning ma poetasin end vaikselt kaugemale. Las
 vaielda, ei tule neil siis meelde pärida minu ja Alfi vahekor-
 rade üle.
 «Jääd sa siis lesepolve pidama või mida sa plaanid?» pöör-
 dus onu minu poole, kui ma juba uskusin, et karikas on vähe-
 malt täna minust mööda läinud.
 Ma tõstsin teetassi huulte juurde. Tee oli kuum, aga ma
 jõin pikalt, et aega võita. Mitte midagi mõistlikku ei osanud
 ma vastata, pisikesest tassist ei jätku aga isegi kuuma teed
 kauaks.
 «Kuda jumal annab...» No oli see alles küla tohmikese
 Tuisu-Leena vastus.
 «Oi, jah... Ah läks kohe nii südamesse, et kisub jumala
 juurde?» Onu Ruudil oli alati paras vastus valmis.
 «Usklikke pole meie vahmiilis kunagi olnud,» ütles ema. Ma
 märkasin ta toonis sellist kergust, nagu polekski ta varem abi-
 elulahutusest kui loodusõnnetusest kõnelnud.
 «Ei tea... ei tea... Ega sina, ema, vanem polnud, kui
 isaga...» seda tegin ma valesti. Otsekohe märgus ema silma-
 nurk, ta hakkas nina nuuskama ja vaikis.

«Minul oli teine asi... Meil oli tõsine armastus.»
 «Miks sa arvad, et meil...»
 «Kallis laps, kui sa ise oled armastanud ja sind on armasta-
 tud tõsiselt, siis oskad sa kohe näha, kas kaks abiellunud armas-
 tavad üksteist või ainult arvavad üksteist armastavat.»
 See jutt ei olnud enam onu Ruudi jaoks, kes oli aasta enne
 sõda abiellunud ja kelle naine oli sakslastega läinud. Sellest
 peale sai onu vihaseks, kui keegi suurest armastusest rääkis.
 Minule oli uudiseks, et ema oli minu ja Alfi vahekorda läbi
 näinud, sest ta oli alati öelnud: «No tüdruk, on sul aga veda-
 nud...»
 «Sa ei rääkinud sellest kunagi.»
 «Esiti ma arvasin, et «uiema-aja» noored armastavad teist-
 viisi. Hiljem polnud enam mõtet keerutada asja ümber, mis
 niigi selge oli. Seda sõnadega ei paranda...»
 Me vestlesime emaga kaua. Kui ma Ville juurde diivanile
 puhkama heitsin, istus ema mu voodiservale. Mina kohendasin
 Villele, tema mulle tekkis peale, olgugi et varasuvine öö oli soe.
 «Tead, ema, ma pole sulle kunagi rääkinud.»
 «Mida?»
 «See on suur saladus. Ega sa ei pahanda?»
 «Ei.»
 «See rõhus mind kaua-kaua...»
 «Ja nüüd enam ei rõhu?»
 «Ei, ema... Tead, selle ümbriku koos kirjaga põletasin ma
 ära.»
 «Mis kirjast ja ümbrikust sa räägid?»
 Pärast isa hukkumist oli ema saanud kirja merelaevandusest
 või ministeeriumist, milles avaldati talle kaastunnet ja kiideti
 isa mehisust teenistuskohustuste täitmisel. Alati, kui ema seda
 kirja luges, purskas ta nutma.
 «Tead, selle kirja, kus teatati isa surmast...»
 «Sina? Kuidas ma seda otsisin... Miks siis?»
 «Ema, ma ei suutnud näha, kuidas sa nutad.»
 Ema pomises värisevate huultega:
 «Jää magama... jää magama...»

Suur suvi kõndis väljas akende taga.

V peatükk

1.

Poolaasta tootmisnõupidamine kujunes tormiliseks. Alguses, kui Sirkel töötulemuse analüüsis, kuulati teda rahulikult, kui ta aga premeeritute nimede juurde jõudis, kostis saalist halvustavat pominat.

«...Transporttöölise brigadiri seltsimees Jansonit hea töö eest saja rublaga...»

Nüüd oli see juba lausa lärm, mis saalis tõusis.

«Mille eest? Mille eest?» hõiksid kuulajad läbisegi. Ka Maarits jäi kuulama. Sirkel võttis protokoll, pidas sõrmega järge ja luges:

«...seltsimees Janson pole kunagi purjus tööle tulnud ega töö ajal alkoholi tarvitanud.»

Naeruturtsatused kostsid nüüd juba varjamatult.

«Palju selle eest preemiat saab, et ma iga päev suvatsen tööle tulla?» hõikas Kiti, kes Pässi silmaotsaski ei sallinud.

«On ju, kes töö ajal...» püüdis Sirkel end õigustada.

Naiste sumin läks nii suureks, et Maarits pidi tõusma ja rahu nõudma:

«Seltsimees Kalmil on õigus... Varsti hakkame premeerima neid, kes hommikul näo ära pesevad, juukseid kammivad ja üldse suvatsevad tööle tulla.»

«Õige, õige...» hüüti saalist.

«Noh... noh... noh...» kõmistas Juke arunõudvalt.

Maarits pöördus nüüd presiidiumi laua taga istuva raamatupidaja ning Sirkeli poole, kes nõupidamise olid ette valmistanud:

«Inimene täidab elementaarseimat nõuet ja teie jagate kahe käega preemiat... Seltsimees Sirkel, kas te mõtlete ka, kui te midagi teete?»

«Ja... jah... loomulikult.»

«Kes annab teile õiguse riigi raha tuulde loopida? Kes?»

Sirkel otsis välja pitsilise taskurätiku, Triipan lappas kausta,

nagu otsiks ta sealt toda õiguseandjat. Kooperatiivi esimees püüdis piinlikku vahejuhtumit leevendada ja hakkas täitevkomitee aseesimehele mingit ülihuvitavat seika jutustama. Maarits istus, ta oli vihane.

Tekkinud vaikuses tõusis Ründi-Päss. Ta nägu ja kael punetasid, käed värisesid toolileenil ning vaikseks jäänud saalis kostis koputamist, nagu nõuaks ta oma sõnadele erilist tähelepanu.

«Ma teadsin seda kohe, leitnant Maarits ei või iial näha, et jefreitor Jansonile midagi osaks saaks. See on otsene kiusamine... vana vihavaen...»

Ta tõusis ja väljus saalist nii väärilt, nagu läheks ta parimale loodriale omistatud aumärki vastu võtma.

Direktor ei lausunud midagi. Ainult need, kes temaga koos presiidiumilaua taga istusid, nägid, kuidas ta käsi paar korda kobamisi südame kohalt üle libises. Ta kogus end ja näitas käega silmi pühkiva Sirkeli poole, et see jätkaks.

Sirkel nuuskas paar korda ja jätkas lipitsevalt, nagu poleks midagi juhtunud. Nüüd on ta targem: enne loeb premeeritu teeneid, siis pöördub saali poole ja saades sealt nõusoleku, ütleb, millise summaga kõnesolevat premeeritakse.

Saalis tõusis jälle sumin, kui elektrik Liigeri teeneid loeti: paarituhandevatise elektri kokkuhoiu arvas Sirkel Liigeri peamiseks töötulemuseks.

«Kui elektri kokkuhoiu eest preemiat makstakse, siis peaks see eeskätt meile ja kingaosakonnale kuuluma,» arvas neiu Palm.

«Miks?» Sirkel oli imestunud.

«Kolm kuud pole elektridelfer töötanud, oma kastid oleme käsikäruga kohale toonud. Vaat sulle kokkuhoidu!»

«Katkised pistikupesad ja nädalate viisi vahetamata läbi põlenud lambid annavad ka kena kokkuhoiu,» hõikas nipitaja-Nelli.

Liigeri preemia hääletati maha. Ta ise oli selleks liiga laisk, et naistega vaielda. Tema kohta öeldi: «Nii laisk, et pöörab end koos päikesega.»

Rebenenud juhtmed, rikkis elektrimööteriistad, purunenud lülitid — kõik Liigeri patud ja tegemata tööd toodi lagedale. Tema ise aga kehtas õlgu nagu siis, kui temalt üht või teist teenet paluti, ja lausus nagu alati:

«Äh... laske ma tõmban hinge taga...»

«Khm... khm,» kõhatas Maarits ja raputas pead. Ta ei teadnud siiski kõike, mis kaubamajas toimus.

«Kurat... küll oleks meil Peetrit vaja...» ütles Maarits pominal.

«Keda?» küsis seltsimees täitevkomiteest.

«Peetrit... Peeter Pervõid,» vastas Maarits. Ilmselt ei teadnud vestluskaaslane, milline osatähtsus oli Peeter Esimesel Venemaa ajaloos ja milleks oleks nüüd Maaritsal teda kaubamajja vaja. Maaritsa mõttelend oli kaubamaja kaugele selja taha jätanud.

«Naiste valmisriiete osakonna töö tunnistati parimaks. Pideva plaanitäitmise ja ületamise ning ühiskondliku vara eeskujuliku hoidmise eest,» ütles Sirkel.

Mul oli korraks tahtmine vahele hüüda: «Ühiskondliku vara hoidmise eest kingalaos,» ent ma muigasin. Nelli volksas minu poole ja ripsas kambamehelikult silma.

Koosoleku lõpus lõi saal veel kord kihama.

«Kui direksioon ja ametiühing valvejaoskonda korrale ei kutsu, siis makstagu meile ületunnid välja,» hõikas neiu Palm.

«Ületunnid?» Triipani kulm kiskus kortsu.

«Ületunnid?» sekundeeris Sirkel.

«Just, ületunnid välja maksta!» hõikasime kõik kooris.

«Milles on asi?» Maarits jäi imestunult kuulama.

Palm tõusis ja selgitas: «Nüüd juba kolm öhtut järjest jännatakse pool tundi, enne kui kaubamaja valve alla saab. Igast osakonnast peab seni üks inimene siin ootama.»

«Eile ootasime kolmveerand tundi,» hõikasin ma ja täiendasin: «See teeb kahe öhtuga ühe terve inimtööpäeva.»

«Kui valveosakond oma tööga hakkama ei saa, siis nõudku administratsioon neilt kompensatsiooni,» tegi Nelli ettepaneku.

«Valveosakond allub miilitsale. Tahate miilitsad kohtusse anda või?» küsis Sirkel teravalt.

«Mis siis!» karjus saal.

«Miilitsad kohtusse, miilitsad türmi!» korrutas Sirkel ärritatult.

«Küllap neilgi on oma preemiad ja mõjutusvahendid,» arutasid müüjad läbisegi.

«Võtke protokollis sisse... selle asja ajame joonde,» kinnitas Maarits ja otsekohe oli ka Sirkel samal arvamusel:

«Ja... jah... loomulikult...» Siis keris ta kokku ilusa ümmarguse lõppsõna. Ta kiitis ohtralt meie heroilist tööd, ennastsalgavat heitlust plaanide täitmise eest ja rääkis tunnustavalt meie suurest töövõidust kui märkimisväärselt panusest ühisesse üritusse. Sirkel volksas Maaritsa poole, kes mõtlikult pead väristas. Ta tundis vaistlikult, et Maarits pole ta sõnavõtuga rahul, lisas veel paar kõrgelennulist käibefraasi ja lõpetas. Aplaus nagu aplausid ikka. Kes plaksutas preemia eest, kes rahuldustundest, et pikk koosolek ometi kord lõppes.

Maarits viipas mulle ja kutsus koos Kitiga oma kabinetti, ise aga läks Sirkeliga ees ning meie jäime viisakalt sekretäri juurde ootama.

Kiti oli pabinas. Ta meenutas viimaste päevade sündmusi. Neid, mille pärast «kohvile» võidi kutsuda, polnud vähe, ta ei osanud aga arvata, millistest oli Maarits teadlik ja millist neist peeti «kohvi» vääriliseks.

Purjus meremehe, kes talle kingi tahtis kinkida, kui tal lubatakse neid Kitile jalga sobitada, söimas ta läbi. Fuuriale, kes oma 39-numbrilist jalga 36-numbrilisse kinga mahutada püüdis, ütles ta: «Pääsukese pessa hane hauduma ei pane.» Naine oli maruvihane ja lubas direktorile kaebama minna. «Mis ta siis kirub kinganumbreid, omal jalgal nagu tšuktši suusk,» õigustas end Kiti.

Aga sellele kätatsevale vanapoisile, kelle pesemata jalad hirmsasti haisesid ning kes ise kingapaelu kinni ei saanud, ütles ta:

«Rokfoori juust on selleks liiga kallist, et sellega varbaid viksida.»

Kiti ei jõudnudki kõiki juhtumeid läbi arutada, pealegi huvitas meid Maaritsa kõminaks paisunud jutt.

«Seltsimees Sirkel... Minu isa tõusis suvehommikuti kella kolmest ja kella üheteistkümnest läks voodisse, et meid — üheksat last toita. Keegi ei rääkinud siis ega ka nüüd tema heroilisest ennastsalgavast tööst. Meie müüjad on kaheksa tundi tööl, olgem ausad, vähemalt pooled neist losutavad paar tundi päevas letil või kasti otsas soojas toas, pakivad ostjale kauba ja võtavad raha vastu. Teie aga räägite sellise paatosega ennastsalgavast sangarlikust tööst, nagu valmistaksid nad näljast ja külmast piineldes ümberpiiratud Leningradis tanke. Kust te võtate sellise julguse ja õiguse?»

«Kas teie, seltsimees Maarits, ei hinda oma alluvate tööd?» Sirkelil oli olnud täna juba kuhjaga katsumusi ja nüüd, olles direktoriga kahekesi, otsustas ta pisut hambaid näidata.

«Hindan, isegi väga. Aga miks peaksime seda tituleerima ennastsalgavaks, kangelaslikuks, surmapõlgavaks ja tont teab milleks veel. Plaanitäitmine on iga töölise kohus, see on seaduse täitmine. Kui ta ületas, tähendab, töötas tublilt ja ongi kõik.»

«No kuulge...» ilmselt oli Sirkelil trump varuks. «Rajooni aktiivipäeval rääkis sekretär ise põllumeeste ennastsalgavast ja kangelaslikust tööst.» Ta rõhutas kramplikult lause viimast poolt.

«Kui põllumehed tõesti oma tervisest hoolimata lausa tulvavees ja paduvihmas leiba päästsid, siis ärge seda meile üle kandke. Ja-ah, seltsimees Sirkel, kui seal aga öeldi valesti, siis ei maksa haraka kombel haarata kõige läikiva järele, vaid enne ikka pisut mõelda, kui ütelda.»

«See oli nagu... noh, nagu tunnustuseks, mis inimesi uuteks

töövõitudeks mobiliseerib,» kaitses end Sirkel ikka veel uhkete fraasidega.

«Kui tavalise müüja tavaline töö on heroiline, mis lausa ordenit väärrib, siis pole ime, kui me tööle tulemise ja seal kainenena olemise eest preemiat anname.»

Sirkel vaikis — see oli juba tema otsene praak.

Siis meenusime meie Maaritsale, ta tuli uksele, tõstis sõrme ja ütles: «Ah-ah.»

Me hingasime kopsud õhku täis ja jäime ootama. Maarits haaras laualt kirja ja luges:

«Kuna importtaldade saamine on raskendatud, valmistame kooskõlastatud naiste mudelkinga,» siis järgnes rodu numbraid, mis meile meelde ei jäänud, «kodumaisel tallal. Teatage oma nõusolekust.»

Me hingasime pahinal välja, ise õnnelikud, et kõik nii lihtsalt lõppes.

«Mis te arvate?» küsis Maarits.

«Päh, kodumaisel...» ütles Kiti põlglikult.

«Seltsimees Kalm...» Maarits oli solvunud. «Kodumaine... kodumaine... võib-olla on see king kodumaisel tallal hoopis ilusam!»

«Noh, senini on ju ikka olnud nii...»

Maarits ei lasknud Kitil edasi heietada: «Senini, senini...» Nüüd tõmbus ta lausa turri. «Tuleb aeg, kus nõutakse ainult kodumaist... Uskuge, seltsimees Kalm, ainult kodumaist!»

«Seltsimees Kalm» kõlas halvaendeliselt ja Kiti, tunnetades oma patukeste koormat, tõmbus minu varju.

Maarits astus meile paar sammu lähemale ja tõstis käe.

Nüüd... Nüüd juhtub midagi! Aga käsi vajus aeglaselt alla ning Maarits pöördus oma laua taha. Ta silmitses veidi aega laual lebavaid pabereid ning ütles siis vaevukuuldavalt:

«Ma annan siiski nõusoleku.»

«Andke, andke!» kiirustasin ma nõustuma, olgugi et ma direktori arvamust ei jaganud. Me olime näinud ilusat kinga ega osanudki seda veel kaunimana ette kujutada. Pealegi polnud mul soovi Kitiga Maaritsa juures pikemalt peatuda. Mine tea, võib-olla on Maaritsal viimaks õiguski.

Maarits ei pannud meid enam tähele. Ta astus vaikselt akna alla, vaatas välja ja ümises: «Kas tead, kust saab kodumaa alguse?»

Ma avasin tagantkätt ukse ja vaiksemalt kui varjud olime Kitiga kabinetist kadunud.

«Khm... khm... See Kiti, see Kiti,» pomises Maarits ja tundis end äkki alandatuna.

«Kodumaised,» oli tüdruk ütelnud. Need sõnad meenusid talle kaugeid aegu. Neid aegu, kui sõnad «kodumaa» ja «kodu-

maine» tõid pisara silma, neljakümne esimesel aastal ängistusest, neljakümne neljandal ülevast rõõmust ja uhkusest.

Kõigest sellest ei tea ju too tüdrukunähvits midagi, ja korraga ei olnudki Maarits Kitile enam pahane. Kiti ütleb küll enne kui mõtleb, kuid peaasi — ta on aus ja mingi töötera on ta ütlemites siiski.

Tol neljakümne esimesel Tartu all... Ükskõik kuidas ta siis fašiste ka vihkas, ometi kadestas ta nende relvi ja tehnikat. Viha, mehisus, kodumaa-armastus, vintpüss, viis padrunit ja kaks käsigranaati olid kõik, millega ta oma sõjateed alustas.

Kaubamaja jääb vaikseks. Veel pauguvad ukse, veel kostavad hõiked. Maarits istub oma laua taha ja surub sõrmed silmadele, nõnda on parem kõike meenutada...

Neljakümne neljas... Vaevu kolme aasta pärast, kui ta sõjateed tähistasid suitsevad «Tiigrid», täeva all süttisid «Messeriid» ja «Junkersid», sai «kodumaine» Maaritsa hinges hoopis uue tähenduse.

«Meie, meie omad, kodumaised,» seletasid sõdurid ohinaga rindele saabunud uut tehnikat ja relvi uudistades. Selles oli ülevat uhkust. Ja just sealt pärineski Maaritsa usk kodumaisesse.

Aga Kiti ei tea sellest midagi...

Kogu maailmas ei suutnud keegi oma relvadega tõusta meie standardite tasemele... Nüüd aga? Sõjast on terve igavik möödas, meie ei jõua mingite kingade või kingataldadega maailmale järele!

«Päh, pustjakk,» kohmas Maarits, lõi käega ja püüdis lahti rabelda tüütavate mõtete tulvast.

2.

«Lugesin läbi Zola', France'i ja Rolland'i, kuid ma ei leidnud sealt midagi, millest teile kirjutada. Sõbra, kes eelmise kirja mulle dikteeris, saatsin seenele. Kirjutan ise ja vastutan ise. Ma olen meremees ja milleks mulle vaja selliseid keerutamisi.

Kavatsen suvel teie linna tulla, loodetavasti kohtume. Aega ja kohta pole mõtet täpsustada, sest siis läheb alati kõik teistviisi. Olaf.»

Ma lugesin kirja mitu korda läbi, ent targemaks ega õnnelikumaks ma sellest ei saanud. Ilmselt oli tegu pisut kavala ja ara mehega, kes alustas sõbra luulelise ande abil ja nüüd loo-

tis ise hakkama saada. Rasked ja nurgelised tähed ning kirja lakoonilisus ei lubanud oodata tollelt kirjasõbralt erilist erudeeritust. Kindlasti ilmub ta inkognito kaubamajja, piilub mind kusagilt nurga varjust ja kaob sama äkki kui ilmuski. Mina aga ei saa kunagi teada, kes on too salapärase Olaf.

See nimi, mis mind esimest korda talle kirjutama sundis, ei andnud mulle rahu nüüdki. Veel samal päeval kirjutasin ma vastuse. Võib-olla polnud see sobiv, tundus pealetükkivana, kuid mu kevadine rahutus ei andnud mulle asu.

Pärast Alfiga abiellumist olin raiunud endale: «Olen mõistuseinimene ja minu abielu on mõistuseabielu...» Nüüd äkki oli mõistuseinimene emotsioonide vang, pealegi olid need emotsioonid iseenda poolt fabritseeritud. Nonsenss...

«Suvel... Suvel...» seisis kirjas. Aga suur suvi on juba käes. Võib-olla on ta kaubamajas käinud, on muiates jälginud toda «mutikat» kingadest, löönud käega ja läinud... Ja äkki oli mul kahju tollest tundmatust Olafist, kes märkamatu oli äratanud ellu kõik selle, mis minus oli juba kadumas.

Ohtuti mõtlesin ma Olafitele: tollele esimesele hiiule (minule jääb ta hiiuks, olgugi et ta pole minu hiiu), ja teisele, kellele ma nagu nääripuule videvikutundidel uhkeid lelusid külge riputasin. Kõik, mis neil suvepäevil oli pelk, muutus õhtul saabuva hämarusega müstiliseks. Tüdrukud ristasid mind töö juures naiivseks sentimentalistiks. Õelgu, mis tahavad. Ma tahangi selline olla, sest ainult unistused avardavad mu maailma.

Iga päev lootsin ma teda näha, sest veel kestis suvi, mil ta lubas meie linna fulla. Ma arvasin teda nägevat pargipingil, puude või põõsaste taga mind seiramas või hoopis jalutamas kaubamaja ees väljakul. See oli omamoodi põnev ja alati, kui ma nägin arvatavat Olafit, kontrollisin oma kehahoidu, kohendasin soengut ja üks neist tuhandest naeratusest leidis endale peremehe.

Ma olin hakanud erilist tähelepanu omistama oma rõivastele, soengule ja käitumisele, mis ei jäänud kaubamajas märkamata.

«Trügib asedirektori,» arvas neiu Palm, kuna asedirektor pidi kuuldavasti sõitma pikemaks ajaks sanatoorsele ravile.

«Ou, Schönheit... Ou, Liebe,» noogutas proua Aru kõike-teadvalt.

«Kõik roosid ma kingiksin sulle...» laulis Kiti minust möödudes.

Mina vaikisin. Oieti polnudki ju mul midagi neile rääkida. Kiti naer kergitaks laepaneelid ja proua Aru saaks infarkti, kui kuuleks, et mina, kolmekümne viie aastane naine, ehin end nagu leerilaps mingit unistust printsi oodates...

Oli ostjaid, keda ma pidin mõnikord seirama nagu potentsiaalseid kurjategijaid. Nüüd aga volksasin endaealisi ja pisut

vanemaid meesterahvaid nagu potentsiaalseid olafeid. Ma ei püsinud enam konkus, vaid jälgisin ostjaid, abistasin neid jalatsite valimisel, omal silmad vilamas mööda müügisaali.

Sel päeval käis too mees kaua riiulite vahel, tõstis kord üht, kord teist paari, uuris hinda, aga ma märkasin, kuidas ta vargsi minule pilke heitis. Ma kannatasin julgelt ta pilgu välja. Ärgu ikka arvaku, et ma ei taipa, kellega mul tegemist on. Lõpuks möödus ta minust, muigas ja lausus pominal, nii et teised ei kuuleks:

«Ärge ikka igaühte ka suliks pidage!» Siis ostis ta paari saapapaelu ja mu Olaf oligi läinud...

Ei, tüdruk, nad on sinust narri teinud. Ma lippasin konkusse ega julgenud toda «narri» enam peeglist piiluda.

Ohtuti ootasin hinge kinni pidades uksekella või telefoni-helinat, kuulatasin mööduvaid samme ja võpatasin iga kord välisukse paukumisest. Kui helises uksekell, oli mu esmane käik peegli ette. Ukse taga oli poisike ajalehtedega. Mõnikord seisis seal naabrinaine mikserit või tolmuimejat laenuks palumas.

Telefon helises harva. Vahel nõudis käre mehehäääl Valjat või Niinat, vahel miilitsat või arsti, vabandas eksituse pärast ning jälle oli vaikus. Too helisev vaikus, millest ma unistasin, kui joodikud talvel trepikojas tipsutamas käisid, tallas mu närvidel, kruttis mu fantaasia viimsele veerandile ja süstis minusse nooruse kaugete kevadete ärevust.

Muidugi oli too helistaja Olaf. Ta proovis, kas ma olen ikka veel linnas või olen juba kusagile puhkusele sõitnud. Homme... homme on ta kaubamajas! Kui kerge on teisele öelda «narr», aga kui raske on iseennast narriks tunnistada.

Paar päeva hoidusin kramplikult «kahtlastest» kundedest kõrvale: Istusin konkus ja vormistasin praaki vabrikutele tagastamiseks. Kui juhtusin müügisaali, sihtisin kingapaare ja korraldasin väljapanekuid ostjate vastu huvi tundmata.

Laupäeval, pisut enne töö lõppu, seisis meremehevormis keskealine mees kassa juures abitult ringi vaadates. Siis astus ta ebakindlalt riiulite vahele, pilk ühelt riiulilt teisele libises. Ma tundsin, kuidas ta pilgud minule peatuma jäid. Kas lipsata konkusse või jääda? Vaadata meest või paari uue fassongiga suvekingi?... Ei, tüdruk, su saatus seisab su ees, õigmini istus taburetile ja seirab sind varjamatu huviga.

Ma tõstsin pilgu, midagi oli selles mehes tuttavat... Mulle meenus, õhtuhämaras olin ma toda Olafit just niisugusena ette kujutanud.

Aval naeratus, heatahtlik päikeses parkunud nägu kehutas mind talle lähenema.

Mul oli korraga tunne, nagu oleks ta kõik need päevad mind

siin narritamas käinud. Ja siis, kui ma nägin teda vasema jala kinga paremasse toppimas, endal pilk mulle naelutatud, tekkis mul kange tahtmine kõik see hoobilt lõpetada:

«Kas Zola, France ja Rolland on läbi loetud?»

Mees kohmetus pisut, kehtas õlgu, vaatas mind suurte imestunud silmadega ning ütles paar lätikeelset sõna.

Kiti oli kohe jaol.

Nad vadistasid midagi läti keeles, mina, näost kaame, ahmisin õhku. Siis pöördus Kiti minu poole: «Kapten Lainis ei jõua imestada, kui sarnane sa tema õega oled, lausa teisik. Ta ei uskunud esialgu oma kõrvu, kuuldes sind eesti keeles rääkivat.» Mees noogutas ja nad mõlemad naersid.

«Juhtub... juhtub...» pomisesin ma ja läksin konku ust lukustama, sest õhtu oli käes.

Võti lukuaugus, seisin ma konku ees, justnagu oleksid mu unistused Olafist igaveseks siia luku taha pandud.

Kiti aga, lätlaste välja saatnud, tuli lõbusalt keksides minu juurde:

«Ometi kord õige riialane... Kena mees, eks?»

«Tead, Kiti, käri sa oma lätlastega kuradile...»

3.

Lilled... Ma võin terve varahommikuse tunni ohverdada ainsale aias õitsevale ning kastepiiskades kilgendavale roosile, mille kergelt mõrkjat aroomi ma alles suletud silmadega õieti tajun. Siis olen ma jälle oma mõtetega koduradadel. Isal oli kodus mingi tubaka- või sigarikarp, mis lõhnas nagu roos. Meenub isa ja isaga koos koplikased, mille kroonidest ilmtingimata päike läbi säras. Küllap olin ma oma isa viimasena selles koplis näinud.

Lilled on nagu head sõbrad, kes meid hällist hauani saavad. Nad on meie esimeste rõõmude ja viimaste vaevade tunnistajad... Ja veel palju kauemgi, aga sellest ei taha ma mõelda.

Ma meenutan tähtpäevi, millal mulle on lilli kingitud. Huvitav, kuidas ühed ja samad lilled võivad hoopis erinevalt inimesele mõjuda: kord sisendavad nad mulle rõõmu, kord rahutust, armastust, lugupidamist ja isegi nukrust.

Nõnda arutasin ma endamisi ja püüdsin Kiti toodud tina-neitseid konku umbses õhus suhkruveega elule turgutada.

Uks vajus lahti ning tüsedavõitu noorik seisis uksele.

«Proua Lambet, proua, üks hetk,» käekotist ufutati mulle

kaks nelki. Nelgid on ilusad, õieti mu lemmiklilled. Neil puudub rooside pidulikkus ja kallade akadeemilisus, nad on südamele lähedasemad. «Oi, kui ilusad!»

Ülevoolava armulikkusega jälgis noorik oma lillede mõju minule.

«Palju ma...?» Ma haarasin peenrahakoti.

«Mis te nüüd, proua!... Oma aiast. Tõin teile silmailuks.»

Otsekohe oli ka Aru kohal: «Oo, Anu... seien sie nicht so Einfach...» manitses ta, nähes mind peenrahakoti lukku näpimas. «Proual on ilus aed, sa peaksid seda nägema,» kinnitas Aru aukartlikult.

Ma läksin nelkide jaoks värsket vett tooma, nemad aga jäid omavahel vestlema.

Kui ma tagasi tulin, oli lilletooja kadunud, Nelli peatas mind trepil:

«Mida see Rubljovka sult tahtis?»

«Rubljovka? Ei midagi, kinkis paar nelki...» ei suutnud ma oma rõõmu enesele hoida.

Nelli muigas: «Vanakuradist saab ristimärgiga lahti, aga selle Rubljovka Nadja pärast pead Sõrve nõia juurde sõitma. Usu!»

Minu rõõm nelkide üle hakkas kuhtuma.

«Proua... proua» — selles oli midagi mesimagusalt õõnsat. Ma pole snoob ega norija, olgu proua või seltsimees, kui see vaid kõlaks lihtsalt ja selle taga ei kõmiseks mingi kohustus, mingi nõue vastuteeneks. Ja äkki olid mu lemmiklilled nagu võltsitud mündid, millel pole väärtust, mille omamine toob aga hinge vaid kartust ja kahtlust.

Ühel päeval tuli meile terve furgoon kaupa. Müügisaalis kees vilgas tegevus, kellelgi müüjaist polnud aega mulle konkusse kaupa vastuvõtmiseks appi tulla.

Äkki kostis müügisaali surhinast tuttavlik mesimagusa tämb-riga hää, mis nõudis prouat, proua Lambetit. Ma jäin kuulata — Nadja Rubljovka. Samas aga lõi mu kõrvu Kiti terav vastus:

«Proua Lambetit meil ei ole. Seltsimees Lambet võtab kaupa vastu. Ta on väga hõivatud, tulge homme.»

Ilmselt pidas Nadja seda virilaks naljaks.

«Proua Lambet kutsus mind,» seletas Nadja, kobistas pisut ukse taga ja juba ta seisiski uksele, jalga konkutrepil.

«Oo, proua... tervist, proua!» Sellise tooniga kutsus mu naaber oma hispaania spanjelit, kelle sugupuu ulatuvat viieteistkümnendasse sajandisse: esimese sellest tõust Euroopa koe-raga olevat Kolumbus indiaanlasi jälitanud.

«Tuhat vabandust, proua, tuhat vabandust... Ma lihtsalt tahtsin näha,» ta toppis oma tõntsi käe mulle pihku, silmad mööda konkut vilamas.

Nadja küsis mu tervise, töö ja elu järele, vastust ootamata vilasid ta silmad mööda konkut.

«Ou, ou, ou...» avatud puukingade kasti juures oli Nadja öise öitsilise moodi, kes on avastanud vanatühja rahapaja. Juba kummardus ta kasti kohale, juba otsis välja kingad number kolmkümmend seitse.

«Suurepärane... lihtsalt unelm...»

Tuleks ometi Kiti ja paneks asjad paika! Minu ja Nadja vahel oli neist paarist nelgist ülesaamatu tara. Nadjale ei jäänud nelgid märkamatuks, ta vaatas neid sama heldimusega kui ennist puukingi enda käes, ja lausus:

«See on eriline sort, uskuge, proua, vähemalt nädala püsivad kauem kui teised.»

«Mül pole need veel vastu võetud,» kogelesin, et Nadjast lahti saada. Mida mõtleks Maarits, kaubatundja või ükskõik kes, nähes mind siin Nadjaga äritsemas?

«Asi nüüd... Mõned rublad siia või sinna... Eks raha tee vahe.»

Tema vist peale raha-vahetegemise muid suhteid ei tunne ega tunnista.

Ma tean muidugi, mis puukad maksavad, kirjutan karbi peale hinna ja palun kassasse maksta. Taevale tänu, ta kiirustas ometi lahkuma — küllap oli Nadjal vaja oma uute puukatega sõbrannade ees pisut uhkustada.

Ma kuulsin Kitit tüdrukuilt küsivat: «Mis täditütar see Nadja meie mutikale on?»

Ma olin endale vihane julguse- ja resoluutsusepuuduse pärast, aga ei osanud ometi midagi ette võtta. Enda siunamisest pole erilist abi, too sasipundar mu hinges sellest ei hargne. Ometi leidsin ma ventiili, kui ma enamuse pisikeste ülemuste eeskujul esimese ettejuhtuva peale, kes ukse vahelt piilus, karjusin:

«Kurat... kas teil pole käsi, et ust kinni panna!»

Enda arust ütlesin ma hästi — kohe kergem hakkas, kui kujutasin ukse taga Rubljovkat. Uks avanes pikkamööda, uksele seisis Maarits, tegi «Khm, khm», ja ütles: «Pole nagu teie moodi, Lambet.» Siis sulges ta hoolikalt ukse ja lahkus.

Ärritatult astusin ma laua juurde, haarasin sealt nelgid, rebisin need tükkideks ja viskasin prügikasti.

Lillemõrtsukas... ma ei mõtelnud ennast, vaid Nadjat.

...Ja alles siis meenus mulle mu graafik, mille olin terveks nädalaks unarusse jätnud.

4.

Lambeti graafik on minu möödaniku peegel, millele pilku heites minevik veel kord elustub. Kui ma varem arvasin, et graafiku joonestamisega olen kõik igaveseks paika pannud, siis nüüd tundub mulle, et isegi siin tükib aeg korrektuure tegema.

Juba mitmendat korda peatus mu käsi punase pastakaga abielulahutust tähistaval punktil. Millise enesekindlusega olin tol öhtul punkti pannud 8-nda astme kohale — kaheksa punkti pluss-poolle. «Mille eest?» küsisin ma täna eneselt. Pastaka ots ringitas punktist punase sõõrikese ning graafilist kõverat joonestades vajus 0-punkti poole.

«Julgesin lahutada, lõpetasin abielu, mis kummalegi poolele oli lausa piinaks muutunud...» püüdsin end õigustada, käsi aga vajus ja vajus...

Kui kõik nii kergemeelselt lahutaksid, mis siis saaks? Põhjust võib alati leida: mees ei tule öhtuti õigel ajal koju; norskab magades; keerab juba öhtul selja või lõhnab ärritavalt parfüümide järele.

Hetkeks pastakas peatus. Aga isata laps? Naine, kes mingilt tundmatult mehelt alles teist kahtlase väärtusega kirja saades juba hõljub pilvedes ja usub kooliplikana uut ja suurt armastust? Milline jälg peaks sellest Lambeti graafikusse jääma?

Viienda miinuspunkti juures peatus mu käsi ja midagi minus hakkas protestima. Ma püüdsin end jälle õigustada:

«Aitab, minul on ka ainult üks elu... Miks ma pean elama nii, nagu ma ei taha?»

Käsi tõusis ja jäi pidama kolmanda miinuspunkti juurde: kolm miinuspunkti on minu abielulahutamise kriteeriumiks Lambeti graafikus.

Täna öhtul ei suutnud ma kuidagi endas oma negatiivset ja positiivset poolt teineteisega lepitada. Minus miilas mingi rahutus nii mu tuimade tegemiste kui ka tegemata jätmiste pärast. Selle seemne oli Rubljovka Nadja minusse külvanud.

Ma norisin enda kallal graafiku tabeleid lehitsedes ja targutasin sündmuste juures, millele oli vaja anda hinnangut.

Imelik, täna kippusid kõik minu tegusid tähistavad punktid miinustesse. Ükskõik, millise sündmuse ma kaalukausile heitsin, potsatas miinus-pool alla... Sõelusin veel kord kõiki sündmusi ja jäin nipitaja-Nelli inventuuri juures pidama.

Ma aitasin tal varjata Austria pluuse. Seda oleksid muidugi ka kõik teised teinud. Aga kas see ongi alati õige, mida kõik oleksid teinud? Nojah, aga ma talitasin oma südametunnistuse

järgi. Kui see oleks nii, miks ma siis selle kallal ikka ja jälle nämmutama jään?

Vastasel korral oleksid nad kõik preemiast ilma jäänud, ülejääk, konkreetsel juhul Nelli kolm tuhat rubla oleks kaubamaja kasumisse arvele võetud. Teenimatult saadud preemia oli ju nii pisitillukene summa üldistes kuludes, see ei ole ju mainimist väärt.

Aga... aga... Leena poolt näpatud lastesusside hind pole ju ka loomuliku kao juures mainimisväärt... Kas ma pole endalegi märkamatuks omaks võtnud toda «veetilga-teooriat», toda mida Leena kolhoosi loomasööda juures nii loomulikuks pidas.

Tilkadest saavad kokku mered ja ookeanid... Mis õigust on mul siis leenade peale karkida, kui ma ise üks leenadest olen? Ja kui kõik nii teeksid nagu Nelli, siis poleks ju mõtet enam plaanitaitmise eest võidelda?

«Kõik... kõik...» osatan ma end pominal.

Huvitav, ma käin mingit keskteed, just toda vihatud keskteed pidi, mis nüristab inimesi ja teeb nad ühesuguselt hallideks, kelle maailm algab ning lõpeb oma aiavärvavas.

Mina ei talitaks küll Nelli eeskujul, kuid minust ei ole ka Nelli teo hukkamõistjat, mina käin toda väikekodanlikku keskteed.

Millest selline suhtumine? Kas mugavusest, semulikkusest, harjumuslikest arusaamadest, ümbrusest või käibetõdedest, millega oleme harjunud nagu vahetusrahaga.

Ma vist kardan kaastöötajate hukkamõistu, mis otsekohe järgneks, kui ühe või teise pisipatund ilmsiks tuleksid.

Aga teadlikkus? Kas siis meie teadlikkus, mida nii käbedalt loengute arvu ja loosungite kirevusega kasvatatakse, ei ole põrmugi süvenenud? Vanemkaubatundja, ametiühinguorganisator ja parteisekretär rehkendavad täpselt, kui palju üritusi on läbi viidud ja oi millise paatosega nad sellest kuulutavad, kui mõnede ürituste arv ületab eelmise perioodi oma! Aga kui ma lasen päris tõsiselt kõiki neid ametimehi silme eest mööda lipsata, siis ei tule ette, et keegi neist oleks tulemustest huvitatud olnud.

Poliittundidest võtame kõik kenasti kukupaidena osa ja nii mõnigi on selle ajaga pool linikut valmis heegeldanud, kinda mustri paberile joonistanud või lilled pluusi rinnaesisele tikkinud. Peaasi — sajabrotsendine osavõtt!

Mulle meenub viimane loeng, kus lektor rääkis ebatervetest ilmingutest meie ühiskonnas. Ta kõneles veenvalt ja julgesti, iga esitatud fakti juures pidas hetkelise pausi, vaatas teravalt meie poole, otsekui oleksid kõik need pahed meie töös esile tulnud, ja nõudis resoluutselt: «Seltsimehed, oleks aeg sellistele nähtustele lõpp teha!»

Lõpetanud saalis oma ettekande, ruttas ta jooksupalu mulle konkusse järele:

«Kas teil rootsi kingi või saksa sandalette on?» küsis ta, hoopis erinev sellest, kes äsja ühiskondlikele pahedele lõpu tegemist nõudis.

«Kõik, mis on, leiate müügisaalis,» ütlesin ma.

«No kuulge, ega ma nii rumal ka ei ole...»

Võib-olla olin ma äsjakuuldud loengu mõju all, võib-olla pahandas mind selle lektori läbematus: endal alles hoiatussõnad huultel, aga käed defitsiiti haaramas.

Ma ütlesin vaikselt, aga kindlalt: «Seltsimees, oleks aeg...»

Hästikasvatatud inimesena valitses ta end, ent ometi märkas ma, kuidas ta huuled kokku pigistas. Siis tegi ta kannal täispöörde ja marssis sõnalausumata müügisaalist välja, olgugi et saksa sandaletid parajasti müügiletel olid.

«Oleks aeg...» haaras kuuldust kinni Maarits. «Oleks aeg...» kirjutasid ajalehed ja nõudsid infoallikad, ometi aga ei märka ma tegelikkuses midagi muutunud olevat... Kes peaks astuma esimese sammu?

Nädal hiljem kaubandusaktiivil kritiseeriti müüjate käitumist. Märgiti ära ka jalatsiosakonna müüjate nipsakaid vastuseid klientidele. Ettekandja ei konkretiseerinud, kes too müüja oli ja mina ei tikkunud ka pärima.

Küllap ka siin oleksin ma pidanud endale ütlema: «Oleks aeg asja selgitada...» Vaikida aga oli mugavam.

Talitasin ma õigesti, oli see mulle plussiks või miinuseks? Graafikusse ei osanud ma tol õhtul ühtegi sündmust nõnda paika panna, et oleksin sellega rahule jäänud.

Terve öö nägin ma unes end lapsesusse kuhjaga kokku tassivat, Leena aga piilus nurga varjus, vidutas kavalalt silma ja kordas: «Tilk vette... tilk vette...!»

VI peatükk

1.

Olaf ei kirjutanud enam. Küllap on nõnda paremgi, rahustasin ma ennast. Milleks võltspaatost, frivoolset ohootamist, kui ometi kõige selle taga terendab tõetunnetamise viril naeratus — see pole see!

Noil sumedail suveõil tajusin, et abielulahutuse päevil nii hästi sobinud ladinakeelne sentens oli vilets viigileht mu tundemaailma varjamiseks. Päeviti ei otsinud ma enam ostjate hulgast potentsiaalset Olafit, see-eest seisis ta kutsuvalt öösiti mu kõrval ning ärgitas minus imelisi mõtteid. Ma ei suutnud eraldada ta näojooni, aga ta silmad olid alati mängukaru mustad nõöpsilmad.

Õine rahutus ja narritatu solvatud eneseuhkus andsid end tunda ka päevastes tegemistes. Mulle omane flegmaatiline rahu asendus rabeleva impulsiivsusega, mis ei jäänud mu kolleegidele märkamatuks. Üksi olles igatsesin ma seltsi, seltskonnas kippusin üksindusse. Ma ei teadnud õieti isegi, kelle või mille järele ma igatsen.

Sellises meeolus lasin ma end Kitist veenda ja läksin temaga koos meremeeste järjekordsele lahkumisõhtule, mida nad ise maru-mere-õhtuks kutsusid.

Pidu peeti kolhoosi saun-suvilas. Peolärm kostis juba teeles. Tants käis täie hooga. Noor pootsman, hull mees hullunud pilli taga, pööras end kord vasemale, kord paremale, laskus kükki ja ronis kaminasimsile — parajasti nii, nagu meloodia nõudis. Lööts kiunus valuliselt, kui süllaste kätega mees seda üle rinna venitas, bassid tõrtsusid rahustavalt, mees ise aga mõirgas täiest kõrist. Ja ometi oli selles kõiges mingi omapärane harmoonia.

Meid ei lastud kauaks kamina äärde istuma jääda. Kõigepealt sauna! Basseinis, millest jõenire läbi voolas, oli selge ja puhas vesi. Saunaleilist vette karanuna tundsin ma end reipamana. Mul polnud kusagile kiiret, mind ei oodanud keegi, sest

Ville oli ikka veel maal ema juures. Selles üliilõbusas seltskonnas tundsin ma meeldivat lõdvestust.

Siin ei teietatud, ei päritud su nime, ameti ega perekonna-seisu järgi, nii nagu ükski neist meremeestest omakorda ei tõukkinud sulle enesest jutustama. Hämaras valguses tuli keegi mu kõrvale, pani käe õlale ja lausus: «Kas kepsutame pisut? Ah?» Ja me kepsutasime: ühega valssi, teisega polkat, kolmandaga tangot.

Ükskõik kui lõbusad nad ka olid, kuidas nad ka naersid, helkis ometi juba kusagil nende silmade sügavuses hall meri ja kume nukrus eelseisvast masendavast üksindusest. Täna olid nad siin, aga nende mõte hulkus juba homses merehalluses ja kõrvades kumises monotoonne meremüha. Sellepärast nad kõnelesidki nii kõvasti, lausa karjades üksteisega, ja nende tant-sus ja laulus oli mingit vihast väljaelamist.

Paukudes lendasid šampanjakorgid. «Hüva reisi! Hüva reisi! Kolm jalga vett kiilu alla!»

Jälle üürgas pill ja tantsijad vahetusid saunalistega. Pits konjakit, pokaal šampanjat ja pisike õllesõõm ei jätnud mulle oma mõju avaldamata.

...Ta tuli, kolm kuldset paela varrukal, astus nii, nagu käiksid homsed lained juba täna ta taldade alt läbi: «Kepsutame!»

«Nokia» number nelikümmend kolm, nelikümmend viis rubla ja kolmkümmend kopikat, peatus mu professionaalne pilk ta kingadel. Minu puhul on see ikka nii: kõigepealt pilk kingadele, siis alles silmadele, ninale ja juustele.

«Huvitav... kui ma müüksin meeste trussikuid, kuhu siis mu professionaalne pilk peatuma jääks?» jõudsin ma ketserlikult mõelda.

Millised mõtted! Tüdruk, hoia end, sa oled svipsus! Ma olin tõesti pisut svipsus.

«Mis sa uurid?» päris mees.

«Meremeest!»

«Ära täna ütle «meremeest», ütle lihtsalt meest... Homme oleme jälle meremehed!» Ta hääles oli palve, justkui minu ütlemisest võiks midagi muutuda.

Merelt tulles ja maal olles ei salga nad kunagi oma meremeheseisust, otse vastupidi. Isegi need, kes kail otsi vastu võtavad, pörutavad kolhoosis šefiks olles endale rinnale ja uhkustavad:

«Sai sealt Aafrikast tulnud...»

Täna aga ei taha nad olla meremehed, laevamehed ega naised. Nad on lihtsalt marudad mehed naiste keskel ja kõik muu lennaku kuradile. Täna haarab ta täie hingega kõige selle järele, millest meri teda kuudeks ilma jätab, sest hiljem on

merel mõnus meenutada: «No oli alles õhtu... No sai alles möllu!»

«Ära küsi, kust ma tulen,
kõik see oli eile...»

laulis mu partner ning temaga koos rōkatasid kõik meremehed. Esiti aralt, siis ikka enam hoogu sattudes laulsin ma kaasa. Lõpuks aga imestasin isegi: «Kes minus niimoodi lõõritab?»

Sel õhtul käisin ma pillavalt ringi oma tuhande naeratusena. Homme kantakse neist kümned juba tuulte ja lainete poolt igaveseks laiali. Mis siis? Need mehed lähevad koos naeratusena, lahkujate vastu aga ollakse alati lahked.

Me keerutasime juba kolmandat valssi. Ta vaikis ja vaikisin minagi. Nii hea oli ta tugevate käte vahel hõljuda hämaras valguses ja tunda, kuidas muusika äratas imepäraseid hõllandusi. Miks ei võiks olla siin nende hulgas too mees, kes mulle kirjutas?

Mu partner jälgis mind teraselt, lausa varjamatult sihtis ta mu silmadesse. Kui viimaks tema? Ei, ei... Temal ei ole musti nõõpsilmi. Aga kes ütles, et Olafil on? Mustad nõõpsilmad olid Jõle-Jullil. Tema on aga Olafist sama kaugel kui maa taevast.

«Keerutame... keerutame veel!» sosistasin ma partnerile, kes kraenõõbi valla päästis ja lipsusõlme rinnale venitas. Me keerutasime, keerutasime hooga ja hullunult. Las siis vaatab too, kes mind «mutikaks» tunnistas ja häbenes minuga kohutada. Nähku, et mind veel lausa kätel kantakse.

See oli kättemaks. Kättemaksuks enesele ja Olafile olin ma kümnekond aastat abieluvangistuses, nüüd aga maksin ma kätte tollele teisele Olafile. Nähku ja kadestagu, kahetsegu, et ta nii mõtlematult talitas. Ja nüüd uskusin ma juba kindlasti teda täna siin olevat.

Tantsuruumis läks leitseliseks ning me astusime trepile värsket õhku hingama.

«Kättemaks on magus,» mõtlesin ma seistes oma partneri kõrval. Ja olgugi et ma ei teadnud, kas mu kättemaks adressaadini jõuab, oli see vähemalt mulle endale rahulduseks.

«Lähme!» Me sammusime päevasest kuumusest alles soojal liival, mis igal sammul mu kingadesse tungis.

«Toeta,» ütles ta, kui ma ühel jalal seistes teisest kingast liiva välja puistasin. Alguses toetasin ma oma käe ta õlale, siis surusin juba kogu keha raskusega/peale: «Ah? Kas suudad? Aga nüüd... ja nüüd?»

«Tikalind,» ütles meremees, haaras mu ümbert kinni ning tõstis kätele. Selle asemel et protestida, haarasin ehmunult tal kaela ümbert kinni ega märganud käsi ära võtta ka siis, kui ta minuga kidurate rannamändide vahele kõndis.

«Kaugele sa ei kannu.» Mulle tegi ta vaprus pisut nalja.

«Linnani viin välja...» Ta hingas raskelt ning ma tundsin ta südamelööke.

«Aitab... Aitab.» Me olime jõudnud põõsastesse peitunud pingini. Mees pani mind pingile, võttis mul kingad jalast ja hakkas neid liivast tühjaks raputama. Ma sirutasin paljaid varbaid kuu poole, tundsin mõnusalt verd oma soontes surisevat ja naeratasin. Nii hea oli olla soojas suveöös. Mind ei köitnud ta kõrge laup ega pehme juus, vaid ta liigutuste kindlus ning tugevad lihased õhukese särgi all.

Mees istus mu kõrvale ja kuigi mul ei olnud külm, lasin teda oma vormikuube mu õlgadele sättida. Niiviisi kuube siit ja sealt koomale kiskudes jäidki ta käed mu ümbert hoidma, et kuub maha ei kukuks. Ja ma tahtsin uskuda, et see kõik on üksnes kuue pärast. Mees vaatas ainiti hõbedasele kuurajale ja surus mind tugevalt oma vastu, otsekui peaks ta aru: minna toda rada pidi või jääda minuga...

Ma teadsin, et ma oleksin pidanud just nüüd olema valvel nagu müügisaalis, kuid teadmisel ja tahtmisel on alati vaks vahet. Minus tekkis trots. Mulle tundus, et mu senine meelekindlus polnud kopikatki väärt. Veel enam, see eneseväärikusest toetatud meelekindlus oli mind kõigest hurmast ilma jätanud. Tajudes seda, tahtsin ma nüüd haarata tolle kaotatud maailma järele.

«Tuleb tormi,» ütles mees mu kõrval.

Ma ei taibanud, ütles ta seda meie kahe või mere- ning taevamärkide kohta.

«Tulgu... tulgu...» sosistasin ma pigem endale kinnituseks kui temale. Möödunud suveööde igatsused löid lõkkele. Ma igatsesin tormi...

Paistis, et ka meremees igatses tormi.

Kui mul äsja polnud tahtmist, siis nüüd polnud mul enam jõudu ta tormakatele kallistustele vastu seista.

2.

Lambeti graafiku kõver langes viimaste kuude madalseisu — miinus kümnele. Vaevalt võiks keegi minu süsteemi kasutades teisiti hinnata naist, kes ühe-õhtu-tuttavaga rannamändide all kuuvalgust nautima jäi, kui kõige madalama hindega. Mida ma tean tollest mehest? Seda, et ta on meremees, kellel on

kolm kuldpaela varrukal. Tüdruk, kas seda ei ole vähe selliste situatsioonide loomiseks? Sa otsisid õndsust kaduvas maailmas ja maksid kellelegi kätte! Oli see siis armastus esimesest pilgust, mis pärast kümneaastast abielu lõkkele löi? Ei, see polnud siiski see... See polnud armastus, vaid arulagedus.

Ma ei osanud toimunu kohta enam ühtki vabandust leida, et pisutki graafikukõverat kergitada. Kõik mu negatiivsed punktid, ebaõnnestumised, solvumised ja südamevalu on kahe Olafi süü. Minu graafik ei peegelda nende süüd, vaid minu tegusid, ja sellepärast pole minul mingit abi süü nende kaela veeretamisest. Ja kui ma graafiku kõrvale panin, jäi sinna ilutsema miinus kümme.

Raadiost kostis unistavat prantsusekeelset laulu.

Ma olin tugitoolis tunnikese tukkunud, kui uksele koputati. Hommikumantli hõlmu koomale kiskudes ruttasin poolunisena avama, märkamata küsida, kes seal on.

Maarits seisis uksele: «Andke andeks, miilitsast helistati, kaubamajja on sisse murtud, me peame sinna minema.»

Ma ei osanud midagi öelda, seisin vaid ja tundsin, kuidas värin varvastest keha mööda laiali valgus. Murdvargus?

«Võib-olla panete riidesse? Ma ootan all.» Maarits läks. Ma haarasin, mis parajasti kätte juhtus, riietusin ja ruttasin talle järele.

Möiratades kihutas auto läbi suveõiselt vaikse linna.

Sisse murtud... Kindlasti mingi bande. Autokoorem kaup ära viidud, juveeliosakonnast sõrmused, kuld, kellad... seif lahti murtud... Nõnda arvasin ma.

Kõigist osakondadest olid esindajad juba kohal, mina olin üks viimastest saabujatest. Meie huuled võbisesid, kui me kaubamajja sisenedes arutasime kuriteo võimalikke üksikasju.

«Ärge puutuge! Ärge toetuge lettidele ega uksepiitadele! Ärge korjake midagi üles!» kamandas paar militsionääri. Õhk-kond oli üles köetud nagu Agatha Christie' kriminaalromaanides.

Silmanähtavaid lõhkumise ega riisumise jälgi ei märganud kusagil. Kaubamaja peauks oli lukust lahti keeratud ning kontrollitaba aas tangisäärega uksepostist välja kangutatud. Kõigile oli selge, et tegu polnud mitte sisse-, vaid hoopis väljamurdmisega, kui toimunut üldse murdvarguseks võis nimetada. Keegi oli ilmselt õhtul kaubamajja jäänud, jälginud, kuidas eesuksevõti pärast ukse lukustamist kassa lukustamata sahtlisse peidetud ning lahkunud siit öösel kell kaks, millest häiresignaal miilitsavalvet informeeris.

Me liikusime kõik äärmiselt ettevaatlikult ja pingutatud tähelepanuga, püüdes meenutada õhtust pilti oma osakonnast. Keegi meist ei märganud mingeid võõraid jälgi, mis oleksid

viidanud riisumisele. Ainult sporditarvete leti ees lebas mopeed, mille üksikud detailid vedelesid põrandal segamini nutrivõtmete ja tööriistadega.

«Siia! Siia!» kamandas miilits saabunud eksperti, kes välklambi valgusel spordiosakonna kassaaparaati pildistas ja tolmu-selt kattelt näpujälgi kopeeris, olgugi et kassas oli vaid paar rubla vahetusraha. Ometi kord õnnestus tal selles vaikes väikelinnas oma oskustega hiilata.

Lähemal vaatlemisel selgus, et mopeedi juurest oli kadunud spidomeetri tross. Keegi juuresolijaist ei uskunud, et vargus vaid sellega piirdus, kuid ka midagi muud ei osatud oletada ega ette võtta.

Siis meenus sporditarvete osakonna juhatajale umbes kahe-teistaastane poisike, kes oli jonnakalt nõudnud, et talle müü-daks spidomeetri trossi. Kuna aga võrride spidomeetrid olid müügil komplektselt, ei saanudki poiss soovitud trossi ning tõllerdas veel kaua mopeedide ümber. Kes ta oli või kust pärit, seda ei osanud keegi arvata.

Veel paar tundi targutati juhtumi üle. Osakonnajuhatajad leppisid kokku, et inventuure ei toimu, kuna ilmselt polnud tegu tõsise vargusega.

«Kui on mõni tühi-tähi, see mahub loomuliku kao sisse,» arvas Maarits lahkumisel.

Ma ei saanud kodus enam und. Mõtlesin Maaritsa sõnadele: «...see mahub loomuliku kao sisse.» Kuidas seda mõista? Väike vargus, too tühi-tähi on siis juba meie arust loomulik, peab kohe sedaviisi olema. Korraga tunnetasin ma hirmsat tõde: me oleme harjunud vargusega. Me eraldame selle jaoks summa, nagu oleks see täiesti loomulik nähtus.

Meenus kunagine kõnelus emaga.

«Ema, kas vanasti lukkusid ei tuntud?»

«Tunti.»

«Aga miks siis meie liha-, kala- ja riideaida ukseid pööraga suleti?»

«Lukku polnud vaja...»

«Aga miks onu Ruudi nüüd kõigile ustele tabad ette pani?»

«Igaks juhuks...»

«Kas siis nüüd...?»

«Maga, maga... ära päri.»

Lubatud kadu... Oi, kuidas see termin mind piinab ega lase uinuda! Suhkru, soola, jahu — puistekaupade juures on see arusaadav, aga kingapaari juures? Loogiliselt võttes tähendaks see, et müües kingi, saapaid ja susse, võiks loomuliku kaona midagi nende paaride juures kaotsi minna. Kus nõöbid, kus pandlad, nõörid või pinsolid. Ometi ei juhtu ju midagi nii-sugust ja keegi ei ostakski loomuliku kao läbi kannatanud jalat-

seid. Sellise kao olemasolust teavad kõik. Teab naine, kes lapse sussid kotti toppis, teab mees, kes uued kingad jalga pani ja vanad riiuli alla nihutas, teab võib-olla toogi, kes spidomeetri-trossi näppas.

Kelle jaoks on lubatud loomulik kadu? Kellel on õigus tuhandetest jalatsipaaridest varastada mõned ja pidada seda loomulikuks? Kellelgi peab see õigus olema, sest loomuliku kao normid kajastuvad seadustes. Kui pole aga konkreetselt öeldud, kellel selline õigus on, siis pole ju mõtet karistada neid, kes arvavad seda endile lubatuks ja näppavad loomuliku kao piires, sest kusagil pole öeldud, et tollel näpumehel seda õigust ei ole. Kuigi ma tundsin väsimust, hulkus mu mõte erksalt ringi.

Väike vargus, «tilk-vette», nagu Leena ütles, on juba nii loomupärane, et me ristime selle «loomulikuks kaoks». Me kardame asju nimetada õige nimega, otsime meisse juurdunud mõistetele uusi vasteid. Vargus — äraajamine, kombineerimine, ühiskonna varaga ebaperemehelik käitumine ja palju muid termineid. Me nagu peaksime juba õigeaks, et tegu on hea lapsega, kellel mitu nime. Meie plaanides kajastub loomulik kadu — see tähendab ju, et me ise plaanime vargust!

3.

Juba enne tööpäeva algust oli «murdvaras» tabatud. Paar miilitsatöötajat, kes hommikul bussipeatuses jalutasid, märkasid teismelist poissi uniselt ligustripõõsast välja pugemas, käe otsas uhiuus kandekott.

Poiss ei salanud midagi, kui ta kaubamajja toodi. Ta oli lihtsameelne, pisut tahumatu maapoiss, kellele ta teguviis tundus päris loomulikuna, kui ta seletas:

«Tahtsin osta spidomeetri trossi, aga mulle ei müüdnud, öeldi, et ainult koos spidomeetriga. Aga mul polnud ju niipalju raha.» Ta häälest võis kuulda endaõigustust.

«Milleks seda trossi nii pakiliselt vaja oli?» küsis miilitsaseersant.

«Äh-äh... Eedi ütleb, et tema võrr on etem kui minu oma... Sittagi ei ole... Ma olen kindel, et minu oma kiusub kiire-malt... Tema muudkui vaidleb, kust sa tead, sul pole ju spidomeetrit peal... Noh, võrr oli tarvis ju korda teha.»

Talle oli tähtis, et tema võrr oleks Eedi omast etem, mitte aga see, mis tema teguviisist arvatakse.

Enamik meist vangutas halvustavalt pead.

«Ja sa otsustasid ööseks kaubamajja jääda, et ise võtta?» päris Maarits.

«Ega ju teisiti ei oleks saanud!»

«Kus sa end peitsid?»

«Seal nurgas, valmisriiete riiuli taga oli hunnik tekke. Ma ronisin nende sisse.»

Ta rääkis nii sundimatult, nagu oleks kavatsenud öist kalaretti ja pugunud enne küüni heintesse pisut puhkama. Oli vaja, tahtsin, võtsin.

«Jah... Mis siin siis ikka valvata oli?» Ta magas, magas rahulikult viis tundi, tõusis, hakkas tööle, sai soovitud trossi, võttis kandekoti, et trossiga käsi ei määriks ja oligi kõik. Kuulnud öhtul tähelepanelikult, kuhu võti pandi, avas ukse ja tegi minekut. Kõike tegi ta rahulikult, nagu remondiks kodus oma võrri.

«Kas sa saad aru, et see on vargus ja selliste asjade eest karistatakse?» rääkis Maarits veenvalt ja isalikult.

«Miks nad siis trosse eraldi ei müü?» Ta pigem süüdistas meid kui kaitses ennast.

«Me teatame su isale, küll ta seda trossi ka muuks otstarbeks kasutada oskab,» ähvardas seersant.

«Isale?» poiss kehtas õlgu.

«Kus isa töötab?»

«Ei tea...»

«Kes su isa on?»

«Ei tea.»

«Hhm...» venitas Maarits.

«Aga ema?» hõikas neiu Palu puduosakonnast varastatud kandekotti paberiga puhastades.

«Ema on karjalaudas.»

«Kas tema siis sinu üle muret ei tunne?»

«Tal on teisi muresid... Meie elame vanaema juures.»

«Kes teie?»

«Noh, vend, õde ja mina.»

«Nooremad sinust?» päris Sirkel.

«Nooremad.»

«Kas nendel on isa?» huvitus Maarits.

«Võib-olla on... pole näinud.»

Poisil ei paistnud ka sellest midagi olevat, kas isa on või ei ole.

Hetkeks valitses vaikus. Poiss saadeti ukse taha ootama. Miilits ja direktor sosistasid midagi omavahel, Sirkel kummardus nende juttu kuulama.

«Nojah... mis nendest isata lastest siis muud oodata ongi.»

ütles elatanud miilitsaseersant ja otsekohe sekundeeris Sirkel talle oma tuttava fraasiga: «Ja... jah... loomulikult.»

Seda ei oleks nad pidanud ütlema. Ma tundsin südames valusat torget ja pisarad veeresid üle mu põskede.

«Hhm... jah... Lambet. Ega terve maailma pärast ei jõua pisaraid valada,» püüdis Maarits mind lahkumisel rahustada. Ta ei teadnud, et minu terve maailm oli pisike Ville.

... Sel õhtul ma sõitsin maale. Tahtsin näha Villet, ema ja onu Ruudit. Tahtsin kõnelda sõbrannaga allikalt. Graafikut kartsin ma neil päevil kätte võtta.

4.

Väikelinna müüjad on kõik omavahel tuttavad, ühed Hermese jüngrid, nagu Maarits ütleb. Pole siis mingi ime, kui raamatukauplusest Raissa, piimapoest Mia või kulinaariast Maire helistab mõnda meie osakonda, pärib, millal üht-teist müügile tuleb ja asub siis õigeaegselt järjekorda.

Sel hommikul helistas mulle Leida lihakauplusest, et teada saada, millal bulgaaria susse osta saaks. Need on hästi soojad ja pehmed, vooderdatud kitsenahaga. Leida tahtis ühte paari oma emale sünnipäevaks kinkida.

«Kui kohe tuled, jõuad jaole,» ütlesin ma ja pärisin, millega nemad kauplevad.

«On üht-teist, astu õhtul läbi.»

Päeval ma Leidat ei näinud, kuuldavasti oli ta saanud soovitud sussid. Õhtul astusin lihakauplusest läbi.

Harvad ostjad leti ees pidasid mõtlikult aru, mida osta. Valik polnud kuigi suur: seakõrvad, laiad nagu kobrelehed, supikondid ja lambaliha, mis isegi mägilaste jaoks oleks liiga rasvane olnud. Palusin endale paarsada grammi vorsti. Äkki tuli Leida tagaruumist, märkas mind, võttis leti alt paraja paki ja ütles: «Ah, sina, Anu... Mees käis sul siin, laskis valmis kaaluda, aga tal polnud raha kaasas,» seletas ta sellise sõbralikkusega, nagu oleks ta koos lihatükiga mulle ka mehe muretsenud.

Ma otsisin raha, ise silmanurgast teisi ostjaid piiludes.

«Viis kolmkümmend,» ütles ta mulle pakki ulatades.

Ma närveerin, viiese leidsin kohe, peenraha aga ei saanud ma kuidagi värisevate sõrmedega kotipõhjast kätte. Hea, et neist ostjaist mind keegi ei tundnud ega mu perekonnaseisu ei teadnud.

Äkki märkasin minust pisut kaugemal meie maja alumisel korrusel elavat Reti-mutti kellegi turukauplejaga sosistavat. Reti-mutt teab täpselt kõike, mis linnas toimub.

Ma maksin ega teinud tast väljagi, ometi kuulsin ma ta sarkasmiga lausunud sõnu: «Igavene lüke... ammuks sai ühest lahti, nüüd kuulukse siis juba uus mees koti peal olevat...»

Ma haarasin oma paki ja kadusin. Hinges kees viha.

Koridoris kohtusin ma jälle Reti-mutiga. Ta astus mu tee, endal selline kaval naeratus huulil.

«Sa üksik inimene, ega sul pole seda kõike vaja,» ta näpp sihtis pakile minu kandekotis.

Oleksin andnud kogu paki ära, et sellest tobukesest kiiresti lahti saada.

Juba oli ta terav silm tabanud pakis süldikomplekti.

«Sul pole ju süldi keetmiseks aegagi...»

«Võta... võta!» surusin süldikomplekti talle sülle, endal jalg trepile tõusmas. Reti-mutt haaras mu käest: «Ei mina muidu taha!»

Süldikomplekt maksis rubla ja kaheksakümmend kopikat, mitte kuidagi ei leidnud ma kahtekümmend kopikat. Tema sai sellest omamoodi aru:

«Ei, ei... tagasi pole tarvis... ei ole!»

Mu selja tagant kostis viisakas hää:

«Tohin ma mööda paluda?»

Kohkudes astusin ma pisut kõrvale. Tulijaiks osutusid doktor Annus ja insener Valdes majavalitsusest. Nad tulid kalalt.

Reti-mutt tõmbus oma ukse vahele. Ta toast kostis kodanlikul ajal ostetud RET-raadio kähinat, raadio, mis tema arust ainuke õige raadio oli ja mille järgi ta oma hüüdnimegi oli saanud.

«Võta... võta oma raha.»

Uks klõpsatas kinni, ma seisin, kakskümmend kopikat näpu vahel ega teadnud, mida teha.

Mehed olid jõudnud teisele korrusele ning vaikselt koridoris kostsid doktor Annuse sosinal lausunud sõnad: «Vaata Reti-mutti, sehkendab ja sahkerdab selle Lambetiga kaubamajast...»

Milline häbi!

Oma tuppä jõudes olin ma viha täis enda, Reti-muti ja doktor Annuse peale. Tahtsin Maaritsa kombel end kusagil kõrvalruumis tühjaks vanduda ning läksin vannituppa.

«Kurat...» oli kõik, mida ma öelda suutsin, siis veeresid pisarad mu põski mööda alla ning sulatasid viha ennasthaletsevaks ängistuseks.

VII peatükk

1.

Kõigi meie osakondade müüjatel on oma sümpaatiat ostjate hulgas. See on suur saladus ja sellest ei räägita avalikult ega väljaspool kaubamaja, olgugi et nendel sümpaatiatel ei ole meie müüjatega mingeid lähedasemaid suhteid.

Meie osakonnas kutsutakse sellist sümpaatiat «sümpaatsed jalad», see tähendab meest sirgete mõhnadeta jalgade, kaarjalt painduva põia ning tagasihoidliku varbapartiiga. Sellistele jalgadele on kingade sobitamine nauding. Kui need jalad uutesse kingadesse kängitsetult maha toetuvad, siis meenutavad tehtud sammud inglise valsi avasamme. Viikis püksisäär, maitseka mustriaga sokid ja hästiistuvad kingad moodustavad harmoonia, millel silm puhkab. Ja otsekohe kujutan ma ette, kuidas too kingakandja astub, tantsib, jookseb ja energiliselt treppe mööda tõuseb. Minu arust on selles kõiges lausa sportlik ilu.

Analoogselt meiega on valmisriiete osakonnal «sümpaatsed õlad». See tähendab kõige ideaalsemate õlgadega meest, kellele meie kaubamajas on ülikonda selga sobitatud. Kui tolele lausa marmorist väljatahutud õlgade ja atleetlike kehavormidega mehele on sobiv kuub selga passitud, hüüab Viivi käsi kokku lüües: «No vaadake!... Paremini ei passi enam...!»

Kõrvalosakonna naised sirutavad kaelu, et kordki näha toda meie linna sümpaatsemate õlgadega meest.

Peakatetes on «sümpaatne pea», pudus — «sümpaatsed silmad» ja «sümpaatsed käed».

Osakonna sümpaatiat ei ole igavene. Isegi põnev on, kui ilmub kusagilt mees, kes oma eelkäija troonilt tõukab. Sellistel puhkudel võivad osakondades tekkida sisemised tulid, mis lõpevad hääletamisega.

Ametialastest sümpaatiatest ei johtu midagi, kuid omapärase huvitav on selline salapärase mäng siiski. Ikkagi põnev teada, millised on meie linnas kõige ilusamad mehejalad, -silmad, -õlad ja -käed. Ja millise uhkuse ning rahuldusega jälgin ma,

kui meie osakonna etalon nagu mannekeen sobivate kingadega trepist laskub.

Harva juhtub, et kahe osakonna «sümpaatiad» kattuvad, sest loodus ei ole kedagi üleliigse iluga õnnistanud. Otse vastupidi — kingaosakonna «sümpaatsed jalad» võivad puduosakonna «anti-paatsed silmad» olla ning kuidagi ei osata talle leida sobivaid päikesepille.

«Suured lapsed...» ütleb Aru ja noogutab meile andestavalt. Meile ei jää aga tähele panemata, kuidas ta läbi riulite «sümpaatseid õlgu» vahib ja ennastunustavalt ohkab: «Ou... ein wahrhaftiger Kerl...»

Selline ideaalide otsimine arendab ilumeelt ja treenib silma, samal ajal aga muudab inimese professionaalselt ühekülgseks.

Ma lähen tänaval ja mu ees ja minu taga astuvad kingad: «Skorohod», «Nokia», «Finland», «Sweden», «Freiholtz», kümned eri firmamärgiga tähistatud paarid. Nende seas on sümpaatsed ja ebasümpaatsed jalad, ja juba siis, kui kingad on minust ammu möödunud, meenub mulle, et nende kingade kandjaiks võisid olla nii sümpaatsed kui ka ebasümpaatsed mehed.

Ma ei julge tüdrukutele rääkidagi, et lesides rannal ja jälgides paate merel, meenutavad needki mulle mõnd jalatsit. Veel hullem lugu on kodukoplis taevasse vahtides. Vaatan ja vaatan ning korraga on pilvedel lubjaviltide, talvesaabaste või koguni kalosside kuju... Hirmus! Veel paar aastat ja mind hakatakse Kinga-Anuks kutsuma.

Küllap on minu elukutsevalikut mõjutanud mu tantsukirg. Ilusaid kingi nähes kujutan ma alati, kuidas need tantsusamme tehes välja näeksid. Isegi ostja vanade kingade põhjal oskan ma oletada, millise tantsumehega on tegemist.

Täna hommikul ostis kingad metsaülem — suur siiberdaja. Ta tantsib kindlasti inglise valssi: kingatallad ja kontsaplekid ühtviisi kulunud, pöörab puiselt, muusa teda ei kannusta erilisi poognaid tegema.

Too insener, kes ostis lõuna ajal uued kingad, on tango tantsija — pöörideid aga teeb ainult paremal kannal: parema kinga kontsapleki pole olemaski. Paistab, et ta luisk- ja põhisammu astub ettevaatlikult päkale toetudes: mõlema kinga tallad on ainult poolenisti kulunud.

Aga just praegu istub mu kõrval kolhoosi traktorist, kes lõhnab õli, suitsu ja nafta järele. Üks viie vastu — üle kolhoosi polka virutaja: kingatallad nagu raspliga üle lastud, suurest pörutamisest kingakurgud õmblustest lahti. Uut tuuri alustades hoiab selline mees tüdrukut kätel ning toetub kandadele — kontsadest on ainult kohad järel. Ma jälgin teda muigega. Kuidas ma tahaksin kord sellise turske jõmmi käte vahel end

oimetuks tantsida! Bajaan üürgab, selle bassid pumpavad sinusse pulbitsevat energiat, sina aga nagu lendaks ja kõik kõhetumad paarid tõmbuvad nurga poole... Ma tunnen uimastavat õnne, näen kümneid silmapaare kadestavalt end jälgimas ja toetun väsinult oma partneri õlale...

«Ma võtan need,» ütles mees järsult. Mina, ikka veel äsjaste unistuste küttes, vastasin mõtlematult: «Täna, mulle aitab...»

«Mida? Mida?» küsis ta arusaamatult. Mul oli piinlik, ma punastasin.

Veel üht maameest, kes lõhnas värske heina ja lauda järele, tuli mul täna teenindada. Kui ma kummardusin kingi võtma, oli mu silme ees koduõu lõhnavate kummelite ja vanade pärnadena. Veel hetk ja ma kuulsin kaugusest karjakella tilksatust. Täna on imelik päev — ma olen unistustele aldis.

«Vaata, preilna, mulle midagi,» ütles mees raskelt toolil istudes. Mul oli tunne, et ta täna esimest korda puhkuseks istus. Ta öeldud «preilnas» polnud lipitsemist — et otsitaks midagi erilist tema jaoks. Ka polnud selles maamehe tehtud tagasihoidlikkust, selles kõlas vaid: «Ole hea laps ja vaata midagi.»

«Kas importi või?»

«Eh... sihukesest vabrikust pole ma kuulnud.» Ta lõi käega.

«Vaata midagi sihukest, mis jalga läheb ja jalas seisab.»

Ma tõin talle valikuks neli paari, sest mehe lihtsuses ja sõbralikkuses oli midagi mulle nii kallist maa-maailmast.

«Eh...» lõi ta käega, «ega ma neid tosina kaupa osta...»

Millise heameelega ma teenindan neid, kes oskavad teenindamisest lugu pidada: hetkeline nõustuv noogutus, sõbralik naeratus ja tänulik pilk on kõik, mida ma selle juures vajan.

Me proovisime «Skorohodi».

«Noh, kuidas on? Ega ei pitsita varvast?»

«Eh, pole tunda midagi, lase nagu sussidega.»

«Päris ilusad,» ütlesin ma kaugemalt silmitsedes.

«Ilust nüüd... Mul jalg nagu adrahõlm, hea, kui midagi saab. Ja näed, paelad annavad kinni ja kussa-poolt ei pigista.» Meil mõlemal oli hea meel sobivate kingade üle.

Siis tuli kibelev-kiirelt ta teinepool.

«Sa pole veel jõudnudki,» kiirustas ta meest.

«Oota nüüd... Ma tean küll, et põld põleb, kuid päris paljaste jalgadega ei sobi ju ka inimeste seas luusida.» Siis märkas ta pepri, mis vanadest kingadest põrandale olid pudenenud ja tundes end süüdlasena, vaatas abiotsivalt ringi:

«No näete, minul ju ikka sada söötühikut kaasas, sai sealt herneväljalt tulnud...»

Nainegi vaatas ringi: «On teil siin harja?»

Nüüd sekkus Kiti: «No mis te nüüd! Pole siin midagi,» ta

laskis harjal paar korda üle põranda käia ja oligi puhtus majas. Imelik, kuidas inimeste käitumine vastastikku mõju avaldab. Alles eile oli Kiti kihvtiselt pärinud ühelt üleolevalt isandalt, kelle varbad pisut rokfoori juustu järele haisesid: «Sauna ja seebi hinnad on vist tõusnud?» Täna aga: «Mis te nüüd... Mis te nüüd!» Ometi ei tundnud Kiti tänast ega eilset ostjat...

2.

«Herrgott, so was herrliches habe ich noch nie gesehen,» ütles proua Aru esmaspäeval tööle tulles. Ta hoidis kahe käega pead ja sulges silmad, nagu tahaks eilset veel kord silme ette manada. Terve möödunud öö oli restoranis «positsiooniga inimese» — Rubljovka Nadja sünnipäeva peetud ja proua Aru ei jõudnud küllalt seletada, mida seal kõik pakuti.

Kui tüdrukud olid müügisaali läinud, lippas ta kord uuesti konkusse ja jäi salapärase näoga mu otsa vaatama. Ta ütles:

«Ma nägin seal Alfredot. Ta võttis mind tantsima. Ja teatel!» Nüüd vaatas ta ringi, pilgutas kavalalt ühte silma, nagu oleks tal mingi suur saladus teos ja sosistas: «Ta võib-olla tuleb veel sinu juurde tagasi...»

Proua Aru tõmbus pisut kaugemale, et mu ehmunud nägu paremini silmitseda.

«Tagasi?» kordasin ma ja jõllitasin talle otsa. «Ei iialgi!»

Proua Aru ei osanud seisukohta võtta, kuidas mu ütlemisest aru saada.

Selline uudis kääritas minus pahameelt ja ma kraaksatasin nagu ronk Edgar Allan Poe' poemis: «Ei iialgi... ei iialgi...»

Küllap mu näoilme seletas talle rohkem kui lausunud sõnad. Proua Aru hiilis vaikselt müügisaali, mina aga kinnitasin enesele: «Ei iialgi!»

«Positsiooniga inimese» juubelit aga meenutati meie kaubamajas täna veel kord, kuid nüüd juba kisa ja kirumisega.

Meie kaubamaja ladude kohal asub restorani köök, kus solgitorud sageli ummistuma kipuvad. Seekord oli läbi lae nirisunud solk rikkunud kultuurikaupu.

Veel samal päeval moodustati rikutud kauba allahindamiseks komisjon rajooni ametimeeste osavõtul. Kahju restorani ummistunud solgitorudest oli pisut üle kaheteistkümne tuhande rubla.

«Nad peavad meile selle hüvitama,» ütles Maarits ja sihtis näpuga restorani köögi poole.

«Milleks nemad?» päris kooperatiivi esimees, «selleks on riiklik kindlustus.»

«Ega see päris õige ei ole. Keegi peaks ju ikka nende torude eest ka vastutama,» kahtles Maarits.

«Maailmas on tuhandeid torusid, kes nende kõigi eest vastutada jõuab.» Esimehele allub nii kaubamaja kui ka restoran.

Milleks süsteemisiseseid kahjusid kanda, kui neid keegi teine võib kompenseerida? Hakka veel õiendama, mine tea, kust sulle omale midagi bumerangina kaela tuleb.

Maaritsal polnud sünnis suurte ülemustega vaielda, olgugi et ta polnud nendega nõus.

«Siin peaks pisut rusikaga lauale pörutama,» usaldas ta esimehele nõu anda.

«Kas meie omadki lauad vastu peavad, kui rusikad nendele raksavad?» vastas esimees küsimusega, piilus Maaritsa poole ning noogutas mõtlikult.

Maarits vaikis hetke. Talle meenusid pahandused kaubamajas: suured käibekulud, ülenormatiivsed kaod, tootlikkuse langus ja kümmekond väiksemat viperust. Ta ei osanud midagi vastata, sest temal vajas järelemõtlemiseks aega. Maarits jäi mõtlikumaks, tagus sõrmega lauaplatet, tooli ja ümises vaikselt: «Tee, sõber, süda kõvaks...»

Vaikides tegi komisjon oma tööd, Kiti aga käis ja piilus ümberringi.

«Issver!» rõõmustas Kiti, plaksutas käsi ja sosistas:

«Tead, kuidas ma igatsesin toda «Ookeani»! Nad viisid ta neljakümne rubla peale... Ma vaatasin, ainult pakkeümbris on solgist märg ja haiseb. Andku taevast tervist «positsiooniga inimestele!»

Et asi igati kindel oleks, lippas Kiti kontoris ja hoiatas Triipani: «Vaata, et sa mu «Ookeani» maha ei parselda!» Triipan vaid muigas ja noogutas.

Õhtupoolikul teatas kultuuriosakonna müüja, et allahinnatud kaubad lähevad homme müügile. Kiti säras. Too kõrgeklassiline vastuvõtja on väärt pill, kahju, et müüja palk selleni ei küüni. Nüüd saab ta ometi pilli, mida on õhtuti koos emaga mõnus kuulata.

Me sulgesime juba uksi, kui Triipan tuli. Ta lohisevad samud kostusid tühjas kaubamajas, nagu pooniks keegi pörandat. Triipan kutsus Kiti pisut kõrvale ja seletas: «Selle raadio ma pean Kukermannile andma...»

«Kukermannile?» Kiti käest kukkus võti klirisedes pörandale.

«No tead, ta oli ise komisjonis. Mine tea, millal teda võib jälle vaja minna.»

«Ah siis oma jaoks ta sellise hinna tegigi?»

«Mis nüüd seda? Ta arvas jah, et rikutud ja sedaviisi... pole nagu kaubanduslikku välimust...»

«Kurat! Keri pörgu!» oli kõik, mida Kiti ütles.

Lohvakaid susse venitades kobis Triipan kontoris. Uhkus on hea asi, kuid Triipan teab paljusid, keda uhkus on upakile ajanud.

Kõik olid juba lahkunud, ainult meie Kitiga kahekesi kohmitsesime veel riietehoius. Äkki lipsas Kiti väikesesse kõrvalruumi, kus allahinnatud kaupu hoitakse. Enne veel, kui ma ta käigu vastu jõudsin huvi tundma hakata, kuulsin kõrvalruumist klaasiklirinat. Kiti tuli tagasi ning hakkas peegli ees oma kübarat kohendama.

«Kiti, mis sa seal tegid?»

«Et iga kaup oleks oma hinna vääriline.»

Ta ei keelitanud mind vaikima ega seletanud pikemalt, kui me koos kaubamajast lahkusime.

Järgmisel päeval tuli Triipan julge sammuga Kiti juurde, näol muhe muie:

«Seltsimees Kalm, ma arvasin, et kui te seda «Ookeani» nii tahate, ostke siis ära!» Ta jäi Kitilt säravat naeratust ootama.

«Täna! Käige pörgusse ja tervitage seal Kukermannit!»

Jälle lomberdas Triipan löödult kontoris. Purustatud klaasiga «Ookean» seisis ja tolmas ostjat oodates veel mitu kuud allahinnatud kaupade kaupluses.

3.

Veel kord elasin ma üle tolle maru-mere-õhtu järelläinetuse, saades Olafilt üle mitme nädala kirja. Selles lühikeses kirjas teatas ta, et ta puhkus on edasi lükatud. Olid Soomes uue laeva järel käinud, praegu aga häälestasid nad mingeid seadmeid. Olaf lootis siiski suve lõpul puhkust saada ja ilmtingimata mind külastada.

Kuidas ma oleksin tahtnud seda õhtut oma mälestusist kustutada. Kui ma tol korral olin veendunud, et pean elama noore naise täisverelist elu, siis täna, vaadates peeglist oma haput nägu, küsisin ma eneselt: «Milleks?» Ja mitte kordagi ei olnud ma enam näinud toda meremeest.

Võib-olla just siis, kui ma rannamändide vahel kuu hõbedast rada sihtisin, oli Olaf seal Soomes kusagil sama raja teises otsas ja unistas minust... Mina aga? See mõte piinas mind. Ja ma otsustasin Olafile vastamata jätta.

Ka Kiti oli oma meremehega pahuksis. Juba paar nädalat polnud Valterit enam meil näha, arvasin, et ta on merele läinud. Siis kuulsin ühel päeval, kuidas Kiti karjus telefoni:

«Lähed... Mine...! Mine kus kurivaim, Aafrikasse või Aafrika taha... Homme... Hommepäev lähen mehele!» ta viskas toru hargile ja lippas hämarasse kastide varju.

Sellistel puhkudel ei maksnud Kitit lohutada ega midagi pärima minna. Oma impulsiivsuses võis ta näkku paisata sõnu, mille üle tal pärast endalgi paha hakkas.

«Vaene Valter,» mõtlesin ma ega taibanud, millest nende vahel oli tüli tõusnud.

Järgmisel päeval saadeti poisikesega Kitile kolm punast roosi. Ta otsis kaua roosidele paika. Lõpuks võttis ämbritäie vett, pani roosid vette ja kattis paberiga. Nende rooside imetlemine oli tema ainuõigus.

Lea, kes pruuniks päevitununa ja heatujulisena oli puhkuselt naasnud, kattis hiljem ämbri pakkematerjali ja tsellofaaniga.

«Mis sa seal teed?» päris Kiti.

«Kade silm võib roosi kaudu peigmehe ära kaetada...» narritas Lea Kiti. Kiti porises midagi vastuseks. Ta lausa lendas täna, sest kõik oli jälle hästi...

«Noorus ja armastus, küll see on hea,» ütles Smuul ja tal oli õigus, mõtlesin ma säravat Kitit nähes.

Ma kadestan vist pisut meie tüdrukuid — nendel on ju kõik alles ees. Aga minul? Siis haarasin ma kahe käega sellest, mis oli mulle jäänud ja millele ma lootsin: kirjutasin otsekohe Olafile vastuse. Peitsin iga kord poolelioleva kirja arvete vahele, kui keegi konkusse tuli. Ma olin sellesse teisesse Olafisse uskuma hakanud.

Telefon helises, nõuti Kitit. Ma lahkusin, sest Kiti tammus närvisedes ümber telefoni ega julgenud peale nohhitamise midagi öelda. Kui konkust kõva kärkimist hakkas kostma, oli Leal sinna asja, ta pidi otsima kalosse, olgugi et keset suve neid keegi ei nõudnud.

Kiti oli seljaga ukse poole ja parasjagu hoos:

«Nende eest suur tänu. Aga kui sa purjus peaga veel meie hoovis kakerdad, saad sellise sauna, et sa oma sünnipäeva ei mäleta.» Ta kuulis Lead seljataga kobistavat ja jätkas hoopis teise tooniga:

«Olgu siis nii... pai, pai... Küll ma varsti tulen...»

Müügisaalet tuli Lea haledat nagu tehes Kiti juurde:

«Kas ema on ikka haige?» Tema näost ei osanud keegi arvata, teeb ta nalja või räägib tõtt.

Kiti pilk peatus pikalt Leal. Kuulis ta midagi või ei? Ega vist kuulnud ja Kitigi vastas tõsiselt:

«Ega ta pole päris terve olnudki.»

«Mis sa siis emale nõnda peale hüppad, kui ta tilga võtab ja õues päris nõõripidi ei kõnni...»

Me kõik puhkesime naerma.

«Kuule, sinul on pealtkuulamise aparaat põue peidetud,» kirus Kiti ja kobas kohmakalt Lead.

«Näed, mis ameti sina oled ära õppinud. Einoh, meremeeste juures õpib seda kobamiskunsti kergesti.»

Riiulite varjus läks tüdrukute sumin liiga suureks ja kurja nagu tehes kamaandasin ma seltskonna laiali.

«Pill tuli pika ilu peale,» ütles Lea, kui Kiti veidi aja pärast konku lae all kastihunniku otsast kukkus.

Tervelt pool tundi oli Kiti elektrikuloikamiga sõnelnud, kui see läbipõlenud lampi vahetama tuli. Kiti oli siis juba vihane, saatis tolle seenele ja ronis ise kastihunnikule. Aga vaevalt lambipesa puudutanud, tüdruk kiljatas ja prantsatas põrandale. Liiger vahetas nüüd kiiruga lambi ja tegi kohe minekut.

Kiti hoidis kahe käega luupeksest ja oigas. Öhtul lahkus ta longates töölt. Järgmisel hommikul aga paistetanud jalga polikliinikus arstile näidates anti talle sinine leht. Õnnetuna liipas Kiti tööle.

«Loll... loll... loll!» karjusid tüdrukud kooris. «Meil on kõige paremad näitajad selles kvartalis ja nüüd — tööõnnetus!»

Seda teadis Kiti isegi.

Lea õpetas teda, millega määrada, milliseid kompresse teha ja mida nihestuse puhul sisse võtta. Istugu kodus või konkus, peaaasi, sinist lehte ei tohi kellelegi näidata.

Trepil põngates kohtas Kiti korraga direktorit.

«Mhm... kukkusid või?» küsis Maarits õnnetusjuhtumi kartusel.

«Ei, ei...» tõrjus Kiti žestikalt.

«Mis siis juhtus?»

Seda varianti polnud me ette näinud ja Kiti üksi ei osanud nii järsku sobivat valet valmis mõelda.

«Paise... paise...» pomises ta.

«Mis? Talla all või luupekse peal?»

«Seal jah... seal jah,» kinnitas Kiti ja vinnas end trepi käsi-puude najal ülakeerusele ning liipas konkusse. Maarits kehtas õlgu ega pärinud rohkem.

Lea targad õpetused aitasid. Kolme päeva pärast lonkas Kiti veel ainult pisut, paistetus alanes ning kõige hullem oli möödas. Neil päevil istus ta kassas. Haigusleht rändas ahju, õnnetusjuhtumit ei olnud ning vimpel kolmanda kvartali parimate töötulemuste eest oli juba päris käeulatuses.

Suvised puhkused toovad pahandusi. Me kõik soovime suvel puhata, vahetusmüüjaid aga, kellel talvel tööd ei ole, suvekuudel ei jätku. Paratamatult suureneb töölolijate koormus. Leitselises müügisaalis või umbses konkus muutume närviliseks, riiakaks ja tülpinuks. Ostjate kontingent on aga suvel kirju, nende teenindamine nõuab erilist tähelepanu.

Kiti oli jälle terve, Lea aga sanitaarsalklaste kursustel ning Anne aktiivipäevadel. Proua Aru mõõdetud samm ja lihvitult sujuvad liigutused ei lasknud ennast tempost häirida. Mina pidin nüüd täie kohaga olema müügisaalis, minu tööd aga kaupade vastuvõtmisel ja dokumentide vormistamisel ei teinud keegi. Mul tuli süstikuna tormata kord siia, kord sinna.

Kui ma higisena raskaid kaste riita upitasin, kukkus üks neist tagasi. Lennult kasti haarates tundsin ma teravat valu-sälvatust nimme piirkonnas. Uh-uh-uh...! Milline valu!!! Ma komberdasin toolile ja võisin ainult küünalsirgena istuda.

«Läheb mööda, läheb mööda,» sisendasin ma endale, kuid valu ei muutunud nõrgemaks. Kiti abiga komberdasin kassasse ja istusin seal nii, nagu oleks kogu ülakehale korsett ümber nõõritud.

«Ahaa... selg?» noogutas Kiti. «Tead, mu emale tõi see...» ta haaras sõnal sabast, «noh, üks mees Portugali rohtu — tandarelli. See võtab valu nagu seep sõnniku.»

Lõuna ajal lippas Kiti koju ja oli varsti tandarellituubiga tagasi.

«Kes mulle seda kodus peale määrab?» kahtlesin ma.

«Miks kodus? Siinsamas!»

Tandarellil pole arstimatele spetsiifilist lõhna, see meenutab pigem sügisesi aasalilli.

Me riputasime lõunavaheaja sildi müügisaali sissekäigu kohale ja läksime konkusse, et arstimist alata.

Kiti oli igas toimingus atsakas. Juba ta kamandas ning toibutas mind:

«Kust sul valutab?»

«Siinsamas, nimmelülides.»

«No ega ma siis läbi kleidi ei arsti. Tee nõõbid eest lahti!» kamandas Kiti.

«Kui äkki keegi tuleb!» kahtlesin ma.

«Tühjagi... silt sai välja pandud.»

Oiates avasin ma nõõpe, poetasin ühe käe varrukast välja, kuid Kiti ei küündinud ikka veel nimmelülideni.

«On sul kalossikad põues, et sa neid nõõpe ei julge avada? Just nagu meesterahva juures,» torises ta.

Rapsasin kittelkleidi eest lahti, vabastasin käed mõlemast varrukast. «Noh, meesterahvas!»

«Nägid, nüüd hakkab juba minema... Paistab, et sa oled varemgi käsku täitnud.»

Niiviisi lõõpides rohitses Kiti mu selga, masseeris, võidis tandarelliga ja jälle masseeris. Valu taandus pisut.

Äkki avanes uks, uksele seisis direktor! Situatsioon oli meile kõigile nii ootamatu, et keegi meist ei osanud midagi öelda ega ette võtta. Kiti kogus end ja pistis direktori peale karjuma:

«Näete ju... näete ju... näete!» Muud ei osanud ta ähmiga öelda. Mina aga seisin, kleit reitele langenud, ega märganud sedagi kõrgemale kergitada.

Maarits pöördus väärikalt ringi ja pomises nagu nähtut kommenteerides: «Nägin jah... nägin jah!» Siis sulges ta ukse ning kaugenevate sammude kajad kõlas meloodia: «Naine, oh naine...»

Kiti püüdis tohterdamist jätkata, kuid mulle aitas sellest. Tundsin, kuidas veri näkku tõusis, ning kui ma lõpuks kleidi selga tõmbasin, õhetasid mul kõrvadki.

Aga imelik, enam ei tundnud ma seljas torkeid. Kahjuks ei tea ma senini, oli see portugallaste tandarelli või eestlasest direktori teene.

Onneks ei imbinud sellest loost sõnakestki kaubamaja töötajate kõrvu. Maaritsat kohates aga punastasin ma veel mitu päeva hiljemgi.

Kui mul mõnikord hiljem jälle seljas tuikas või pea valutab, hiilis Kiti mu juurde ja soovitas:

«Tee nõõbid lahti, ma kutsun Maaritsa...»

Juba kaks päeva oli Rubljovka Nadja mind otsimas käinud ja kaks päeva oli mul õnnestunud temaga kokkusaamist vältida.

«Sa olid ju siin,» tegi Aru imestunud näo, kui ma Nadja lahkudes müügisaali tulin.

«Mis siis, et olin?»

«Ou, juhataja, ta on siiski positsiooniga inimene,» hoiatas Aru mind.

Paari kuu eest olin teinud talle märkuse, kui ta «positsioo-

niga inimestele» kooperatiiviliikmete eeliskaupu müüs. Nüüd on aga üks neist mulle endale kahe nelgiga kenasti külje alla ujunud.

Veidi aja pärast libistas Kiti end konkusse.

«Tahad, Anu, ma õpetan pisut Rubljovkat?»

«Ei, Kiti, sinu õpetamised lõpevad meil mõlemal Maaritsa laua ees.» Ma ei ole Kiti kasvatusmeetmete eriline austaja.

«Rumal... mina ei tunne Agatha Christie'st inimesi halvemini.» Ja juba ta seletab ühe Christie' romaani põhjal, kuidas kellelegi peab lähenema...

«Sina küll, aga ma kahtlen, kas Maarits Christie' meetodeid hindab...» püüdsin ma ta südikust taltsutada.

Sel korral ei suutnud me Kitiga kokku leppida. Tema jäi aga oma tarkuses kindlaks ja asus juba järgmisel päeval oma suhtlemismetmeid rakendama.

«Proua Lambet läks parteikomiteesse,» kuulsin ma Kitit nii kõvasti kellelegi ütlevat, et ma seda konkus kuulma pidin. Otsekohe kostis Nadja hääl:

«Võib-olla teie siis?»

«Jajah... Ta ütleski mulle, et kui te tulete...» sädistas Kiti.

Mind hakkas toimuv sedavõrd huvitama, et ma poetasin uksehaaki ning piilusin kardinaga kaetud ümarast ukseaknaksest, mis müügisaalis toimub.

«Teate mis,» ütles Nadja ja harutas käekotist pakikese. «Pool linna laseb puukatega ringi nagu sõjavangid, mis mõnu mul neid enam kanda on!»

«Muidugi, muidugi... Me võtame otsekohe tagasi,» Kiti võttis Nadjalt puukingad ja tõi kassast raha, Nadja aga seisis ikka veel nagu aru pidades, kas on mõtet Kitile oma soovi avaldada. Kiti kuulsus asiste ja positsiooniga inimeste juures polnud just laitmatu.

Ma ei taibanud, mis tuul sellest Kitist üle oli käinud. Oleks, et Lea. Tema võiks oma leebe sõna ja vaoshoitud karakteriga Nadjat veel kuidagi taluda, aga Kiti???

«On teil neid ungari pruudikingi veel järel? Noh, neid, kuulatud rihmadega?» sosistas Nadja ja patsutas Kitile õlale. Mul oli piinlik niiviisi luurata, uudishimu aga lämmatas head kombed.

«Ohoo... Meil on paremaid asju!» Kiti tõstis pöidla märkiks, et ta tahab alles üllatada.

Proua Aru volksas kahtlustavalt Kiti poole. Ta suhtus skeptiliselt tüdruku ülevoolavasse lahkusse.

Kiti viipas kutsuvalt Nadjale ning nüüd seisis nad pool-hämaras nurgas kapi ees. Mida see Kiti ometi mõtleb? Selles kapis hoiame tehaste praaki, mida inimesed on tagasi toonud.

«Teie jaoks, proua!» ütles Kiti. Ma juba nägin ta silmis neid kahtlasi sähvatusi, millele pidi midagi pörutavat järgnema. Kiti avas ukse ning hämaruses nägi Nadja lääpatallatud saapaid, viltusi susse ja rebenenud taldadega kingi.

«Siit võib valida...» ütles Kiti ja kadus välguna kassa juurde.

Rubljovka seisis soolasambana paigal. Ta paledelt voolasid pisarad. Siis pörutas ta äkkvihaga kapiukse tagantkätt kinni ja tegi kiiruga minekut. Rinnaga lükkas ta proua Aru oma teelt kõrvale. Tema, positsiooniga inimene, ja üks tüdrukulipats käitub niiviisi... No oodaku!

Terve öhtupooliku kulus meil oma seisukohtade selgitamiseks. Sealjuures ei vajanud me direktorit, ametiühingu esindajat ega parteisekretäri.

«So was Dummes... So was Dummes...» hädaldas proua Aru ja pühkis pitsilise taskurätikuga puuderdatud põskedelt pisaraid.

«Seltsimees Aru, räägime eesti keeles ja teenindame kõiki ostjaid võrdselt.»

Selline oli minu konkreetne arvamus.

«Kas see oli siis teenindamine?»

Võib-olla pakkus Kiti üle, kuid Nadjale oli väikest õppetundi vaja. Seda ma muidugi ei ütelnud.

Kiti oli oma meetodile uhke ega vaevunud pikemalt seletama. Kui aga Aru järelejätmalt nõudis, et Kiti oma käitumist põhjendaks, ütles ta:

«Mis seal siis oli? Need on kõik sissekäidud käimad, proua! kuuldi konnasilmad olevat...»

«Ou, was wür ein Wildheit?» oigas Aru. Ta nõudis, et mina vabandaksin Nadja ees Kiti käitumise pärast.

Mina vaikisin jonnakalt, sest minus hingitses siiski soosiv suhtumine Kitisse. Veel enam, ma olin talle isegi tänulik.

Öhtul riietehoius ulatas Aru mulle lahkumisavalduse. See oli kirjutatud direktori nimele, kus ta palus end tervislikel põhjustel üle viia puduosakonda.

Kuigi ta on äärmiselt korrektne müüja, on mind alati häirunud tema väikekodanlikud maneerid. Ja kui ma oma nõusoleku avalduse nurgale kirjutasin, polnudki mul temast kahju. Oli selline tunne, nagu avaksin ma aknad müügisaali tuulutamiseks. Meenus onu Ruudi, kes käendusest ja kasvatamisest kirendavat ajalehte käest pannes tavatses öelda: «Saarepakust looka ei painuta...»

«Tumm-eit» lahkus meilt juba paari päeva pärast.

«Läheb positsiooniga inimesi otsima,» sosistas Kiti.

Viimase päeva öhtul jõime koos pudeli šampanjat, kiitsime seltsimees Aru tagasihoidlikkust, distsiplineeritust ja elegant-

sust. Tänašime tehtud töö eest ja lahkusime sõbralikult. Ei mingeid pahandusi, ütlemisi ega etteheiteid. Kõik ikka nii nagu peab — «vana kooli» kohaselt.

Meie lootused, et kõik Maaritsa eest saladuseks jääb, ei pidanud paika. Ta kohtas mind trepil, võttis kitlinööbist kinni, keeras sellele paar tiiru peale ja ütles:

«Sellest Kitist saaks asja, kui ta traavimise asemel vahel sörki ka laseks...»

VIII peatükk

1.

«Oo, seltsimees Lambet!» tervitas mind töölt tulles meie koridoris insener Valdes majavalitsusest. Ta püüdis kohtumisele anda juhuslikku iseloomu, mina aga märkasin radiaatoril mitut sigaretikoni. Ilmselt oli ta mind siin oodanud.

«Kuulge, vabandage mind,» ta peatus hetkeks ja jätkas juba kindlamalt, «kas ei saaks teie kaudu ühed peokingad?» Juba ta seletaski, milline värv ja fassong peaks neil olema.

«Eks tulge homme kaubamajja!»

«Te siis muretsete?»

«Miks just mina? Küsite ja antakse, kui on.»

Ma olin nõrдинud. Mida tema ütleks, kui mina teda kusagil koridoris varitseksin ja sosistaksin, omal käsi taskus:

«Muretsege mulle soome duššikomplekt ja jaapani bidee.»

«No seal leti peal küll midagi mõistlikku ei näe.» Ta toonist võis lugeda, et õige ost-müük toimub ainult leti alt.

«Kust te seda võtate?» Ma tundsin, et raske päev oli mu närvidele mõjunud.

«Einoh, ega mina... Reti-mutt arvas, et rääkigu ma teiega.» Ta astus pisut mu teelt kõrvale.

Otsekohe meenus mulle õhtu lihakaupluses, «igavene lüke», «üldikomplekt ja kakskümmend kopikat jootraha Reti-mutilt. Mul tekkis kange tahtmine suitsumehe kombel üks lärtsakas põrandale sülitada, veel enam — minu ees seisvatele «Nokia» number nelikümmend kaks kinganinadele.

«Käige te koos Reti-mutiga õige kuradile!» see ütlemine oli pisut kurjast. Insener tõmbus tagasi, tegi siis täispöörde ja hakkas kiirustades trepist üles minema, ise ühtepuhku vabandusi pomisedes: «Ega mina, mina ei uskunud, et te sellest nii suurt saladust teete... Kõik on ju siin omad inimesed...»

Vihast keeletuna otsisin kahekümne-kopikalise, astusin Reti-muti ukse taha ja andsin kolm korda pikalt uksekella.

Reti-mutt ilmus ähmis ja unesegaselt uksele, toanurgas kähis RET nagu vähikott.

«Kuskil põleb või?»

«Hullem, veel hullem,» karjusin ma, surusin talle kaksküm-
mend kopikat pihku ja traavisin trepist üles.

Olgugi et ma vihast ja solvumisest lausa värisisin, märkasin
ma ometi kirja postkastis. Kui hea oli avada kirja ja lugedes
unustada kõik pahandused, mis alles äsja olid mind põhjalikult
raputanud.

Kui ma oma kirjas olin avaldanud soovi, et ma teda näha
tahan, siis vastas ta nüüd:

«Mind on mitmed naised näha tahtnud, kuid pärast minuga
kohtumist pole ükski oma soovi enam korranud.»

Ta kirjutas lühidalt nagu ikka. Mõni sõna mingist püügi-
retke ettevalmistamisest, nootadest, poidest ja vintsidest, mil-
lest mul udu-aimu polnud. Kohtumise kohta arvas ta kirja
lõpus:

«Kõik tuleb omal ajal või jääb hoopis tulemata...»

Ma ei osanud enam mingit seisukohta võtta. Ta tundus mulle
veel salapärasem ja ahvatlevam kui senini.

Jälle hulkusin ma pool ööd oma unelmate maailmas, kohtu-
sin Olafite ja tolle kuldpaelu kandva meremehega.

...Graafikusse aga virutasin endale pluss seitse. Ja ma
olin veendunud, et see oli õiglane hinne võitluses Nadja, proua
Aru ja Reti-mutiga.

2.

Ta koputas ja kobistas hulk aega enne sisenemist konku ukse
taga. Avas siis ukse ja jäi kahtlevalt ukse vahele seisma.

Me uurisime parajasti Kitiga defekte tagasitoodud jalatsitel
ning koostasime praagi kohta akte. Nähes pisut katkutud moega
meremeest ukse, tõstisime üheaegselt silmad tulijale ning keegi
meist kolmest ei ütelnud sõnakestki. Siis arvasin ma taipavat,
kellega on tegu. Mulle meenusid read tolle tundmatu viimasest
kirjast: «...pärast minuga kohtumist pole ükski oma soovi
enam korranud...» Ühes olir ma kohes kindel — ta enesekriiti-
line arvamus peab paika. Tüüpiline traalimees, kellel palgapäe-
val on meri põlvini, paar päeva hiljem aga tustib pargipõõ-
sais — siin kuskil me võtsime ja siia pidi ometi mõni tühi pudel
maha jääma.

Kiti kulm kiskus kortsu. Juba vormisid ta meelad huuled
raskeid sõnu.

Meremees kogus end, kobistas paar astet allapoole ja kohmas
siis:

«Juhataja... noh, Lambetiga oleks asja...» ta käitumine oli
kohmetu ja arglik ega meenutanud uljast meremeest.

«Mina olen Lambet...» Taevast hoidku, peaks ta ometi seni
ootama, kui Kiti saali läheb, ja kõneleb siis minuga nelja
silma all.

Otsekui minu mõtet kuulates pomises ta: «Mul oli... oli
midagi... aga ma tahaksin nelja silma all rääkida...»

Ma tundsin, kuidas mu süda tagus luhtunud lootuste ja puru-
nenud illusioonide varemeil. Kas siis selline ongi too unelmate
mees?

«Ära ütle, aru sai, et ühe asemel on kaks,» pilkas Kiti ja
lipsas saali.

Nüüd tundsin ma end pisut kindlamana, sest keegi neist seal
saalis ei teadnud, kes ta on ja mida ta mulle öelda tahab.

«Noh, oodatud mees, mis te siis räägite?»

«Oodatud???» venitas ta ja nihkus minust pisut kaugemale.

«Ah soo, te siis teate juba?» Ta oli löödud.

«Oskan arvata... Meie jutul pole vist erilist mõtet,» ütlesin
talle otsekoheselt.

«Ah nii... kahju... kahju...» Sellisena, pisut nukrana pol-
nudki ta nii vastuvõtmatu. Ma kujutlesin mõttes, kuidas ta
saunast ja juuksuri juurest tulles hallis ülikonnas ja pruunide
kingadega välja näeks. No Jõle-Julliga võrreldes oleks ta küll
filminäitleja.

«Mis siis teha?» küsis ta lapselikult-nõutult.

«Elame edasi ja otsime omasuguseid.» Nüüd pidi tal selge
olema, et ma joodikutest meremeestega erilist sõprust ei otsi.

«Ega ma varas ei ole... Ei ole!» Ta oli lausa hirmul.

«Varas? Ma ei ütelnud seda.»

«Noh, et omasuguseid... Me oleme ausad poisid, raha meil
on, aga vahel on rahadega vaheae.»

Mis rahast ta räägib? Korraga oli mulle selge, et mehel puu-
dub raha. Tuli mulle külla, aga tagasi enam ei saa. Mis ta
mammutab, öelgu, palju ta laenuks tahab ja tehku minekut,
enne kui Kiti tagasi tuleb.

«Palju?» küsisin ma, vihane oma tobedaile unistusele.

«Mina ju ei tea... Te peate ise teadma...»

Asi läheb korda kaunimaks! Sellist meest ma pole enne
näinud — mangub laenu ja sina ütle talle, palju talle vaja
läheb!

«Ütelge summa ja mina maksan... maksan mitmekordselt,
peaasi, et südamest ära saaks.»

«Mida te õieti tahate?»

«Üks palve. Ärge jumala eest kellelegi rääkige... Ausõna!»

Ta pani käe südamele nagu Maarits, kui ta on kiiruga trepist üles tormanud.

Muidugi ei hakka ma selliste tuttavatega uhkustama. Lahkuks ta vaid kiiremini!

«Te ei räägi?»

«Noh, ütleme, et ei räägi!» Too mees hakkas mind pisut huvitama.

Nüüd jutustas mu «potentsiaalne peigmees»:

«Tulime merelt, plaanid täis, meel hea. Anti avanssi ja siis läks... läks, läks ja läks lauluga.» Ta kahetses toda lauluga minemist. Milleks ta mulle seda kõike räägib?

«No ja siis?» Mees hakkas mulle juba pisut meeldima. Igal juhul huvitav inimene.

«Siis see juhtus...»

«Mis asi?»

Ta otsis põuest rahakoti. «Palju?»

«Mille eest?»

«Palju maksavad sellised kingad, nagu mul jalas on?»

«Need? Nelikümmend viis rubla ja kolmkümmend kopikat.»

Ta lappis kuuldud hinna lauale.

«Meil ei ole neid enam.»

«Aga siis oli...» Ta neelatas ja jätkas: «Ma... ma... võtsin saalist ja... ja jätsin maksmata.» Ta vaatas maha nagu krutskitelt tabatud koolipoiss.

Ma rahunesin. Peaasi, et ta ei olnud Olaf.

«Ei maksnud?» küsisin ma peaaegu rõõmsalt, otsekui oleks too meremees mulle suure kingi teinud. «See oli siis küll pisut halvasti.»

«Pahasti ikka,» kordas ta. «Ma ei tantsinud seal sünnipäeval, kogu aeg oli selline tunne, nagu oleksid söed päkkade all. Isegi napsitada ei tahtnud, istusin ja mõtlesin — kas ma olen pätt? Kas ma olen varas, joodik ja sulij?» Ta vaatas anuva pilguga mulle otsa.

«Ei ole... ei ole...» Nüüd oli mul tast juba kahju.

«Aga ärge tüdrukutele öelge, et Volts on pätt ja sulij! Ega ju? Jäägu see meie vahele.»

Oi toda õnnetusehunnikut!

«Jäägu meie vahele...» Ma võtsin raha. «Aga kuhu vanad jäid?»

«Seal, riiulite all... Põletage ära, et ma neid eluilmas enam ei näeks.»

«Põletame ära...»

Huvitav, kui ma kõigisse näpumeestesse sellise hellusega suhtuma hakkaksin, mitme päevaga oleksid siis meie riiulid kingadest lagedad?

Tänuulik käepigistus, särav pilk, ja juba ta ruttas reipa sam-

muga trepist alla. Ta unustas ümbruse, unustas, et mina teda pilguga saadan. Alkorrusel ootas teda keegi. See oli ju... see oli ju Kiti kavalier Valter!

Volts tõstis pöidla ja hõikas Valterile juba trepimademelt: «Kihvt mutt!»

«Mis ma ütlesin,» tõendas Valter omakorda.

Ma lippasin konkusse, heitsin pilgu peeglisse, tõstsin Voltsi kombel pöidla ja kiitsin edvistavalt: «Kihvt mutt... kihvt mutt.»

3.

On päevi, kus lausa päikesepaistes pisarad silmanurka tükiavad. On aga ka päevi, kus vihmasajus trall tükitab peale ja sa jätad heldelt tuhandest müüjanaerastusest kümneid müügisaali. Meie meeleolud sõltuvad biovooludest. Võib-olla. Täna aga oli selleks hoopis teine põhjus. Saali tulles ootas mind riiulite vahel umbes kümneaastane koolipoiss. Tal oli ühes käes paberist tuutu, teises portfelli raamatutega.

«Kas teie olete seltsimees Lambet?»

«Olen.»

«Mul paluti teile edasi anda...» Mehe-mustri väärilise esindajana vabastas ta roosi paberist ja ulatas mulle.

«Kelle poolt?»

«Oli üks maru mees.»

«Maru mees ja sa ei tundnud?»

«Maru ikka...» Ta avas peo, kus lillepaberi nurga vahelt piilus kolmekas. Poiss tegi täispöörde ja tuiskas treppidest alla.

Ma seisin konkus, roos käes, nagu leerilaps altari ees. Mulle tundus, et sellel särab veel hommikusi kastepiisku.

Kellelt? Kas see ongi tähtis. Miks me teistele rõõmu tehes alati endale rinnale koputame — mina tegin seda. Miks me oma nime suurte ja selgete tähtedega maalime kingituskarbile või õnnitluskaardile? Kas selles ei ole pisut vana võla tasumise või uue avansi andmise maiku? Ometi kinnitame suureõnaliselt oma soovist teisele inimesele siirast rõõmu valmistada. Oh meid, egoiste, kes teisele rõõmu tehes endale otsekohe sellest pisut näpistavad. See on ju umbes sama, kui kingiksime kellelegi õuna, millest ise oleme juba suutäie hammustanud.

Too roos ei kohustanud mind millekski. Selle varjus ei sirutatud kätt saksa kingade ega soome saabaste järele. Ma olin

roosi nimetule kinkijale südamest tänulik, sest ainult nõnda saadud roosi ilu võib segamatu rõõmuga nautida.

Terveks ennelõunaks oli üks roos mu meeleolu roosiliseks muutnud.

Kui vähe on mõnikord vaja, et olla õnnelik ja uskuda inimese headusse ning omakasupüüdmatusse. Tundus, et kõigil on täna mingi pühapäevane meeleolu.

Kiti säras, Valter käis tal õhtuti vastas ning telefonikõnedki olid leebed ja kudrutavad. Lea muigas muhedalt — küllap temalgi olid omad suverõõmud. Proua Aru asemel ehitustarvete osakonnast meile üle tulnud Aina käis ja paitas ilusaid naistekingi. Uutel müüjatel on alati ilusate kingade jaoks igatsevaid pilke. Praktikant Anne rõõmustas kordaläinud praktika aruande üle.

Maarits tuli treppe mööda. Ta vinnas end käsipuust kinni hoides trepimademele, puhkas hetke ja ümises: «Ma loodan, et saan sellest üle...» Ilmselt oli tal äsja naisega tillukene pahandus olnud. Selline pisike ütlemine, mis kohvilaua taha jääbki ja mille ületamiseks pole vaja otsida keerulisi lähenemisteid.

Siit trepimademelt on alumised ja ülemised müügisaalid hästi nähtavad. Ta jäi seisma, kuid mitte müügisaalide jälgimiseks, vaid pettemanöövriks, et vaigistada oma südamelööke. Maarits võttis vestitaskust kella — kellelgi ärgu olgu asja tema tervisega! Veel paari aasta eest oli Maarits tormanud sportliku lennukusega trepist üles, nüüd aga...

Kõnelus arstiga oli olnud mõttetu.

Simson: Su süda vajab rahu.

Maarits: Aeg tuleb ja ta saab seda.

Simson: Võib-olla vaataksid rahulikuma töö.

Maarits: Töö on alati rahulik, tegija aga peab olema rahutu.

Simson: Ära tee nalja. Meie aastad ei salli enam musta huumorit.

Maarits: Ainult huumor ongi, mida meie aastad veel vajavad.

Simson: Nii kaua naerad, kui...

Maarits: ...kui naeran... Ja siis pole enam vaja musta, punast ega sinist huumorit.

Simson: Sa oled parandamatu.

Maarits: Kui sina seda juba ütled, siis lähen ma täna veel mõõtu andma.

Simson: Tead, Maarits, ma lasen sind ATEKi kutsuda, sulle antakse grupp ja aitab.

Maarits: Aga kui ma lasen sulle midagi kuklasse kukkuda, siis antakse korraga kahele mehele grupp...

Nüüd tuli Maarits teisele korrusele. Ta peatus oma lemmikpaiga, noorpaaride vitriini ees, kuid täna ei ümisenud ta ühtegi meloodiat. Äkki pöördus ta minu poole:

«Kas kaubamajas on tüütu töötada?»

«Ei, miks? ...»

«Anne, kas kuulsite!»

Praktikant, kes hiljuti oli kurtanud müüja töö ning vaba aja veetmise üksluisuse üle, seisis meie lähedal ja punastas. Ta polnud veel harjunud väikelinna miljöoga. Maarits ise, kes meeskooris laulmas käis ja kellel oli kümneid ühiskondlikke kohustusi, ei taibanud, kuidas elu võis kellelegi üksluisena näida.

«Khm... khm... kas te, Lambet, ei arva, et nõukogude võim rikub noored ära?» Need olid pilklikud noodid.

«Ei, miks?»

Maarits tõstis peopesad ülespoole, nagu hoiaks ta neil midagi ohkorna: «Oi, sulis linnupojad. Meil oli nooruses häda — midagi polnud võtta, nüüd on häda — kõike on liialt, ei oska valida.» Ta ei oodanudki meie arvamust, vaid hakkas mõtlikult trepist alla minema.

Meil polnud aega ega tahtmist vaba aja veetmist arutada, sest hirm homse ees pärssis juba täna meie mõtteid ja tegemisi. Homme tulevad meile müügile ungari soojad saapad ja austria kingad. Lausa hirm oli mõelda sellele, mis siin alles hiljuti toimus.

Naiste valmisriietes müüdi paar päeva tagasi soome sukkpükse ja austria öösärke. Juba varavalges seisis kümnekond naist kaubamaja ukse taga. Kaubamaja avamiseks oli neid juba mitusada. Nad trügisid üksteise võidu, tagumised surusid esimestele sellise jõuga peale, et paar neist pudelikorkidena läbi klaasuste kaubamajja pressiti. Ühel neist löikas klaasikild sügava haava reide. Ta ei kaevanud valu ega kärisenud kleidi pärast, vaid päris ühtejärke kaubatundjalt, kes teda sidus: «Mis teil müügile tuleb? Mis siit osta saab?»

Enamik neist ei teadnudki, mida nad siit saavad või tahavad saada. Peaasi, et esimeste hulgas kaubamajja pääseks! Ühed trügijaist on need, kes igatsevad väikelinna moedaami kuulust, teised sahkerdavad hiljem ostu soliidse juurdehindlusega maha, kolmandad ostavad sellepärast, et kõik ostavad.

Kui naistel kähmluseks läks, kutsus Maarits miilitsa välja. Nõnda siis müüdi sukkpükse ja öösärke kahe miilitsa kaasabil. Üks maanaine, kellel oli õnnestunud kaheksarublased sukkpükseid osta, kurtis nõrdimusega: «Taevas, need on ju kolmeaastasele parajad, ja kaheksa rubla!»

Nõnda siis müüdi, remonditi lette ja parandati uksi. Vaevalt need suured vaateaknadki homme terveks jäävad! Keegi meist ei märganud midagi mõistlikku välja mõelda. Isegi Kiti oli vaikne. Meestega saaks ta hakkama, aga homsed kunded on naised...

Abipakkumine tuli sealt, kust keegi oodata ei osanud. Kiti kavalter Valter kuulas meie jutu ära, muigas iseteadvalt ja tuli huvitava pakkumisega lagedale:

«Ainult üks šampus, ja ma garanteerin, et mingit trügimist ei tule.»

«Sa tood tuttavad miilitsad?» arvas Lea.

«Ei mingeid miilitsaid.»

Me lagistasime naerda. See peaks olema lausa ime.

«Igalt rubla,» agiteeris Lea.

«Kuidas soovite? On aga trügimine — minu poolt kaks konjakit.»

See oli meeldiv pakkumine. Me olime nõus. Ma ulatasin Valterile kauba kinnitamiseks käe ja tüdrukud mu selja taga arutasid lärmakalt, kelle sünnipäeva me Valteri konjakiga tähistama hakkame.

«Esimene kord elus õnnestub mul naiste kulul juua,» arvas Valter, muigas üleolevalt ning lahkus koos Kitiga.

Järgmisel hommikul oli kaubamaja esine plats naistest tulvil. Naisi oli vähemalt kaks korda rohkem kui paari päeva eest. Siin nagu oleks toimunud aastalaat. Kaubamaja avamiseni oli veel kakskümmend minutit. Me olime kõik kohal, ehitasime laudadest ja toolidest barrikaadi, pässid tassisid raskeid kaste kohale ja naelutasid neid plankudega kokku, et sulustada sissepääsu kõrvalosakonnast.

Ma avasin õhuakna, vaatasin alla ja nüüd oleksin ma nõus olnud mitu šampanjat andma, kui vaid kõik kähmluse ja miilitsata lõpeks! Ma vaatasin neid trügivaid noorikuid ja mõtlesin.

«Raha... kust tuleb ometi see raha, mille eest need masinakirjutajad, sekretärid, administraatorid ja koristajad lubavad endale luksusi, mida mina pisut üle paarisajase kuupalga juures endale lubada ei või. Ei, sellest ma aru ei saal!»

«Need meremehed on suured kelkijad,» kuulsin ma Lea oma selja taga ütlevat Kitile, kes kassasse istus. Kiti vaikis.

«Kuule, Kiti, kas sa selles kuus ei kuule?»

«Kuulen küll, aga mul on oma rublast kahju, mille eest Valter šampanjat joob.»

«Ohoo...» pugistas Lea naeru.

Ma avasin akna, väljast hoovas ruumidesse suvehommiku kargust. Aknal seistes märkasin ma äkki ukse ees liikumist. Ma teritasin pilku, veel oli kümme minutit aega.

Liikumine sissepääsu juures elavnes. Inimesed pöördusid vasemale ja paremale, heitsid pilke käekelladele ja lahkusid kiirustades, justnagu oleksid nad vaid hetkeks siin peatunud.

Päris ukse juures askeldas musta mantli ja vormimütsiga

mees. Ma kuulsin tuttavat häält, aga ei taibanud kohe, kes seal all räägib.

«Tohin ma teie passi näha...? On teil töötöönd kaasas...? Mis kell teie töö algab? Rahuldage mu uudishimu, kus te töötate?» Sellised olid viisaka, kuid rõhutatud tooniga esitatud küsimused kaubamaja ukse taga seisjatele. Ja inimesed olid tänulikud — kui hea, et neile tuletati meelde nende põhilist õigust — õigust tööle. Nad ruttasid. Ruttasid need, keda kõnetati, veel enam aga need, kes kõnetatu kõrval seisis. Kaubamajast oli korraga saanud mingi hirmu allikas — ta poole vaadati üle öla ja anti päkkadele valu.

Kui kaubamaja täpselt kell kümme avati, sisenes uksest paarkümmend inimest, needki seisis kahtlevalt trepil, teadmata, kuhu minna ja mida osta.

Kõik laabus rahulikult. Kümne minuti pärast tuli «ameti-meess» otse konkusse, keeras oma vormimütsi mantlisse, toppis mustad prillid taskusse ning kreemikas suveülikonnas mulle galantselt kummardust tehes küsis:

«Kas prouad on lepingu täitmisega rahul?»

«Ülimalt! Sa olid nii asjalik!»

Ta noogutas, naeratas kassas istuvalle Kitile, vibutas tüdrukutele hüvastijätuks kätt ja lahkus.

«Õhtul siis!» hüüdsin talle järele.

«Õhtul!» kinnitas Valter.

4.

«Teie soov, palun!» pöördusin ma mehe poole, kes juba tükk aega toolil istudes oma kingast vabastatud jalga mehhaaniliselt triikis. Ta süles lebas riulilt võetud king, mis tundus põrandal lebavast vanast kingast palju väiksem.

Mind hakkas too mees huvitama — sellise välimusega mees ei poeta vanu kotasid riuli alla, et uutega vaikselt minema hiilida, pealegi olid ta kingad alles vilauued.

Kõrvalriulil kingapaare seades jälgisin silmanurgast meest, kelle pilk libises müüjalt müüjale. Siis elavnes ta äkki, naeratas ja noogutas Leale, kes trepist üles tuli. Nüüd ei saanud ta mitte kuidagi ilma konsultatsioonita hakkama. Lea näitas talle kümneid paare ning lõpuks ostis mees ikkagi need, mis talle esimestena näppu olid jäänud. Paari päeva pärast kordus sama lugu. Jälle ootas mees seni, kuni Lea vabanes ja teda teenindama ilmus.

Nõnda ostis too tundmatu kunde kahe nädala jooksul neljapaari kingi ja kolm paari susse ning alati pidi just Lea talle neid soovitama.

Kiti, kellel oli oma Valteriga küllalt tegemist, kuna Valter pidi peatselt merele minema ning enne merereisi maru-mere-öhtut igatses, ei märganud algul Lea kundet. Kui ta aga minult imelikust ostjast kuulis ning nägi Lea uute kingapaaride järele konkusse minevat, sosistas ta mehele:

«Bratets... Nõnda te palgapäevani välja ei vea. Ostke kingapaelu, kreemi või sisetaldu...»

Mees vaatas kohkunult Kitit. Nähes aga tüdruku kelmikalt sõbralikku pilku, ostis ainult karbi kingakreemi.

Nüüd hakkas mees iga päev kaubamajas käima. Kord ostis kingapaelu, kord kreemi või kingalusika. Vaikides seisis ta riiulite ees, paitas kingi, pilk Lea otsimas. Mõnikord, kui kõik juba lahkunud olid, seisis ta ikka veel unistades, ostis siis kingapaelad ja lahkudes unustas needki letile.

Mehe järjekindlus tegi meile nalja ning me hakkasime Lea nõökama. Esiti valas Lea oma pahameele mehe peale, kes püüdis kramplikult temaga ainult kingadest kõnelda. Siis ühel öhtul, kui mees juba terve tunni jooksul oskas riiulite vahel alati Leale ette jääda, ütles tüdruk pahaselt:

«Mida te siin passite?»

«Teid.»

Kõrvuni punastades jäi Lea talle otsa vaatama, mees aga jätkas:

«Niiviisi pahasena olete veel kaunim kui muidu...»

Lea kadus konkusse.

Sellest päevast peale toda kummalist ostjat enam kaubamajas ei nähtud. Imelikul kombel hakkas aga Lea Kitiga peeglit jagama, öhtuti kiirustasid nad ühtviisi kaubamajast lahkuma.

Siis tõi Lea paar päeva järjest uusi meestekingi osakonda tagasi — ema olevat rumalast peast vennale ostnud.

«Oi sa jutt... see vend on sul küll lausa jalgadeks kasvanud, kui kümneaastaselt nii suurt numbrit kannab,» itsitas Kiti.

Lea punastas ega osanud nii järsku Kiti pilget pareerida, Kiti aga jätkas samas vaimus minu poole pöördudes:

«Seltsimees ülemus, kas me, kingakreemi ja saapapaelu hakame ka tagasi võtma?»

Nüüd jõudis Lea end koguda: «Ma arvan küll, sest need, kes varsti merele lähevad, peavad ju midagi suveniirideks kaasa võtma...»

Ainuke, kes kaasa ei naernud, oli Kiti.

Paari päeva pärast pühkis Kiti konkus vasema käega pisa-

raid, paremaga aga valis telefoninumbrit: «Ära mind öhtul oodata lase... Kas sa siis tõesti pead minema? Jää! Ma palun... jää kas või paariks päevaks veel.»

Ma polnud veel kordagi kuulnud Kitit sellise tooniga kõnelevat.

Valter tuli öhtul, täna ei lasknud ta Kitit oodata... Siis... siis jah... siis peab Kiti jälle ootama, sest meri ei kuule naiste palvet.

5.

Ma tulin Kiti sünnipäevalt südaööl. Seal ei mürtsunud orkester, ei paukunud šampanjakorgid, ei pakutud konjakit, kalamarja ega krevetipirukat. Isegi pillimeest ei olnud, kuid ometi tunnistasid meie tüdrukud selle sünnipäeva aasta lõbusamaks olenguks. Me laulsime tordi ja pudeli «Tokaj» juures terve öhtu ja seadsime üles loosungi: «Sünnipäevad meesteta!»

Kui ma pargist autoteele astusin ja seisvast «Žigulist» kaarega möödusin, avati autouks ning hämaras sümpaatsena näiv noormees näitas laia viipega mulle kohta enda kõrval: «Palun!»

«Täna, ma jalutan!»

Autost krapsas välja sihvakas noormees. Ta naeratas ja noogutas tuttavlikult:

«Olge head, proua Lambet.»

«Ah, teie?» Ma ei taibanud kohe, kas mul sobib tolele kolme kuldpaelaga meremehele «maru-mere-öhtult» öelda «teie» ja ma kobasin kahklevalt: «Sina siin?»

«Mina.» Ta ulatas mulle käe ning avas enesekindlalt auto-ukse.

«Ma elan siinsamas... Tuulutasin end pisut,» püüdsin ma kohmetusest üle saada.

Meenus too kauge öhtu ning mu põsed löid piinlikkusest õhetama. Samas tärkas hirm. Ma ei kartnud teda, vaid ennast. Ma ei julgenud temaga minna ega ka minemata jätta. Klõpsutasin käepidemega ja püüdsin kindluse kogumiseks aega võita.

«Istu... Ka autoga võib tuulutada.» Ta ütlemises oli omanikuõigust, mis otsekohe kostab selle mehe häälest, kes on kordki sinuga juba «sedapsi» olnud. Ja just see muutis mind tõrksaks. Oli see kohtumine juhuslik või oli ta mind oodanud? Miks ta alles nüüd, mitu kuud hiljem mind üles otsis? Ma ju teadsin, et ta viibis tihti meie linnas.

«Kuhu käsite?» küsis ta lipitsevalt.

«Ümber linna.»

«Saab tehtud... ümber linna.»

Uinutav soojus, meeldiv muusika ning partneri kotkaprofiil muutsid sõidu nauditavaks. Juba hakkasin oma äsjastele küsimustele vabandavaid vastuseid otsima. Veel pisut, ja ma leidsin, et kõiges selles ei ole midagi solvavat ega ebamoraalset. Mulle tundus isegi, et meesteta sünnipäeva loomulikult jätkuks peabki olema meestega autosõit. Inimene peab kõigest osa saama. Samas aga meenus mulle laul «maru-mere-õhtult».

«Loll, kes ihkab viimast täiust...»

«Kas pole tore, et me kokku saime?» ütles ta tehtud kohtumisrõõmuga.

Ma noogutasin, kuigi ma ei jaganud ta arvamust.

Kummid sahisid, mees jälgis mind kõrvalt, küllap tajus mu tõrksust.

«Siis oli samasugune kuu...» ütles ta ja ohkas, nagu oleks meie vahel tõeline armastus lõkkele lõõnud. Ma taipasin, miks ta toda õhtut meenutas. Siis oli ja miks siis nüüd ei võiks olla — meestele nii omane ja asjalik loogika.

«Aitab!» ütlesin ma, kui me olime pargi äärde tagasi jõudnud.

«Tea, kuhu siia võiks auto parkida?» küsis ta sellise loomulikkusega, nagu oleks ta minuga ühe koridori peale korteri saanud.

Ma vaatasin talle otsa ega ütelnud midagi. Ta pilk reetis kerge võidu eelmõnu.

«Päris ukse ette pole vist sünnis,» kahtles ta, pidades mu vaikimist nõusoleku märgiks.

«Oleneb sellest, kus te õõ mööda saadate,» ütlesin ma ja otsekohe taipas mees, et ta peab minu juures uuesti a-st b-st peale hakkama.

Lootused minuga koos tulla olid luhtunud ja mees tagurdas auto teest pisut kaugemale heki varju. Ta muutus kärsituks.

Armatuurilaua valguses nägin ta pilku, valvsat nagu varitseval ilvesel, kuigi ta käed paitades mu õlgu liipisid. Ma tajusin kõigis ta liigutuses elumeest, kelle üks käsi juhuslikult mu põlvele sattus, teine käsi aga juhuslikult mu mantlinõõpe avades sooja otsis.

«Kõhedavõitu,» ütles ta.

Nüüd suutsin juba üleolevalt muiata. Minus tõusis trots, tahtsin talle kallale karata selle üleolevalt elumeheliku suhtumise eest.

«Ega siin suurt sooja ei ole jah...» kinnitasin ma soostuvalt ning jätkasin: «Ma pean minema hakkama.» Nüüd muutus ta

hoopis tormakaks. Ta püüdis päästa, mis päästa annab, sest suveöö on lühike ja noorik turtsakavõitu.

«Noh, hüvasti siis,» tegin ma katset tõusta.

«Kes siis sedasi!» Ta haaras mul ümbert ja mangus: «Ütle kenasti, kenasti,» ja püüdis mind suudelda. Mu enesekindlus taastus ning õrnalt puudutasid mu huuled tema omi. Ta elavnes, nagu oleks auto täis sipelgaid.

Siis otsustasin ma mängida toda, kelleks ta mind pidas:

«Kas need toolid käivad maha ka?»

«Käivad... käivad. Mõnus on siis pikutada,» ütles ta tooli kinnituskruvisid kruttides.

«Ma olen... alati meenutanud seda õhtut ja sind. Kuidas ma igatsesin uut kohtumist...» rääkis ta katkendlikult, nautides juba ette oma võitu.

«Mina aga mõtlesin nõrdimusega sellele, mis juhtus, ja vihkamisega meile mõlemale,» ütlesin ma tõsiselt.

Mees katkestas hetkeks oma tegevuse, üks seljatugi langes läabakile. «Hea huumor on terviseks,» püüdis ta kuuldu naljaks pöörata. Nähes aga mind tõsiseks jäävat, küsis siis kartlikult:

«Juhtus midagi või?»

«Kaksikud... Mõlemad poisid.»

«Kuradi lolli... Jumal hoidku.» Milline hädine hääl ja kõssis kogu jäi sellest kotkaprofiilist järele. Siis aga taipas ta otsekohe, ja ennastunustavalt, nagu oleks tal tõesti lirruga tegemist, siunas ta: «Loll... kohutasid mind...» Ta liikus oma istmega ettepoole, et seljatugi tagaistmele toetuks. Jälle püüdis ta mind kaabata. Ma olin korraga valvel nagu kaubamajas, kui tosin mustlast riulite vahel kingi valib.

Nüüd kruvis ta juba minu tooli kallal. Kõik mu endised kartused ja kahtlused hajusid ning mehe hasart ja kõhevil olek tegi mulle nalja.

«Et suvatsesid siis üle hulga aja minu järele haarata?»

«Äh, ära hakka...» ta lõi käega ja surus end mu vastu.

Siin oli aga korraga hoopis teine Lambet, kellel polnud midagi ühist tolle «maru-mere-õhtu» leebe naisega. Ma haarasin tal juustest, ta pea kolksatas vastu rooli, tugevamini, kui ma seda tahtsin.

«Kurat... ära, loll, pirtsuta!»

... Lahutatud naine... kord juba oli... Kuude kaupa elab üks. No mis ta ikka tahab?

Nõnda mõtles kuldsete paeltega meremees.

Rapsasin püsti, pörutasin tagantkäät autoukse kinni ja andsin päkkadele valu.

Kui ma oma korteriaknast pilgu teele heitsin, seisis auto ikka veel heki ääres. Las ta praeb seal oma kustunud lootustes!

Imelik, ma kinnitan enesele, et kõik mehed on ühesugused egoistid, ometi otsin ja ootan kedagi. Ma olen nagu see koer muinasjutus, keda vanataat pipra järele saatis — kas ka mina jään käima ja otsima ega leiagi seda otsitavat?

Korraga tundsin ma lausa vajadust oma graafiku järele. Kui hea on temaga arutada ja kaalutleda, jagada mõtteid ja kahtlusi. Millise kindlusega liikus täna mu sulg pluss kümne poole. Ja kui ma peegli ees soengut kohendasin, vaatas sealt vastu pisut ärritatud ilmega ja õhetavate põskedega naine.

«Kihvt mutt,» ütlesin ma endale ja mu tuju tõusis uuesti.

IX peatükk

1.

Noil hilissuvistel päevadel ei juhtunud midagi erilist. Ma ei märganud seda kangelaslikku tööd ega ennastsalgavaid ponnistusi oma lähikonnas, millest raadios ja telekas nii kõvasti kõneldi ning ajalehtedes kirjutati. Kõik tegid oma tavalist tööd kõige tavalisemal kombel ja krapp keerati kinni, kui sellest tavalisest nii ebatavaliselt rääkima hakati.

Vahel tundus, et aeg on seisma jäänud. Olaf sõitis merele. Kuhu? Kui kauaks? Sellest ta ei kirjutanud. Enam polnud mul neidki lakoonilisi ja lühikesi kirju oodata, millele ma ise kümneid tähendusrikkaid mõtteid külge õmblesin.

Kaubamaja saalides aga sumises ühtviisi... Läbi konku seinte oli kuulda üksikuid tugevamaid helisid: kirvehoopidega avati uusi kaubakaste, kultuuris mõiratas vahetevahel raadio ning mänguasjades kostis lapse nuttu...

«Vana kutsub!» hõikas Kiti ukse vahelt.

«Mažoor? Minoor?» nõudsin ma teadet direktori meeleolu kohta.

«Ta on ise ka õhevil... Mingid välismaalased.»

«Välismaalased???» Siin, väikelinnas näeb neid harva.

Eelkõige pilk peeglist, justnagu oleksid nad mind vaatama tulnud. Meil, naistel, on vist halb mälu, miks me muidu nii sageli peeglist endale oma nägu meenutame.

«Milleks on mind sinna vaja?» Paar onu elab mul välismaal, kuid nad pole enam meie vastu erilist huvi tundnud sellest ajast, kui onu Ruudi neile pisikese ninanipsu valmistas. Nimelt kirjutas onunaine mõne aasta eest meile, et tema õige nimi olevat Lampett, mis rootsi keeli tähendavat lambiharja. Tal olevat õnnestunud Rootsi arhiivides tuhnides kindlaks teha, et kõik meie Lambetid põlvnevad kunagisest rootsi aadlimehest kindral Lampett'ist ja et meil kõigil oleks aeg tõe tunnistades toetuda oma vägeva sugupuu okstele.

Ta oli oma kirja poetanud üksikuid rootsikeelseid sõnu, et veelgi rõhutada õiget päritolu. Kirja lõpus seisis Lambeti asemel Lampett.

Siis vihastas onu Ruudi end sinilillaks. Ta suitsetas pinumaal kolm piibutäit järjest ja kirjutas tädi Elfi omakorda.

«Ma uurisin Peterburi arhiividest ja leidsin, et meie nimi Orula on tulnud kuulsa vene vürsti Orlovi nimest. Ma seadsin jalule oma õigused ja nüüdsest peale kirjutage mulle kui Rudolf Orlovile.»

Ja onu Ruudi torkas lausetesse mõned venekeelsed sõnad.

Küllap uhkustas lihtsameelne tädi Elfi paljude ees meie perekonna siniverelisusega, enne kui onu Ruudilt sellise kirja sai. Sellest peale ei ole me neilt ühtegi kirja saanud.

Ma peatusin hetkeks direktori ukse taga. Kabinetist kostis jutukõminat ja naeru.

Astusin kabinetti. Kaks soliidset meest vestlesid direktoriga selges eesti keeles.

«Härra Mietunen soovib rääkida inimesega, kes ostjaid teenindab,» tutvustas üks võorastest mulle magnetofoni käivitavat korrespondenti.

Ma kehtasin õlgu. Millest on mul välismaalasega rääkida?

Härra Mietunen oskas sundimatult vestelda, ta eesti keelgi oli laitmatu, ainult ll-i ja mm-i rõhutas ta soomepäraselt. Me vestlesime kingadest, kaubandusmuredest, ostja nõudlusest ning Maaritski ütles sõna sekka. Korrespondent puudutas jutu sees osavalt oma maa firmasid. Ma tõin omakorda esile just prantsuse, saksa ja inglise jalanõude eeliseid.

Siis põikas jutt sõjale ja rahule.

«Mida te teeksite, kui puhkeks sõda?»

«Sõda ei puhke, sest tarku on rohkem kui rumalaid.»

Mietunen naeratas.

«Aga kui siiski? Ja teie mees kutsutakse armeesse? Või poeg?»

Kõik jäid korraga vaikseks. Ma tahtsin vastata ausalt ning vidutasin silmi, sest särav päike paistis otse näkku. Ja korraga kerkis mu silme ette pilt Kuramaa metsast, millest olin onu Ruudilt nii palju kuulnud. Ma nägin Villet, kes on kangesti onu Ruudi nägu, lamamas läbilastud jalgadega porrisõtkutud metsa all. Kui selgesti ma seda nägin! Ma avasin silmad — ainult magnetofoni kähin.

«Seda ei saa... seda ei tohi kunagi olla!» hüüatasin ma, kohkudes ise oma häälest.

Hetk vaikust. Tundus, et teisedki olid hetkeks koos minuga sõda näinud ja pöördusid nüüd vaikselt tagasi tänapäeva.

«Aga kui... kui ometi tuleb sõda,» jonnis Mietunen, «mis te siis teeksite?»

«Läheksin koos meeste ja poegade, kui juba, siis koos...»

Veel kaua mõtlesin ma selle vestluse üle. Lõpuks olin ma vihane tolle korrespondendi peale, kelle viisakuse ja hea kasvatuse taga tajusin pealetükkivat ja halastamatut ajakirjanikku.

2.

Defitsiit! Ma ei tea ühtegi teist nii maagilist ja võimukat sõna, millega võid rünnata või kaitsta, manipuleerida nii, kuidas parajasti vajalikuks osutub.

Tere öeldakse kord päevas, «defitsiit» aga kümme korda päevas.

Lõpevad meil letilt kalossid, lastesussid, kummisaapad või mõni muu kaup, mida pidevalt laos saada on, siis vastame ostjale otsekohe: «Defitsiit!», olgugi et too «defitsiit» on meie saamatuse vili. On juhtunud, et kuu lõpus, kui plaan kõrbe, ristib üks nutikam «nipitaja» mõne kauba defitsiidiks ja sosistab sellest defitsiidijahtijale. Otsekohe tekib ostubuum ning defitsiidiks ristitud kaup on paari päevaga letilt kadunud, nädala pärast aga kõneldakse sellest kaubast sosinal. Võtab aega, enne kui tehased seda nõutavat kaupa forsseeritult tootma hakkavad. Mõne kvartali pärast kogunevad aga tohutud varud baasidesse ja paari aasta pärast kuulub «defitsiit» allahindamisele.

Lisab müüja ostjale kaupa ulatades sõna «defitsiit», siis jääb ostjale pärast kassasse maksmist ikkagi võlglaste tunne, mis ei lase tal saadud kauba üle täit rõõmu tunda. Hallis argipäevas leti taga olen harjunud nii nendega, kes defitsiiti jahivad, kui ka nendega, kes kõigele sellele üleolevalt käega löövad.

Sõna «defitsiit» käibesagedusest sain ma ettekujutuse tol reedel, kui mul oli graafikujärgne puhkepäev. Otsustasin seda päeva kasutada oma garderoobi ja pisut ka enda välimuse eest hoolitsemiseks.

Sellistel vabadel päevadel, kui kõigis asutustes käib töö, sul aga ei pruugi tööle mõelda, märkad eriti selgesti nii head kui ka halba enda ümber.

Kui ma oma kinga, mille tallaserv lahti oli, kiirparandusse ulatasin, vaatas kingsepp mu kinga, nagu oleks see ta haudavarisenud kalli ema mälestus: «Raudtekside pead tulevad läbi, oleks et vaskteksidega...» Ta vaatas mind pika pilguga.

«Lööge siis vaskteksidega.»

«Kust neid... defitsiit.»

Siis vilksas ta kord vasemale, kord paremale, koukis sahtli põhjast näpuga vasktekse ja hakkas neid kiiruga tallaranti taguma.

«Kuuskümmend kopikat.»

Ma andsin rubla ja jäin pisut kauemaks luugi ette kohmitsema.

«Järgmine,» hõikas kingsepp ja ma kuulsin, kuidas ta defitsiitset «Ago» liimi taga kurtis.

Juuksuri juures oli vaja lokke teha. «Müüja soeng on vee- rand plaani,» ütleb Maarits.

«Lokivedelik... Issand, milline defitsiit!» ohkas juuksur.

«Täidame siis kolmveerand plaanist,» ohkasin ma toolilt tõustes.

Ta surus mind toolile tagasi ja sosistas kõrva: «Teie jaoks ma leian siiski...»

Nüüd oleks õige «kihvt mutt» püsti karanud ja vaikselt võ kirudes lahkunud. Mina aga istusin, naeratasin ja isegi noogutasin tänulikult.

Mu soeng oli suurepärase, kuid meeolelu rābalam kui pärast laadapäeva. Ma olin tüdinud ja väsinud. Pargikioskist ajalehte võttes ripsas muti mulle silma ja ütles:

«Kaks rubla ja kaheksakümmend kolm kopikat.»

Imelik, ajaleht maksab ju ainult kolm kopikat... Ta oli poetanud «Silueti» ajalehe vahele.

«Mõned numbrid saime.» Ja juba jõudis ta mulle seletada, kuidas siin kioskis talvel sooje saapaid vaja läheb...

Ainukesed, kellelt ma tol päeval sõna «defitsiit» ei kuulnud, olid pargikoristajad. Nemad ei kurtnud maharoogitud korkide, kompvekipaberite, konservikarpide, pudelite ega muu prahi vähesuse üle.

Mu kõravad ajasid pilli tollest defitsiidist. Kui ma aga oma korteriust lukust lahti keerasin, kuulsin koridoris paari viieaastast jõnglast kauplevat: «Ühe väljamaa nätsu vastu kata ja kaks kuuli.»

«Loll... kolm nätsu...»

«Defitsiit!» karjus nätsu omanik.

Ma sisenesin korterisse ja keerasin lukule kaks keerdu peale, nagu kardaksin seda «kolli», veel minu järel tuppagi tulevat.

Karistada... karistada oleks vaja esiteks seda, kes selle sõna välja mõtles, teiseks seda, kes selle käsutusele võttis!

«Homme alustame teil inventuuriga,» ütles Maarits õhtul pärast ukse sulgemist.

Meie osakonnas kestab inventuur tavaliselt kolm päeva.

Kolm päeva äikeselist õhkkonda, kus lõbus lõõpimine asendub lühikeste ja järskude repliikidega. Kõigil on vaid üks ühine mure — tulemus.

Viimasel inventuuripäeval on kuulda vaid vanade «Felixite» raginat. Raginaga mäluvad nad neisse poetatud arve ning tarduvad siis hetkeks vaiksesse ootusse — summalahtritesse ilmu- vad uued numbriteread.

«No... oh... kuidas on?» sirutavad müüjad uudishimulikult kaelu arvestajate laua poole.

«No-oh?» hõigatakse teistest osakondadest.

«Hhm... kas hakkab paistma?» tuleb Maarits ega oska veel õiget viisi nurrutada, sest tulemus on ikka veel teadmata.

...Ma venitasin sihilikult kokkuvõtte tegemisega. Õhtuses vaikus oli õdusam. Juhtus, et milleski kaheldi, midagi oli vaja kontrollida ja uuesti arvutada, siis saadi seda õhtuti ilma üle- lligsete ohhootamisteta teha.

Kui kaubamaja suleti, kolisime oma paberitega kontoris. Seekord klappis inventuur kenasti. Kõik hingasid täie rinnaga, siit-sealt kostis juba naeruturtsatusi ning Kiti otsis riulilt kaustade taha peidetud klaasikesi.

Paukudes lendas kork lakke ja koos kihiseva šampanjaga tuli meisse eluvaim tagasi. Kolm päeva kestnud pinge oli meid kõiki nii muserdanud, et isegi Kitil ei kerkinud midagi vaimukat huultele.

Kui me vaikivaina üksteise järel tagatrepist laskusime, olime kaugel neist lõbusalt käratsevaist müüjaist, kes oma päevaseid muljeid üksteisega jagavad.

«Head tulemused,» ütles komisjoni esimees kauplusekomis- jonist.

«Tubli, Lambet, tubli!» kiitis Maarits ja ümises meloodiat «Minu veetlevast leedist». See tähendas, et direktor oli meiega ülimalt rahul.

Head tulemused... Mis siin head on? Kuue kuuga on puudu- jääk 293 rubla! See tähendab, et varastati (pardoona — loomu- lik kadu) kuus paari kõige paremaid kingi või kolm paari kal- leid naistesaapaid. Muidugi katab selle summa kenasti lubatud loomulik kadu, mis sellise ajavahemiku jooksul võib meil ula- tuda kuuesaja rublani.

Meile arvestatakse preemiat lubatud ja tegeliku kao vaheli- selt summalt, nagu me peame välja maksma puudujäägi, kui see ületaks loomuliku kao normi. Ja jälle olin ma oma mõte- tega ummikus...

Kui sulid näppavad lubatud loomulikust kaost vähem, siis peame meie, müüjad, olema neile tänulikud, sest meile jäi nii- viisi osa lubatud kaost preemiaks... Ma ei imestaks, kui mõni neist tuleks, patsutaks mulle õlale ja ütleks:

«Seltsimees Lambet, te peaks oma preemia eest meile mõned õlled tegema...»

«Mis te arvate?» tuli Maarits ühel päeval mingi kirjaga meie osakonda. Ta luges:

«Kuna nahapark heledaid toone ei kannata, toodame teie poolt seitsmekümne viie tuhande rubla eest tellitud naistekingi ainult tumedais toonides. Teatage nõusolekust.»

«Nüüd jääb oodata, et naha puudusel toodavad presendist,» torises Kiti.

«Ega see lugu nii hull ka ei ole,» lohutas Maarits.

Meie aga mõtlesime toredale kingapaarile, mida meile tellimispäeval oli näidatud.

«Ma arvan, anname nõusoleku,» ütles Maarits mulle.

«Ega muud üle ei jää, naistekingi on niigi vähe,» nõustusin ma kõhklevalt.

Kiti lippas konkusse, sest tal oli kange tahtmine valjuhäälselt kiruda neid, kes meie unelmate kinga ära plätserdavad.

«Seltsimees direktor!» Ma järgnesin talle trepimademele, kus ta hetkeks peatus. Maaritsaga on midagi lahti — nüüd puhkab ta juba trepist laskudeski. Ta pöördus aeglaselt minu poole, naeratas ning nagu taskukella otsides masseeris vargsi oma südamepoolset külge.

«Mis muret, Lambet?»

«Kas me ei võiks üht inimest juurde võtta? Vähemalt poole võrra väheneks loomulik kadu, pealegi kasvaks käive. Inimesed on puhkusel, vahel haiged, ei jõua neid... noh, neid peale passida.»

Ma ei julgenud öelda «sulisid», sest Maarits selliseid üldistusi ei luba.

«Hhm... Ärge unustage, Lambet, kahte asja: palgafondi, millega oleme lausa hädas, ja lubatud loomulikku kadu, millega oleme senini kenasti mäele tulnud.»

Ta muigas, noogutas ja hakkas vaikselt trepist alla minema.

Mina aga istusin konkus ja mõtlesin: «Üks riik ja kahed rahad. Veel enam — üks kaubamaja ja kahed rahad. Just nagu kasutatakse palgamaksmiseks erilisi, kullaga kaetud rublasid, loomulikku kaoks aga hoopis, vanu oberoste.»

On asju, mida minu pea ei jaga. Huvitav, kas on keegi, kellele see kõik selge on ja ka mulle seletada oskaks. Kas ka selliste küsimuste selgitamiseks ei peaks mõni lektor ihmuma, kes ütleks:

«Oleks aeg, seltsimehed... oleks aeg!»

Talv tuli nii ootamatult, et sügisesed vihmad ja püdel pori polnud jõudnud meid veel ära tüüdata. Veel rohelised vahtra-lehed langesid puhtale valgele lumele.

Neil esimestel talvapäevadel tuli onu Ruudi linna.

Trepist alla minnes nägin ma kahte tuttavat meest kultuuri-kaupade osakonnas suuski valimas. Ville tõusis kikivarvule ja sirutas käe välja, onu Ruudi aga sobitas paraja pikkusega suuska ta käe alla.

«Ville!» hüüdsin ma trepilt.

Poiss lasi suusa langeda, unustas äsjase suusavaimustuse ja tormas mulle vastu. Müüja kirtsutas, nina ja korjas suusa põrandalt üles. Mul oli aga Villet süleldes hea meel, et ta mind suuskadest enamaks pidas.

Me seisime ja valisime juba kahte paari suuski: ka minul tekkis tahtmine Villega koos talvelõbusid nautida, pealegi oli mu kaal viimasel ajal paari kilogrammi võrra kasvanud.

«Ema ei tulnud ka linna?»

«Kus tema... lambal talled, lehmale vasikas oodata,» seletas onu Ruudi koduseid uudiseid ega lasknud mind kummagi suusapaari eest tasuda.

Siis jäi Ruudi ainiti trepi poole vaatama, jättis meid Villega ootama ning lähenes tõtakalt trepile, mille mademel seisis Maarits. Ka Maarits sihtis nüüd onu Ruudit.

«Ei noh...» venitas onu Ruudi, sirutas Maaritsale käe ja hõikas nii valjusti, et mul piinlik hakkas.

«Võtku mind susi Soodamast, kui sa ei ole leitnant Maarits...»

Maarits unustas oma professionaalse viisakuse, astus onule vastu, patsutas õlale ja ütles:

«Ruudi... kurat! Ja meile räägiti, et kaks päeva enne sõja lõppu...»

Meestest on esiti raske aru saada, taovad nad teineteisele turjale ja lennutavad kuradeid suurest sõprusest või väikesest vimmast. Naised seevastu, kohtudes üle hulga aja, kutsuvad issandat jumalat appi.

Nad ei pannud tähelegi, et neid jälgitakse. Kui Maarits esimesest kohtumisrõõmust toibununa Ruudit oma kabinetti kutsus, ütles onu:

«Mul siin ju lapsed ka...»

«Lapsed?»

«Mitte päris, aga siiski.» Onu seletas Maaritsale meie sugulusvahekorda.

Maarits seiras meid teravalt ja ütles: «Annavad mõõdu välja...? Ja mina mõtlesin, et kust sellel Anul see korraarmastus ja distsipliin? See teil siis kohe selline sugu-viga?»

Nad naersid. Mul oli pisut piinlik, mu põsed löid õhetama. Ville tuli minuga konkusse, onu Ruudi aga läks koos Maarit-saga.

Sel päeval teatas direktori sekretär kõigile jutulesoovijaile, et direktor on parteikomitees nõupidamisel, aga homme võtab heameelega vastu. Küllap rikkus direktor Maarits tol päeval esimest korda kutse-eetikat, kui ta suletud ukse taga onu Ruudiga Kuramaa raskeid lahinguid meenutas.

Ville jäi paariks päevaks minu juurde. Onu Ruudi võttis kaks paari suuski kaasa, et laupäeval, kui me Villega maale tuleme, tõrvatud suusad meid ees ootaksid.

Ukselt pöördus onu Ruudi tagasi, kobas taskus ja ütles:

«Proua Lamp-utt oli emale kirjutanud, siin pidi midagi ka sinu kohta olema. Mina seda loba ei loe.»

Kahed suusad turjal kolisemas, lahkus onu Ruudi. Aknast talle järele vaadates nägin ma teda lonkavat. Talle ei tohi vanu aegu meelde tuletada.

Alles õhtul, kui Ville magas, meenus mulle kiri ning õdusa põrandalambi valgusel istusin diivaninurka seda lugema. Juba noore plikana ei talunud ma halinat tädi kirjades:

«On teil seal hilpu ümber või kaltsu kaelas? On teil söögilaud asja eest või kombe pärast? Kas kirikutornid on maha kistud ja vangitornideks ehitatud?»

Tänase kirja alguses põikas tädi kohe lapsepõlve ja hakkas ohinal emale meenutama, kuidas neid oli külas tarkuse, headuse, tagasihoidlikkuse vaimus kasvatatud. Tänu sellele olevat ta kurja küüsisist pääsenud ja oma õnne leidnud.

«Milleks seda?» mõtlesin ma mõistmatult. Mu pilk libises kiiruga üle ridade, üle mitmete manitsuste ja õpetuste, siis lugesin edasi:

«Ma uskusin, et sa samas vaimus oled kasvatatud oma tüdart, kuid mu süda oli täis valu, kui ma kuulsin ühes raadiosaates tema intervjuud. Taevane Jumal! Kuidas võib noor naine, lapse ema, nõnda ütelda... Ta läheb nagu soldat sõjaväljale! Milline barbaarsus! Kui ma neid vene filmisid siin vaatasin ja neid punaseid naiskomissare nägin, siis pidasin ma seda kõike väljamõeldiseks... Taevas hoia, Liine, sinu tütar on ju... Kui te ei karda Jumalat, siis häbenege inimesi!»

Lõpus aga seisis: «Ma arvan, kallis Liine, taipavat, miks mees ta juurest ära läks... Poliitika pole naiste asi.»

Alguses vihastasin ma tolle «lojaalse korrespondendi», siis tädi ja lõpuks iseenda peale. Oli mul vaja temaga vestelda? Siis haarasin sulepea, et otsekohe tädile vastata.

«Kallis tädi!» Ma kägardasin paberi kokku ja alustasin uuesti: «Tädi!»

Veel kord alustasin: «Proua Elfriede Lampett,» see oli juba parem ja ma jätkasin: «Elage seal oma lojaalsusega...» siis tandsin end selleks liiga ärritatud olevat, et midagi mõistlikku paberile panna. Ma tõusin ning hakkasin vihaselt ühest seinast teise marssima.

Ma ei saa sinna midagi parata, et ma loen vaid armastuse- ja seiklusromaane, sõjafilmi ajal aga lülitan televiisori välja ning välispoliitiliste loengute puhul kipub mu silm kinni vajuma. Nüüd siis süüdistab tädi mind poliitikas, kui ma oma Ville õnne eest olen nõus ükskõik mida tegema! Mis on ema-armastusel ühist poliitikaga?

Ville magas. Ma peatusin hetkeks ta voodi ees ja nägin teda hämaras valguses naeratavat. Korraks nõksatas ta pisike keha, huuled kiskusid torru. Siis poetas ta pisikese rusika põse alla, maigutas huuli ja naeratas uuesti.

Vihahoog, mis mind äsja oli haaranud, vajus vaikseks nukruseks.

«Küürakaid parandab haud,» ütles onu Ruudi varem Elfi kirju lugedes, läks pinumaale, toppis piibu ning lausa lõugas üht ja sama vene tšastuškati: «Duuraja... duuraja...»

Ema oli lihtsalt kurb, et sugulased üksteisele nii võõraks jäävad.

Ma lugesin veel kord Elfi kirja läbi. Ei ühtegi rootsikeelset sõna, kirja lõpus ainult «Elfriede L.»

«Kriitika aitas,» muigasin ma onu Ruudi «Orlovi sugupuud» meenutades.

Ja korraga olin ma selle kirja vastu täiesti ükskõikne. Võtsin punase viltpliiatsi ja kirjutasin üle kogu kirja:

«Ultra posse nemo obligatur.»

X peatükk

1.

Kaubamajas tõusis kisa taevani: kolm osakonda, nende seas ka meie, ei täitnud plaani. Kogu kaubamaja novembrikuu plaan kõrbes.

Kõigepealt saime direktori juures kordamööda peapesu: nipitaja-Nelli, neiu Palm ja mina. Siis võeti üldkoosolek kokku ja seal see õige sakkimine alles lahti läks.

Maarits süüdistas osakonnajuhatajaid, kes teda õigeaegselt ei informeerinud, kui poole kuu plaanist vaevu kolmandik täideti. Miks jääd rahulikult ootama, kui hankijad ettenähtud koguses kaupu kohale ei saatnud ja miks ei hangitud fondivabasid kaupu, mis meie kolmes osakonnas puudusid, olgugi et ladudes neid oli saada.

Tal oli pisut õiguskäsi, sest me lootsime kuu teisel poolel suurte kaubapartiide saabumisele. Konteinerite puudusel aga lukkusid partiid kvartali viimasesse kuusse ja vabrikuid ei häirinud meie novembrikuu plaani alataitmine põrmugi — nemad olid oma kvartaliplaanidega mäel.

Kui Maarits kõneles nõudlikult ja rahulikult, siis Sirkeli hääl lausa kriiskas meie küsimusi esitades.

«Mida te tegite, seltsimees Lambet, plaani täitmiseks?»

«Müüsin!»

«Miks te plaani täitmata jätsite?» ta vilksas laua taga istuvate kooperasiivi juhatuse ja rajooni juhtkonna esindajate poole.

«Vabrikud jätsid kauba hankimata,» vastasin ma rahulikult. Kätt südamele pannes pidin vähemalt enesele tunnistama, et midagi me oleksime ikkagi teha suutnud.

«Miks te kohale ei sõitnud? Miks te ei nõudnud? Plaan on seadus, selle asemel et seadust täita, istute ja ootate! Ega siis midagi taevast süle ei kuku!»

«Me ei saanudki sõita, sest meil ei olnud komandeerimiskulusid,» hüüdis Nelli, kes oli seekord oma nipitamise hüljaks jäänud.

«Sõitnud ametiühingu komanderinguga, mina poleks keelanud,» kinnitas Sirkel.

Kõrged ülemad laua taga noogutasid mõistvalt ja heakskiitvalt. «Ära ütle, pisike, aga tragi,» võis nende pilkudest lugeda. Sirkel tajus seda, ta tundis endas kindlust kasvavat ja jätkas veel hoogsamalt:

«Tahate, ma ütlen teile, kus viga peitub?»

Saalis jäi vaikseks. Kõik ootasid, et Sirkel laseb laest alla tolle «deus ex machina», mis olukorra hoobilt lahendab.

«Te ei oska kaubelda... ei oska! Ma käisin välismaal. Lähed kauplusesse, on müüja otsekohe su juures. Ta soovitab, annab kaupadest täieliku informatsiooni... Ja tühjalt sa sealt tulema ei saa... Aga teie? Ajate omavahel juttu, loete ajalehte või torgite hammast ja alles pärast ostja kümnendat küsimist tulete vastutahmist temaga vestlema. Te, seltsimehed, ei oska kaubelda!»

Sirkel istus. Ta vaatas imestades saali — ei ühtegi käteplaksu, ainult presiidiumi laua taga plaksutati loiult.

Kiti palus sõna, mina aga tõmbusin nagu hoobi ootel kõssi. Kiti nägu punetas ning mustad silmad, millel oli korraga vase-roheline varjund, välkusid ähvardavalt. Ilma sissejuhatusest alustas ta:

«Ah, välismaal, välismaal jah... Eks ma siis võtan homme paari kirsasid kaenlasse ja kukun traalimeestele kauplema. Annan täieliku informatsiooni: tald kummist, üheksakümne seitsme naelaga alla löödud, sääär kirsa, laseb vett sisse, aga välja ei lase. Soovitan neile, kellel jalad tolmuavad...»

«Kiti!» Maarits koputas pliiatsiga lauale.

«Või «Kommunaari» omad...» jätkas Kiti, «pärast kuivamist nagu kasetoht, kirjuta peale või tarvita tulehakatiseks. Tantsigu ma kas või tinnat ostja ümber, ta ostab ikka vaid ühe paari ja sedagi siis, kui ta varbad juba uudistades ilma vahivad.»

«Seltsimees Kalm!» Maaritsa hääles oli etteheidet ja pliiatsi asemel koputas ta juba rusikaga lauale.

«Eelkõige olgu kaup, ja siis hakkame kauplemisest rääkima,» ei rahunenud Kiti.

«Istuge! Aitab!» kamandas Maarits. Kiti istus, kuid luges pominal kaubaartikleid, mille pärast ta peab häbenema.

Kui ka pudu- ja valmisriiete osakonna juhatajad olid neile esitatud süüdistused pareerinud, tekkis vaikus.

«Me ei oskavat kaubelda...» ütles äkki Lea vaikselt.

«Ja-jah... loomulikult...» kiitis Sirkel takka.

Lea rinnal särab eeskujuliku kaubandustöötaja rinnamärk juba teist aastat ning kümned aukirjad seisavad kodus kummutisahtlis.

Leal on loomupärane anne jääda rahulikuks igas olukorras ja meeleolus. Ta jätkas: «Kui see nii on, siis on kusagil midagi päris viltu... Seitsme aasta jooksul on meie osakond kolmteist kvartalit esimeseks või teiseks tulnud. Meid kõiki on autasustatud või premeeritud. Meie head tööd on kiidetud ja eeskujuks toodud. Nüüd äkki — terves osakonnas ei oska ükski meist kaubelda. Ja mitte ainult meie, vaid ka pudus ja valmisriietes. See on pisut imelik. Kes on valesti talitanud? Kas need, kes meid on seitsme aasta jooksul kiitnud, või need, kes täna ütlevad, et me midagi ei oska?»

Lea vaikis hetke.

«Detsembrikuu plaani me täidame. Ja kas siis äkki on kõik meie tarkused ja oskused jälle tagasi või?» Ta istus.

Keegi ei kiirustanud talle vastama, kuid kui vaikus saalis juba piinlikult kaua kestnud oli, lehvitas Sirkel käsi ja kogeles:

«Aga keegi peab ju ometi süüdlane olema!»

2.

Paar päeva käis Maarits Kitist mühisedes mööda. «Kasvatus! Kasvatus, seltsimees Maarits, lonkab teil,» öeldi talle parteikomiteest, kuhu seltsimehed koosolekult olid jõudnud üht-teist ette kanda.

Siis aga kõnelesid kaubamajas äkki kõik Katherine Kalmist, mõned aga ristasid meie Kiti meelitavalt Christie'ks. Maarits andis talle kõik patukesed andeks ja lausus tunnustavalt:

«No ütle nirk... sellel tüdrukul on siiski pea otsas...»

Kõik sai alguse sellest, et meie osakonnast varastati paar ungari kingi. Sel pärastlõunal oli ostjaid vähe, needki soliidsed inimesed, keda meil ei tulnud mõttesegi varguses kahtlustada.

Me meenutasime õhtul kaua kõiki ostjaid, kontrollisime kassatšekke, kuid kuuekümne kahe rublased naistekingad jäid kadunuks.

Paari päeva pärast kadus trikootaazist meeste pullover, päev edasi — pudust inkrusteeritud hõbeportsigar.

Direktor kutsus osakonnajuhatajad enda juurde nõupidamisele. Kõigil meil olid varga kohta eriarvamused. Pudu noorikud kahtlustasid Jõksi-Kutti, joodikut, kes neilt iga päev pudeli odekolonni ostis. Trikootaazis arvati vargaks kunagise valgekaartlasest krahvi leske. See kandis oma kandekotti alati kaa-

as ega jätnud osakonda sisenedes lauale. Meie tüdrukud pidasid kingavargaks sadamavalvurit, keda oli nähtud õlleputka juures hõlma alt naistekingi müügiks pakkumas.

«Tegemist on rafineeritud vargaga,» arvas direktor, kuid ei teadnud temagi, mida ette võtta. «Teritage valvsust,» kinnitas ta meid osakondadesse saates.

Kiti, kes oli järjekordse Agatha Christie kriminulli läbi lugenud, seletas meile, kuidas tuleb varast jälitada ja tabada. Tal on Christie' lugemisest tekkinud nagu mingi jahimehe instinkt. Ta oli ju avastanud Leena kotis lastesussid, võtnud trepil joodikult põue peidetud naistesaapad ning koukinud mitmel poisikesel taskutest välja kingakreemi ja saapapaelu, mida need kihlveo peale näppamas käisid.

«Suli tuleb tabada äkkrünnakuga,» seletas Kiti meile, «ja käes.»

Seni aga, kuni Kiti polnud oma teooriat rakendanud, pidime otsima potentsiaalset kurjategijat. Piinlik ja ebamugav oli nii viisi töötada.

Ühel päeval leidis Kiti kirsakastist hiirepesa. Ta seisis mõtlikult kasti juures, noogutas omaette ning alustas saladuslike askeldustega.

Ma jälgisin teda silmanurgast, sest Kitist võis alati kõige võimatumat oodata.

Kiti võttis mitmevärviliste reklaamsiltidega kirjatud Belgia kingakarbi, mida ma Villele olin hoidnud, tegi sellesse paberist ja pakkelaastudest pesa ja tõstis kõik hiirepojad karpi. Mõtles hetke ja kirjutas viltpliiatsiga midagi valgele paberilehele. Selle saatelehe torkas ta hiirtele kaasa, sulges karbi ning sidus ilusasti punase paelaga nagu kinkekarbi kinni.

«Kiti!» hoiatasin ma teda sõrme vibutades.

Ta haaras karbi, näitas mulle ukse vahel keelt ja kadus müügisaali.

Nüüd keedab ta muidugi midagi kokku, mõtlesin ma Kitile järele vaadates. Kiti oli kadunud, mulle aga meenus Maaritsa hoiatus: «Lambet, miks te tüdrukud käest ära lasete?»

Siis nägin ma Kitit kassa juures, karp aga oli kadunud. Ma löin käega — Kiti tembud, tea, kellele ta need kaasa sokutas.

Kuna uus aasta oli lähenemas, kees müügisaal ostjaist ja Kiti ning hiired ununesid mul hoopis.

Juba hämardus, kui konkruks raksatades lahti kisti. Kiti seisis hingeldades ukse ja viipas mulle:

«Tule... tule kohe... tule!»

Jätsin kõik sinnapaika ning ruttasin Kitile järele. Me kiirustasime läbi müügisaali ja jooksimise trepist alla kaubamaja tagaukse juurde viivasse koridori. Siinsest aknast oli näha varjatud

nurk kaubamaja hoovil, mida valgustas nõrgalt üksik lamp posti otsas.

«Lippas siia...» sosistas Kiti. Nüüd nägime mõlemad, kuidas soliidses kasukas naine areldi ringi vaadates karbi ümbert paela katki kiskus ja kaane avas. Hetkeks tardus ta paigale. Kiti nihutas akna avali ja hakkas karjuma: «Paras, paras, paras!» Siis sosistas mulle: «Karju ka!»

Nüüd hõikasime juba kooris: «Paras, paras, paras!»

Naine polnud argade killast, ta kallas karbi tühjaks, võttis selles olnud paberilehe ja pöördus kaubamajja tagasi. Ta oli kartnud reklaamkarbiga läbi linna minna ning otsustas varjulises hoovinurgas kingad karbist välja võtta ja kasuka põue peita. Nähes aga, et teda on narriks tehtud, ületas viha hirmu, sest hiirepoegade varguses poleks teda ju keegi süüdistama hakanud.

«Miilitsasse... Ma helistan miilitsasse...» seletasin õhinaga.

«Mida sa helistad, et meie hiired ära varastati või?» Kitil oli õigus.

«Tule, tule kaasa!» Me ruttasime müügisaali.

Otsekohe jõudis ka soliidne daam kassa juurde.

«Juhatajat... Direktorit... kaebuste raamatut!» kriiskas ta ning pani tühja karbi lauale. Ta sõrmedes särasid sõrmused: kuussada seitsekümmend viis rubla — kuld rubiiniga ja kaheksasada kolmkümmend — lai kuldvöö aleksandriidiga. Ma teadsin nende väärtust, sest kullahinna reguleerimisel olin ma üks ümberhindamiskomisjoni liikmeist. Paistis, et ka daam teadis nende väärtust, kõpsutades oma sõrmustatud käega kassaaparaadil. Mulle meenus see naine. Ma olin teda paaril korral näinud, imetlenud ta kallist kasukat, norra saapaid ja jaapani salli. Ta räige hääl ja rafineeritud välimus olid karjuvas vastuolus sellega, mida ma alles nüüd märkasin.

«Direktorit... Ma nõuan direktorit!» karjus ta. Ta võttis karbist kaane, nagu oleksid seal ikka veel hiirepojad. Karp oli aga tühi ning ma lugesin kriitpaberile viltpliatsiga kirjutatut: «Nüüd me teame, kes on varas.»

Karbile kaant peale sobitades puhkis naine vihaselt:

«Mina ei ole varas... ei ole! Ma võin tunnistajad tuua... Mitte keegi ei või öelda, et ma varas olen... Milleks mul? Kasukahõlmade vahelt vilksas kerge saksa kostüüm ja leekivpunane jaapani sall.

«Ma kehtasin olgu: tõesti, milleks talle seda? Äkki meenus mulle Kiti teooria: «...tuleb tabada äkkrünnakuga...»

Muidugi ületasid ta viha ja solvumine kümnekordselt temale langenud kahtlusekoormat. Tema ründas nüüd meid...

Meie ümber kogunesid ostjad, hoidudes aupaklikult kaugele jõukust uhkavast daamist.

«Ma nõuan kaebuste raamatut!»

«Te saate selle... kõigepealt öelge, kuhu jäid need vaesed hiirepojad?» Kiti säilitas imekombel rahu.

«Karp oli tühi...» naine püüdis ümberseisjate silmis enda narrikstegemist pehmendada.

«Miks te siis ütlesite — milline jõledus?»

«See kiri on jõledus... Mida see tähendab?»

Kiti haaras karbist kirja: «See tähendab, et meie teame, kes varas on. Teie ei pea seda teadma, sest teilt vaevalt midagi varastatud on...»

«No kuulge... Mina iga tüdrukulipatsiga ei räägi... Ma nõuan direktorit.»

Kiti otsis kassast kaebuste raamatut ja pakkus talle oma pastakat.

«Olge head. Me igatseme nii väga teie ajaloolist autogrammi...»

Naine lehitses raamatut. Ta ei teadnud enam, mida ta sellesse tahtis kirjutada.

«Olgu... Aga direktorile ma ütlen, kuidas siin ostjatega käitutakse...» Ta tahtis minna, kuid nüüd astus Maarits, kes ostjate hulgas seda spekaaklit oli jälginud, ta teele ette.

«Kuidas see karp teie kätte sattus?»

«Juhuslikult, hajameelsusest. Hajameelsusest vahetasin oma karbiga ära.»

«Kas see kodanik ostis teilt midagi?» küsis Maarits kassas istuvalt Lealt.

«Ei!»

«Pean ma siis ainult teie osakonnast ostma?»

«Mujal ju kingi ei müüda.»

«Mul on kümme paari uusi kingi. Miks ma pean ainult kingi ostma?»

«Muid kaupu me kingakarpi ei paki.»

Naine muutus kord-korralt leebemaks. Ta ei tee sellest vahejuhtumist suurt numbrit, kui siin edaspidi viisakamalt käitutakse. Tal oli korraga kiire. Kuid Maaritsal oli aega ja tahtmist temaga pisut vestelda.

«Võib-olla läheme minu kabinetti.»

«Milleks? Milleks mulle teie kabinet?»

«Siiski... Siiski...» Ja äkki pörutas Maarits vihaselt:

«Marss!»

«No olgu... te kahetsete!»

Vaesed hiired, mul oli neist kahju...

Veerand tunni pärast kütsuti Kiti direktori juurde, kuhu vahepeal oli ka miilitsatöötaja ilmunud.

Järgmisel päeval ei teadnud mitte ainult meie, vaid tervelt pool linna, kes varas oli. Läbiotsimisel leiti peale meie kadu-

nud kingade veel terve kohvritäis varastatud kraami. Too soliidne daam oli tuntud laevakapteni kauge sugulane Tallinnast. Ajal, mil kapten abikaasaga Krimmis puhkas ja tema kui koduhoidja kapteni korteris viibis, mängis ta kapteni naise ehete ja rõivastega suursugust daami, keda varguses kergesti ei kahtlustata.

Enam ei kahelnud Maarits Kiti sobivuses Hermese templisse.

3.

«Lõpp hea, kõik hea,» ütles Maarits, kui selgus, et kõik kaubamaja osakonnad olid aastaplaani täitnud. Meie kauplemisuskust tunnustati jälle, nagu Lea oli ennustanudki. Meie heast tööst ja eesrindlikest kogemustest kirjutati isegi ajalehes.

Headest töötulemustest tingitult oli näärballist osavõtt rekordiline.

«Kallid Hermese jüngrid!» alustas Maarits oma lauakõnet. «Te olete vahemeheks tootja ja tarbija vahel. Teil on õigus öelda tootjalt saadud kauba kohta «ei» või «ja». On see väärt, annate tarbijale edasi, kui mitte, saadate kauba tootjale tagasi. Just selles seisnebki teie suur tähtsus — olla arbiteriks tootja ja tarbija vahel.»

Mulle meenusid kümnend protsessid, kus kaup ei vastanud gostidele, ometi võeti see vastu, laoti letile ja ulatati ostjale, sest paremat ju ei olnud...

«Ma tean, et see alati nii ei ole,» jätkas Maarits nagu minu mõtteid lugedes, «paljud teist kobisesid ja kobisevad praegugi omaette, et mis vana muidu seletab, ise teab, kuidas asjad on. Müü seda, mida on, ja hoiu moka maas, muidu jääd sellest ka ilma. Jätad plaani täitmata ja siis alles saad õige sauna. Kui me täna saadame ehk kümnest partiist ühe tagasi, siis loodame, et kümne aasta pärast tuleb sõata vaid ühe paari, või mis?»

Üle leti kauba ulatamine ja raha vastu võtmine pole veel kauplemine. Kauplemiskunst seisneb selles, et ostja oleks rahul ja tootja rahu — pidevalt uue ja parema otsingul. Siis pole meil vaja häbeneda oma kaupu.

Aitab... Me puhkame ja lõbutseme pärast kenasti, kordaläinud aastat. Ühte veel — hoidke närve, nii enda kui ostjate omi. Teid on õpetatud: lugege kümneni ja alles siis ütelge. Mina, teie vana, nagu te ütlete, õpetan teid, Hermese teenreid:

lugege kümneni ja siis... siis jätke ka ütle mata. Nõnda on kõige õigem.»

Me olime ülimalt ülemeelikud, karjusime Maaritsale hurraa ja püüdsime temaga klaase kokku lüüa. Meie Maarits on siiski üks maru mees!

Orkester alustas valssi. Kuna naise oli ülekaalus, siis oli nende valik ja meeste hüüti ekstra. Kõige esimesena viis Kiti Maaritsa põrandale.

«Noh, kirstunael,» muigas Maarits.

«Uskuge, täna ma ei tee midagi.»

«Uskumatu, aga kiiduväärt.»

Nad liuglesid sujuvalt üle põranda. Lambid kustutati ja kuusel läideti küünlad. Ma istusin kuuse varjus ning küünalde igritseva valguse paistel lendasid mu mõtted koduradadele. Vana aasta olin juba nädala eest nende seltsis mööda saatnud. Ville määrab nüüd kindlasti iga päev suuski ja ootab mind, et mulle näidata, kuidas randvallil «mägesid tehakse».

Valssi keerutades möödus minust proua Aru (ka puduosakonnas on ta prouaks jäänud) oma mehega. Nad tantsisid mõõdetud sammudega, sirge piha ja pisut jäiga hoiakuga. Just nagu oleksid nad asja tantsukursused lõpetanud ja ootavad nüüd hinnangut oma oskuste kohta.

Siis tuli Kiti Valteriga, kes alles paari päeva eest oli reisilt naasnud. Nende pilgud olid teineteisesse kiindunud. Nad ei märganudki, et peale nende oli veel kümneid paare küünla valguses keerutamas. Ja olgugi et nad vaikisid, võis nende vaikivast dialoogist mõista rohkem kui õnne ja armastust käsiväestest pikkadest tiraadidest.

«Noorus ja armastus, küll see on hea...» meenus mulle jälle Smuul. Ja äkki ma kokkusin, justnagu oleksin just nüüd midagi suurt ja kordumatut kaotanud. Kas siis... kas siis see stroof enam minu jaoks ei olegi kehtiv?

Lea oli esimest korda peol tolle imepärase kingaostjaga.

... Kui Kiti kuulis, et tegemist on ornitoloogiga, õppis ta mõned ladinakeelsed linnunimed pähe ja küsis Lealt kiusakalt: «Ütle, mis asjad on *Sturnus vulgaris* ja *Larus marinus*?»

«Ei tea,» vastas Lea.

«Päh, omal ornitoloog kallimaks, aga ise ei tunne kuldnokka ega merikajakat... Oleks minul selline kaval, oleksin terve linnuriigi omale kodusse tuupinud.» Tüdrukud itsitasid ümber ringi, Lea vaikis ja punastas.

Lea ei jäänud Kitile võlgu. Paari päeva pärast lõunalt tulles seletas ta meie kuuldes Kitile:

«Kuule, Kiti, kust saaks osta *Clupea harengus*... See *Gadus morhua* on mind kõrini ära tüüdanud.»

«Mis asja?» vaatas Kiti imestunult Leale otsa, kelle pilgus

valitses selline ükskõiksus, nagu oleks ta Kitilt toasusse nõudnud.

«Mis segast juttu sa ajad,» kobises Kiti.

«Päh... omal tüürman kavaleriks, aga ei tee heeringa ja tursa vahel vahet...»

Jälle lõkerdasime lõbusalt naeru.

«Oleks mul selline kavaler, ma oleksin ise Aafrikas, Atlandil ja Põhjamerel ära käinud.»

Seis oli üks-üks ja rahu oli jälle jalule seatud.

Ornitoloog ei osanud tantsida ja ma kuulsin Lead talle lugavat: «Üks-kaks-kolm... üks-kaks-kolm...» Aga nad olid õnnelikud. Nähes tüdrukuid ja naisi siin paariviisi lõbutsemas, kogesin ma valusalt oma üksindust.

Ma ei pannud tähelegi, et Juke oli päris vindisena mu kõrvale istunud. Ta porises midagi, müksas äkki mulle külje pihta, vaatas hahemeelse pilguga mulle otsa ja nõudis:

«Ütle... ütle, sind ma usun. Kumma kohta Maarits seal Luki all ütles... Ah, mis sa arvad? Ma ju rääkisin sulle... Mis sa arvad?...»

Ma ei jõudnud veel mõeldagi, mida talle vastata, kui kellegi tume vari varjas mu eest küünlavalguse.

«Palun...»

Maarits kutsus mind tantsima.

«Jah... jah. Hhm... mh... Leitnant Maarits, leitnant Maarits,» pomises Juke ja vajus norgu.

Me keerutasime valssi. Maaritsaga oli hea tantsida. Ta elas kogu hingega muusikasse. Keegi pildus konfette, me keerutasime endid serpentiinidesse, rehmisime kätega end vabaks, naersime ülemealikult, lobisesime ja keerutasime uue hooga.

«Mis sa arvad? Kui juurdeehitus valmis saab, kas teil siis muutub lähedamaks?» küsis Maarits, kui me vahesammudele üle läksime.

«Meil? Miks teil? Kõigil!» rõhutasin ma, aimates, et ta oma lähenevale pensionieale vihjab. Täna ei olnud vaja seda meenutada, täna olime kõik noored ja lõbusad, kellel nii vähe oli mõõdas ja nii palju alles ees.

Poikvel saaliukse juures Maarits peatus, lõi endale käega laubale ja vabandas:

«Näed, tellisin kaugekõne ja unustasin... Vabanda...» Ta saatis mind kohale, kuid mitte enam Pässi kõrvale, vaid teisele poole kuuske, ja väljus siis spalist pisut lohisevate sammudega. Svipsus vist, arvasin ma Maaritsat pilguga saates.

Kui mind polkat tantsima paluti, tundsin endki äsjasest tantsust ja paarist pokaalist veinist pisut uimasena.

Steariini, higi, odekolonni, toidu ja õlle lõhn ning suitsuvine nagu sinine loor selle üle ähvardas hinge matta. Ma lipsasin koridori, kus juba mõned paarid jalutasid. Mehed vabastasid kraenööpe, kiskusid lipsusõlme lõdvemaks ja päästsid kuuehõlmad valla. Naised lehvitasid endile taskurättidega tuult ning kõhvitsetesid õlgu, mis higiste paelte ja pannalde all ebamugavalt sügelesid.

Ma lippasin tagatrepile ja laskusin alla. Seal, trepimademel, laialehelise kummipuu varjus oli pink, kus võis peolärmist puhata.

Märkasin, et keegi juba istub seal. See oli... Maarits! Ma möödusin temast, nagu poleks teda näinudki.

Võib-olla ootas ta kedagi, või oli ta tõesti klaasikese rohkem pruukinud, kui tervis lubas.

Ma tulin teisest trepist üles ja istusin jälle kuuse alla ning kuulsin, kuidas purjus Juke porises: «...oma kohta ütles... oma kohta!»

Võib-olla oleks pidanud Jukele ammu ausalt ütlema, kelle kohta Maarits Luki all oli loll öelnud. Võib-olla oli just minu kinnitus puudu, et ta oleks hakanud ennast õigesti hindama ja kogu ta elu oleks kulgenud teisiti. Raske on öelda, millise tilga järel saab karikas täis... Nähes nüüd purjus Juket õnnetuna vaevlevat suure probleemi kallal, mis talle aastaid polnud rahu andnud, sai mulle selgeks, et valus tõde on enam väärt kui valuta vale.

Maarits sisenes saali. Ta oli pisut loid ja kahvatu. Möödudes oma naisest, kes vennaga tantsis, seletas ta:

«No näed, isegi peo ajal peab ametiasjadega jändama.» Siis istus ta laua äärde ja hakkas orkestrile kaasa ümisema ning nii tuttava liigutusega taskukella vestitaskust koukima.

Mind aga saatis kogu õhtu jooksul üksinduse nukker vari.

4.

Lõpuks ometi saabusid need kauaoodatud ja taevani kiidetud naistekingad, mida meil Kitiga oli õnnestunud tellida.

«Noh, «Polbut», «Nokia», «Tanex» ja «Monofinn», kött, kaudgemale!» Kiti surus hoolimatult importkingade karpe nurga poole, tehes keset põrandat ruumi meie kingapartiile.

«Valvel, «Kommunaar» tuleb!» suurustas Kiti, haaras minu käest sõrgkangi ning kolme oskusliku võttega lendas kastikaas

lahti. Kõigist osakondadest olid noorikud kohal — ometi kord saab neid imekingi näha.

Kiti võttis kingakarbi nagu auaadressi kätte, avas selle ja jäi siis niisuguse näoga vaatama, nagu oleks nüüd omakorda teda hiirepoegadega õnnistatud. Siis viskas ta karbi lauale ja sisistas:

«Sihukesed... Kas me, Anu, sinuga siis sihukesi tellisime?» Ta kobis konkust välja ja lõi tagantkätt ukse tugevasti kinni, nii et tuled lae all virvendama löid.

Müüjad teistest osakondadest vaatasid kingi lähedalt ja kaugemalt, kehtasid õlgu ning arvasid: ««Kommunaari» king nagu need ikka on olnud, pole siin seda kiidetud imet kusagil.»

Nemad ei teadnud, mida meile näidati, toda siidjat valgetallist õrna oranži varjundiga beeži iludust. Siin seisis lohakate õmblustega musta tallaga helepruun naisteking, paindumatu ja karpjalt kõva nagu niinekoorest võinapp.

«Pole vigagi... neid müüb küll,» arvas Lea omal vaikselt viisil.

«Müüb... müüb,» kinnitasid müüjad ümberringi.

«Kirsasaapaid ja «hüvasti noorust» müüakse ka,» torkas Kiti sapiselt. Ta oli jälle konkusse tagasi tulnud, kuid hoidus kingakastist kaugemale.

Pettunult mindi oma osakondadesse laiali, ainult meie Kitiga jäime kahekesi konkusse. Vastutahtmist hakkas ta minuga koos kastist kingakarpe välja tõstma, avas vahetevahel mõne karbi, raputas puhkides pead ja viskas need hoolimatult lauale.

«Vaata, kirjutan «Pikrisse»,» ütles Kiti.

«Mida? King vastab gostile.»

«See on pettus... Tuleta meelde, millist kinga meile näidati!» Kiti seisis käed puusas minu ees, nagu oleksin mina süüdlane.

«No aga meie ju andsime nõusoleku, et kodumaisel tallal, tumedates toonides...» Ma meenutasin talle tehast saadetud teadet ja meie vastuseid.

«Siis peaksid sa küll «Pikrile» kirjutama, et osakonnajuhataja Lambeti ja vanemmüüja Kalmi toetusel ning soosimisel toodeti selliseid kingi.»

«Loll... sa oled küll kergelt koputada saanud,» Kiti oli naljast kaugel. Ta võttis ühe kinga ja tänitas:

«Tald — kasekäs, tumedad toonid — pasapruun, pealsed — sitika seljanahast...» ta seisis ähvardavalt, valmis igaühele kinga kuklasse lennutama, kes julgeks sõnagi vabriku kaitseks liitsatada.

Mind hakkas see manamine tüütama:

«Kiti, meie võim sinna ei küüni!»

Ta kuulis mu sõnades alandlikku nõustumist, leppimist argise

reaalsusega. Oma impulsiivsuses elas ta seda teisiti üle kui mina. Kuid ma olin ju osakonnajuhataja.

«Kui sinu võim ei hakka, siis... siis ära sehkenda nendega... Las käib ja tellib see, kelle võim hakkab!»

Nii vihasena polnud ma Kitit veel näinud. Ta haaras laualt sületäie kingakarpe, viskas need kasti tagasi, sopras kätega neis ja karjus: «Pask, pask, pask... Tagasi saata... tagasi...!»

Nüüd vihastasin ka mina. Samas aga meenus mulle Maaritsa õpetus: «Lugege kümneni ja...» Ma sulgesin silmad ja lugesin: «Üks, kaks...» Kifi kadus kähku konkust.

Ma istusin laua äärde ja hakkasin tõsiselt arutama, mis siin siis õieti toimus. Ma püüdsin õigustada end, kuid õigustasin nagu enda kiuste Kitit.

Müües importi, olime kodumaised tagasihoidliku alandlikkusega nende kõrvale nihutanud. Ja nüüd, kus Kiti oli ise näinud toda ilusat kodumaist naistekinga, tahtis ta kordki täie rinnaga, särtsakas nagu ta on, üle saali hüüda:

«Vaadake! Vaadake! Mis te nüüd ütlete? Ah?»

Ja olgugi et mul pole Kiti fantaasiat, unistasin minagi nende impordijahtijate pikaksveninud, uskumatusest kõõrdsilmset näoilmet nautida. Millise kindlusega oleks ma öelnud:

«Palun, võtke need ja te ei kahetse!»

Ma uskusin, et isegi see ei oleks meile tuska teinud, kui välisfirmade kingad oleksid seetõttu lattu seisma jäänud või riuleil tolmuks korraga kattunud. Kasvagu laoseis, vähenegu esialgu isegi müügid, ohverdame preemiad. Meie eneseuhkus oleks see-eest kaubamaja lae all tiibu lehvitanud.

Aga nüüd? Ostjate liigutuste üleolev ükskõiksus, kui nad meie firmade kinga letile viskavad, on solvav. Just nagu oleks tegemist aastaid kantud lääpatallatud koonudega, mis tagantkätt nurka heidetakse.

Ja jälle hellitavad nad välismaist peopesal nagu pesast välja kukkunud linnupoega või Vana-Hiina portselani. Ometi pole enam ka välismaiste firmade toodangus praagivaegust.

Maarits seisis uksele. Ka tema oli uutest kingadest kuulnud.

«Pole vigagi... Kvaliteet ikka paraneb. Võiksid ju ilusamad olla,» rääkis ta rahulikult. Siis märkas mu nukrat ilmet, sai segipaisatud kingadest omamoodi aru ja käras:

«No kurat, täna need pääsid alles saavad, kas siis niiviisi kaste kantides kaupa veetakse, ah!» Sõjakalt ümisedes ruttas ta päse utsitama.

«Saagu... Nad on oma sauna ka ilma meie kingadeta ära teeninud...» mõtlesin ma ja mul polnud tahtmist asja selgitada.

Siis ilmus Kiti häbelikult uksele. Ta oli näinud Maaritsat konkust pahaselt lahkuvat ega teadnud selle põhjust.

Kiti jäi alandlikult kasti kõrvale peapesu ootama.
«Paneme nad välja, vaatame, kuidas lähevad,» ütlesin ma segipaisatud kastist paare kokku sobitades.
«Kuule...»
«Noh, ja siis?»
«Ega sa vanale midagi...»
«Narr...»
«Tüdrukutele pole ka vaja... Tead, vahest... See on vist lätlaste veri...»
«Siin pole midagi olnud.»
«Ei olnud jah, ei olnud,» kinnitas ta ja ruttas sületäie kingadega müügisala.

XI peatükk

1.

Ühel kevadisel päeval seisis äkki terve «plejaad» kuldsete varrukapaelttega mustakuuelisi mehi meie osakonnas ja kõigil neil oli otsekohe vaja tantsukingi.

Saabuv kevad oli koos ülaste ja kuldnokkadega ka mehed pikalt merereisilt meie randadesse meelitanud.

Taevas, millised nad välja nägid! Tolle «maru-mere-õhtu» uljastest meestest, nendest toredatest traavlitest oli meri norupäised kronud kaldale uhtunud. Meri oli neid nõnda roosanud, et nad veel maalgi kobamisi käisid ja õõtsudes kindlamat pidet taldade alla otsisid. Nende säravad sinised silmad oli meri endataoliseks pleekinud halliks pesnud, neist vaatas vastu alistunud inimese tuim ükskõiksus.

Räägitakse merearmastusest...

Milles seisneb mehe ja mere vastastikune armastus? See on nagu naise ja jumala vahekord. Palu ja kummarda palju tahad, tema teeb ikka nii, kuidas tema tahab, ja sul ei jää muud üle, kui tema tahtmine suureks ja targaks tunnistada. Kõige halvem aga, et pead hea näo tegema, ja tema juurde tagasi pöörduma, sest muud võimalust ei ole. Kui see merearmastus oleks tõesti nii suur, nagu mehed räägivad, miks mees siis niipea, kui laevatrapp alla lastakse, avasüli oma naisele ja lastele vastu tõttab, mere aga unustab hoopis.

Merest luuakse nagu jumalast laule, oode, oratooriume ja kantaate, teda kiidetakse ja ülistatakse, tema aga vaikib, kohiseb vaid morn-salalikult, nagu poleks sellest kõigest veel küllalt.

Ei, mehed! Teie armastuses merega pole sõprade võrdset vastastikust armastust. Teile langev osa on almus tema kummardamise ja ümmardamise eest. Uhkem oleks sellisest sõbrast eemale hoida, selle asemel et teda kui rikast tädit pöetades lootä priskele pärandusnoosile.

Mehed tahavad kõigest üle olla: merest, tuultest, raskustest ja meist — naistest. Kui nad aga seda ei suuda, muutuvad nad otsekohe lasteks, mängivad oma üleolekut ja teevad näo, et kõik siin maailmas on nendele vaid kõõmes. Tunnetades oma mannetust merel, vannuvad mehed võimukalt ja karjuvad valjuhäälselt, et oma alandatus kisaga varjata.

See on meremeeste üks hellemaid kohti, nii valus ja alandav, et nad sellest isekeskis kunagi ei räägi, meile naistele aga ütleavad merelt tulles hooplevalt:

«Meri oli vali, aga mis ta meestele ikka teeb...»

Aga naine ja meri on favoriidid. Ega siis too kiidetud kalaõnngi pole muud, kui mere hetkeline heldus, tasu mehele selle eest, et ta naise juurest ära, mere juurde tuli. Sellise kavalusega meest enda juurde meelitades hakkab ta aga tasakesi armukadetsema ja rooskama meest reetmise eest. Selline on valus tõde mere ja meeste armastusest.

Ma vaatasin mehi riiulite varjust ja tõmbusin konkusse. Las nad koguvad end, las toibuvad. Nõndaviisi oli mul lihtsalt hale neid vaadata — neid «maru-mere-õhtu» uljureid...

Ma pean end üheks neist õnnelikust, kes mere olemust, ta salakavalust ja karmust on lapsest peale õigesti mõistnud ega ole lasknud end temast peibutada. Küllap on selleks kaasa aidanud mu isa hukkumine.

«Ahaa... see on ju too pisike Anu, kellelt meri isa ära röövis,» nõnda räägiti külas. Ja kui ma nägin ema rannakividel istuvat või kaldaveerul kõndivat, nägu pisaraist märg, süvenes minus vihkamine ja hirm mere ees.

Ma ei käinud kunagi mööda mereäärset karjateed, vaid põikasin põõsaisse oma rada otsima. Ma ei mänginud lapsena mere ääres ja praegugi ei ole mulle mererand meelispaiaks. Kui ma kord oma mõtetest emale rääkisin, vaatas ta mind pika ja karmi pilguga ning ütles: «Ise rannatüdruk. Ära sa tule-elus enam küll sellist juttu aja.»

Ega ma rääkinudki sellest enam, kuid minu ja mere vahele jäid kindlad piirid.

Õieti kartsin ma juba lapsepõlves kahte asja: merd ja poliitikat. Viimasega samastasin sõda. Kauaks jäid mulle need sõnad — poliitika ja sõda — ühetähenduslikeks. Hiljem, kui ma olin isa «Kunstiajalugu» sirvinud, meenutas sõnade «poliitika» või «sõda» kuulmine mulle Viiralti graafilist lehte põrgust. Ainult et need käed ja jalad olid minu kujutlustes verised ja vehkisid ilma kehata tolle kaose kohal.

... Juba mõne päeva pärast oli meremeeste kõnnak kindlam ja juttu hakkas soravamalt jooksuma. Veel nädal, ja peomeeleolud elustusid neis taas. Nende valjenenud kõnekõminast kostsid hispaania- ja portugali keelsed sõnad. Nad käisid nüüd

paarikaupa kaubamajas ja ostsid asju, mida neil õieti väja polnudki, peaasi, et sai noorte müüjatega pisut lobiseda.

Nii mõnelgi kaubamaja neiul algas noil päevil romaan, mille algus ja lõpp ei olnud kaugeltki ühtviisi lõbusad.

Kord Kitit praagikastide pakkimiseks appi paludes leidsin nad Valteriga riiulite vahel elavalt vestlemas. Valter oli juba mitu kuud maal olnud, mereuimagi unustanud.

«No-oh... Usu, nüüd taob Jõle kogu kõrtsu kinni... Uus rekord, orkestriga minnakse vastu võtma...» seletas Valter ohinaga.

«Issver... Jõle... see mees hakkab öösel ette paistma...»

«Homme kell viis tulevad sadamasse. Kas sina ei saa ka vastu võtma tulla?» meelitas Valter Kitit.

Nad itsitasid vandeseltslaslikult, mina aga pöördusin kastide juurde tagasi ja sõitlesin mõttes Kitit.

«Päh, nii peps ei maksa ka ikka olla...»

Korruga kujutlesin ma Julli sadamasse tulevat ja mul oli hirmus tähtis teada, milline ta välja näeb. Kas meri oli ka teda muserdanud, ta mustad nõöpsilmad hallideks uhtunud ja jonnaka sakkus pea longu vajutanud? Või on ta samasugune nagu siin riiulite vahel: uhke, üleolev ja pisut ülbegi, kirudes neid, kes ehtasid restorani kaubamajast korruse kõrgemale.

Kitil oli siiski õigus, ka minul värahtasid olad Jõle-Julli meenutades.

Ma muigasin, lõin millegipärast käega ja hakkasin praagikasti kinni naelutama.

2.

Ma rähklesin terve öö voodis. Kui ma hetketi suigatasingi rahutusse unne, siis kollitas unes mind Jõle-Jull. Kare tekiserv tundus mulle ta pulstunud habemena, mille puudutusest ma hirmunult istuli kargasin.

Järgmisel päeval oli mul selline tunne nagu mõnikord pärast pikaleveninud pidu: jalad liikusid kindlas rütmis, mõte aga uitas hoopis oma rada, kaugel konkust ja müügisaaalist.

«Mis sul viga on?» pärisid tüdrukud. Kui ma seda isegi oleksin teadnud! Ma kompisin oma külgi, hingasin sügavalt sisse ja välja, tegin kükke ning mudisin lihaseid — kusagilt ei valutanud. Ainuke, mis võis mul valutada, oli plommitud hammas.

Ja kui ma sellele näpuga surusin ning keelega kompisin, hakkas hammas tuikama ja lõuna paiku mõtlesin juba tõsiselt arsti juurde minna.

Nähes mind lauale toetuvat ja käega lõuga patsutavat, ütles Kiti: «Ah, valutab? Kuule, ma kutsun Maaritsa, ja usu, kaob nagu seljavalu...»

Näitasin talle rusikat.

«Pane kodus kummelikompress peale — nagu käega pühitud,» õpetas Kiti juba asjalikult. «Täna on vaikne, juhtub vana küsima, ütlen, et läksid kaubabaasi,» andis ta mulle nõu.

See mõte hakkas mulle meeldima ning salli suu ette seadnud, lippasin trepist alla. Mida kaugemale kaubamajast, seda vaiksemalt tuksus hammas. Kodutrepil ma ei mäletanudki enam, miks ma kaubamajast poppi tegin. Heitsin pilgu kellale — pool viis. Tähendab, poole tunni pärast saabub Jõle sadamasse. Pikemalt mõtlemata jooksin kõige otsemat teed pidi bussipeatusse. Bussis meenus mulle, et sama bussiga saab ju ka hambaravisse sõita. Aga selles peatuses polnud teisi peale- ega mahaminejaid ja mul oli piinlik bussi ainult enda pärast peatada lasta. Nõnda end õigustades sõitsingi sadamasse.

Sadamas võttis mind vastu kajakate kisa, mis hääbus mere- mühinasse. Ma varjusin kõrgete konteinerite vahele ja imestasin kail valitseva vaikuse üle. Ometi pidi ju orkester teda vastu võtma...

Konteinerite vahel loovides jõudsin sadamakraana alla, kus seisis laev, mille ahtripeeegilt lugesin «Albatross». Ka siin polnud hingelist. Otsekohe sai mulle selgeks, et laev oli oodatust varem saabunud, ja pöördusin tulnud teed tagasi. Ongi parem. Oleks mõni tuttavaist juhtunud mind vastutulijate hulgas nägema, oleks viimaks mind arvatud «kahtlaste» naiste kategooriasse.

Jalga jala ette seades balansseerisin ma kraanarelsil kätega nagu tiibadega tasakaalu hoides. Mul oli aega, sest buss pidi tulema alles poole tunni pärast.

Äkki kamandas keegi rämeda häälega:

«Tilpa jah... oled kääntsti kummuli, jalg kaenlas ja kisa taevas!»

Ma oleksingi komistanud, kui üks mees poleks minust õigeaegselt kinni haaranud ja rööpapaari vahelt sillaplangutusele tõstnud.

«Jõl-le jamps!» mõmiseti mu selja taga ja otsekohe taipasin ma, kellega mul on tegemist.

«Teie siin!»

Ma volksasin mehe poole vaadata ja esimene, mida ma märkas, olid kaks läikivmusta silma, mis mulle leekivpunasest habemekräsust vastu sihtisid.

«Kõrtsu pole veel jõudnud,» kohmas ta, ise ootamatust kohutumisest kohmetu. Ta ennegi aukartust äratanud habe, mida oli lastud kuid kestnud merereisi ajal piiramatult vohada, kattis nüüd kogu näo. Aga ta rüht oli kindel ja peagi uhkelt kuklas, kui ta minuga kõneles. Mul oli tunne, et mereramm polnud ta peale hakanud.

«Ah pole veel jõudnud?» küsisin ma nõökamisi, endale pahane, et niiviisi Jõlega kokku trehvasin. Ma olin ju tahtnud teda ainult kaugelt näha.

Jõle võttis mu juttu tõe pähe:

«Sai hea vaardiga tulnud, hommikul olime kohal... Noh, tegid siin oma pasunatega trianglit. Mul läks sadamakapteni juures aega selle möllimisega...»

Tuul tõi viinalehka mu ninna ja mul oli korrapealt selge, mis asi see möllimine on.

Ta aeglustas sammu ja hakkas minu järel bussipeatuse poole marssima. Me ei lausunud enam sõnakestki nagu arglikud teismelised esimesel kohtamisel.

«Jõl-le maru ilm...» ütles ta lõpuks ning vaatas tormile kiskuvale merele. Ta ütles seda «jõl-le» nii kõlavalt, nagu alustaks mõnd lõbusat laulu.

«Ilm jah...» vastasin ma, oskamata vestlust jätkata.

Sammude ühetooniline tumpsumine venitas veelgi igavat vaikust. Ma aeglustasin sammu ja kui ta mu kõrvale jõudis, küsisin:

«Kas saite ka kõvasti tormi?»

«Jõle maru... Et saime või? Oh, oh, oh...» ta naeris üleolevalt, «ei tea, kes see andja peaks olema?»

Merelt tõusis tihedat ja külma tuult ning mul oli kange tahtmine ta laia selja taha varju astuda.

«Ah, mina nüüd seda linna viisakust tean,» ütles ta vabandavalt, lõi käega ja lisas: «Eks sa sibli siis minu selja taga, kui tuult pelgad.»

Mõnus oli niiviisi vaikides vastu tuult sammuda. Mul polnud tahtmist tühiseid sõnu tuulde poetada. Jõle aga ei saanudki seda teha, sest tuul rasis vihaselt ta habemepuseriku kallal ning kattis sellega ta suumulgu.

Siis istusime sadama aida nurga varju pingile bussi ootama. Meri hakkas vihasemalt mühisema ja lained pritsisid meile soolaseid piisku. Ma kiskusin mantlikrae näole varjuks.

«Kardad või?...»

«Pisut...»

Jullil hakkas minuga igav. Ka minule puges tühjus hinge. Siin oli vinget tuult, vihatud meri ja mees, kellest ma teadsin vaid seda, et ma teda kardan. Milleks ma siia üldse tuln? Päevane kihk ja öine ärkvelolek tundusid mulle tagantjärele mõist-

matuina, nagu tundus mõistmatuna too habemik, kes lonkis mööda kividega kaetud kaldarinnakut ja vahtis merele. Mul oli piinlik, mõeldes, et Jõle mu sadamasse tuleku mõtet võis tabata. Ärgu ikka arvaku, ka meile tuuakse sadama kaudu kaup, rahustasin end mõttes.

Jõle vantsis tagasi, jäi mu ette seisma ja hakkas mind teraselt vaatama.

«Mis sa minust vaatad?»

«Sinu silmades pole merd.»

«Ei... ei pea ega tohigi olla.»

«Ega vist... Ongi parem...» Ja äkki haaras ta kahe käega mu käest ja tõstis mind pingilt püsti.

Samas kohkus ta oma ägedusest, pööras selja vastu tuult ja pomises:

«Kurat seda teab...»

Autobuss tuli. Me konutasime tühjas bussis. Ta istus mu ette, nagu peaksin siingi tema varju hoidma.

Kartes, et mõni tuttav võib mind näha Jõlega koos sadamast tulemas, väljusin ühe peatuse varem. Vaevalt hakkas buss liikuma, kui Jõle seisis mu kõrval ja ütles:

«Mul on siit ligem...»

Ma lisasin sammu, kuid Jõle püsis mu kõrval.

«Ma lähen siit,» viskasin ma parki jõudes üle öla ja pöördusin pärnaallee.

«Jõle maru... minu tee läheb ka siit...»

Me ruttasime, nagu kardaksime kuhugi hilineda. Siis rabas ta mul käest ja pörutas:

«Laupäeval on meie purlai... Restos peame. Eks sa tule ka, kui tahtmist on ja uhkeks ei pea...»

Ma vaatasin kartlikult ringi. Paar koolipoissi jalutasid oma plikadega meile vastu. Nad tegid kauge kaare, kui Jõlet keset teed seismas nägid.

«Kaheksas maailmaime,» ütles üks ja kõik lisasid kiirust.

«Mis te nüüd... Milleks mina?»

«Ei noh... Et kui tahtmist või sedaviisi. Oleks jõle maru...»

«Ei, ei, ei...»

«No siis otsin sind laupäeva õhtul ise üles!»

«Ma... mind... Eh... Ma lähen hoopis maale,» luiskasin oskamatult ja tundsin, kuidas hirm püges põue.

«Ei lähe... laupäeva õhtul punkt kell üksteist,» ütles ta, nagu oleksin mina üks temale alluvaist laevas.

Ma seisin nagu halvatult teeserval, tema aga läks ega vaadanudki enam tagasi.

Koduteel ja veel koduski süüdistasin end oma käitumise pärast. Nüüd olid mul kõik parajad sõnad ja valmis vestlused

keelel, siis aga... Seisin, vaatasin ja vaikisin. Aga vaikimine on ju nõusolek.

Postkastis ootas mind kiri, lühem kõigist, mida ma olin saanud: «Olen tagasi, varsti kohtume!»

Tal on hea anne — kirjutada alati siis, kui ma temas juba kahtlema olen hakanud ja rahutult uusi radu otsin.

Mind vihastas ta toon — varsti, varsti, varsti! Aga ma ei suutnud oma unistustest loobuda.

Lambeti graafik seisis nädalaid, mu käsi ei tõusnud joonistama graafikukõverat, mis oleks loogelnud ainult mööda miinuspunkte.

3.

Üks teismeline maapoiss peatus kingariiuks ees, libistas käe üle kingade, vaatas neid, pea viltu, kord kaugemalt, kord lähemalt. Siis istus ta väarikalt taburetile ja sättis mitu paberit pörandale, et proovitav king ei määduks. Milline asjalikkus ja enesekindlus oli kogu ta olekus! Vahetevahel libises ta parem käsi kuuetaskusse ja ma arvasin rahakrabinat kuulvat.

Poiss proovis mitut paari kingi. Siis unustas ta end hetkeks, astus uue kingaga paar rutakat sammu, kohkus siis, võttis kinga jalast, puhus sellelt tolmu ja hõõrus käega üle läikiva talla. Vist on esimese omateenitud raha eest kingi ostmas, mõtlesin teda jälgides.

... Esimene peoõhtu nende kingadega... Ja siis... ta astub arglikult tüdruku kõrval, usaldamata teda käevangu võtta ja hoidub teepervest kaugemale, et uued kingad kastes ei märguks. Kuu aga kumab ja need uued kingad säravad nii hunnitult ning sisendavad talle igal sammul, et ta on juba mees, kes midagi suudab... Ja olgugi et kambriuks seekord ta nina ees lõmpsatades kinni lüüakse, tuleb ta nendes kingades veel mitmeid kordi selle ukse taha, seni kui lõpuks üks pikkamisi, aga siiski avaneb...

Poiss pööras mulle selja ja luges raha veel kord üle.

Ma astusin ta juurde ja soovitasin talle vastupidavamaid kingi.

«Ei... ma ostan need,» näitas ta taburetile tõstetud kingapaarile.

Poiss maksis ja läks väarikalt trepist alla.

Jäin talle hulgaks ajaks järele vaatama.

Mu ujedad mõtted haihtusid kohe, kui Valter ukse vahelt Kiti järele päris. Mulle meenus Julli jutt purlaist ja lubadusest mind üles otsida.

Ma olin neil päevil endale kinnitanud, et Julli jutt oli lihtsalt mehe kobav katse teada saada, mida üks naine talle vastab. Mul oli meeles meie jutuajamine, kuid mulle jäid arusaamatuks ta ebalevad lähenemiskatsed. Miks? Olin ju talle selgelt eitava vastuse andnud.

Ma ei püüdnudki enam mõistusega oma tunnete virvarris korda luua, vaid kuulasin kõrvalseisjana, kuidas mu kaks mina diametraalselt vastakail positsioonidel vaidlesid. Üks neist ärgitas mind ise kõiges veenduma, omal nahal proovima. Teine aga manitses ettevaatusele.

«Ma pean täna maale sõitma,» kinnitasin ma Kitile ja Valterile kaubamajast lahkudes. Nõnda oli kindlam — kuuleb ta mu maalesõidust, pole tal kiusatust mind otsima tulla.

Ma ei läinud maale, sest ma tahtsin näha, kas ta tõesti tuleb.

Lukustasin ukse, kiskusin kardinad akende ette ja kustutasin tule. Ajaviiteks kudusin ma Villele sviitrit, kuid panin selle peagi kõrvale, sest mulle tundus, et varraste klõbin võib reeta mu kohalolekut.

Kell lõi kümme. Ma sättisin soengut, kiskusin vallatu juukse-salgu laubale, et mu kõrge laup liiga esile ei tükiks. Järsud sammud tormasid trepist üles, välisuks langes prantsatades kinni. Tuleb... tuleb... tuleb... Oli see hirm või ootus, mis mind diivaninurka aheldas? Hetkeks peatusid sammud minu ukse taga, siis tõusis nende kaja järgmisele korrusele... Uh... see oli doktor kolmandalt korruselt...

Pool üksteist...

Veel kord pilk peelsisse. Paar õige tagasihoidlikku juukse-salku kõrvadest kõrgemale kruttida, et pisikesed akvamariinid hõbedast kõrvaehetes mõjule pääseksid. «Kelle jaoks? Kelle jaoks?» vasardas mul mõttes.

«Tuleb... ei tule... Tuleb... ei tule.» Ma veeretasin nõopi laual. Kui kumer pool peale jääb, siis tuleb, kui aga nõgus pool, siis... siis tuleb ka... Kaks korda järjest jäi nõobi nõgus külg ülespidi. Mu käed värisesid, kui ma nad enda ette lauale sirutasin. Vaikses toas kostis sõrmede trummeldamine tohutu mürana.

Kell lõi üksteist... Veel kõmises tuba viimase löögi kajast. Kogu maja oli vaikne. Võib-olla pandi all juba välisuks kinni. Aga kui selline mees tuleb, väriseb kogu maja ta uksele prõmmimisest, arvasin ma.

Vaikne koputus ehmatas mind püsti. Mind, pole ju kodus! Mind ei ole... Ma läksin maale... Ma pole teda kutsu-

nud... Mu jalad aga kandsid mind ukse juurde ja ilma küsimata, kes seal on, avasin ukse.

Kõrge kraega valges sviitris Jõle seisis koridoris. Vaatasime teineteist sõnatult. Siis astus ta minust mööda ja jäi keset tuba seisma. Äärepealt pidin ukse lukustama, mõtlesin siis aga ümber.

«Noh, te tulite siiski...» Ma püüdsin olla pahane, aga see kukkus võltsilt välja. Mulle tundus, nagu oleksin pigem hõisanud: «Tore, et te tulite!»

«Aga kuda siis? Lubasin ja tulin.»

«No jah, aga mina...»

Ta ei lasknud mul lõpetada ja parem oligi, sest ma kogelesin ainult ja lükkisin mõttetuid sõnu üksteise otsa.

«Ja-jah... Jõl-le maru... Sina läksid ju maale...»

Millist enesekindlust uhkas tollest Jõle-Jullist!

«Pidingi minema...»

«Ma teadsin, et sa ei lähe.»

«Kuidas? Kes seda ütles?»

«Ütles, ütles...» ta marssis mööda vaipa ja seletas pigem endale kui mulle:

«Kes mulle ütleb, et selle kraadi all on kala? Et selle kursi peale jäävad karid või selle kaare alt tõuseb torm? Kes?»

Siis peatus ta, vaatas mulle otsa, nagu peaksin mina seda teadma, ise aga jätkas:

«Mees peab tundma... Kui ei tunne, pole õige mees... Või pidin ma kutset ootama?»

«Kutset nüüd...» Veel võiks talle näidata, kuidas snepper pärast külalise lahkumist ise kinni klõpsatab. Mina aga libise- sin ukse juurest hoopis eemale, diivani ette.

«Koera ja tibusid kutsutakse... Inimesel on süda ja silmad.»

Ja nemad kutsuvad teda Jõleks! Ma istusin diivanile, tema aga vehkis kätega nagu dirigeerides...

«Istuge!» Ma näitasin tugitoolile üle laua, tema aga istus minu kõrvale diivanile. Siis vaikisime jälle, nagu tookord sadama aida nurga varjus bussi oodates.

Kui ma talle termosest kõhvi valasin, trillerdas termose serv nagu karjakell tassi serva vastu, reetes mu ärevust. Küllap olid mu kaks mina jõudnud ühisele otsusele — Jõlega keset ööd kahekesi olla on jõle... Kui Kiti seda teaks, mobiliseeriks ta terve osakonna mind päästma. Mina aga püüdsin vapper olla, kuid mu ponnistused ei jäänud Jullile märkamata. Ta tõusis, tegi tiiru akna juurde ning istus mu vastu üle laua tugitooli.

«Nõnda... Naised pelgavad mind päeva ajal. Ega sinagi ole sangariks sündinud,» ütles ta ja ma tabasin ta hääles nukruse- noote.

«Mis te nüüd...» Ma lõin isegi üleolevalt käega ja püüdsin naerata.

«Tean... tean...» ta rüüpas lonksu kohvi ja jätkas: «Mina pole mees, kes eite seelikut nagu laevalippu kergitab. Tahtsin sind näha, tulin ja kõik...»

Mulle tundus, et ta tõuseb, viipab veel uksele ja kaob. Põrandalambi hämaras valguses ei paistnud mees enam sugugi oma nime väärilisena.

«Me ei tunne ju üksteist.» Mul oli kahju, et ma temast peale Valteri jutu midagi ei teadnud.

«Jõle maru... Kes tunneb — kes ei tunne. Mind tunnevad kõik kelnerid ja miilitsatele pole ma ka päris võõras.»

«Väikelinn... Eks siin saa kergesti tuttavaks,» vabandasin ma tema tutvusi. «Aga kuidas te restost tulema saite?»

«Ütlesin, et mulle aitab ja kõik. Nad panid kisama, ähvardasid, et matavad Jõle nime maha ja ristivad nannikaks.»

«Miks nad teid Jõleks kutsuvad?»

«Ütlevad — kuida vili, nõnda nimi...»

«Mis vili?»

«See on pikk lugu... Panid mind paariks aastaks sitsima.»

Laabuma hakanud vestlus takerdus. Olin teinud vea oma pärimistega.

«Kas see oli merega seoses?»

«Merega,» ta mõnitas põlastavalt naeru. «Naistega! Oleks peaaegu et mõrtsukaks saanud.» Ta vaikis, meenutades möödunud. «Oleksin jah, aga viha oli nii suur... käsi värises, libises mööda. See kehkadivei jäi tiivanukkipidi kapi külge...»

Ma kohendasin salli õlgadele ning tõmbasin diivanipadjad sülle, sest võbisesin nagu külmast.

Jõle ei vaadanud minu poolegi, ta rääkis nagu iseendale.

«Teine naine... Armastasin esimest, see läks minema. Teine... Lootsin, hoidsin ja hoolitsesin... Tulen. Laev kiilus jäässe. Tüürimees jäi pardale, aga mina tulin... kevadine rabe jää, öeldi, et ei kanna kajakatki. Kolm korda vajusin läbi, aga tulin... Oma võtmega avasin vaikselt ukse, et vaadata, kuidas ta patjade vahel magab, nagu nagu inglil... Nemad aga kahekesi... Kurat!» Ta tõstis oma suure rusika nagu mõrranua ning raksas vihaselt lauale.

Ma tõmbusin hirmunult kõssi.

«Haarasin turjast, seadsin nagu Kristuse kapi najale...»

«Ärge enam... pole vaja...» ma katsin kätega kõrvad ja kui ma pilgu temale tõstsin, istus mu ees suur, kole ja õnnetu troll.

«Meri on ainus, mis päästab,» ütles ta tõustes. Ja jälle tammus ta mu toas, nagu otsiks väljapääsu, mis otse merele viiks. Ma tajusin temas midagi ürgset, midagi sellist, mida naine

mehe juures üheaegselt kardab ja imetleb, vihkab ja armastab. Ja äkki valdas mind igatsus olla väike ja abitu ning pugeda ta laia selja taha, et tunda toda turvalisuse tunnet nagu tookord tuulises sadamas.

Ta peatus ukse juures.

Ma tõusin: «Teid oodatakse seal?» Ma ei tundnud oma häält ära, selles kostis ju lausa hirm, et mees lahkuda võiks.

«Mind? Kes?... Oh, oh, oh... Patseerin pisut mere ääres.»

Me seisime vastakuti. Ja korraga võtsin ta käe ning vaikides istusime kõrvuti diivanile. Nagu oma ennist ümberistumist vabandades ütles ta:

«Pärast ütled Valtrile, et Jõle oli sihuke ja sihuke.»

«Peab siis sellest kõigile kuulutama.» Nüüd olin ma end Julliga pisut vandeseltslaseks teinud. Mees hoomas seda ja pani käe sõbralikult mu põvele. Selles põlnud meremehe iharalt kobavat katset tajuda mu erutust. See oli vajadus tunda kedagi oma vahetus läheduses, kes sind pelgamata kuulaks ja mõistaks.

Mul oli pisut ebamugav. Piinlik oleks olnud ta tagasihoidliku puudutuse all ebalevalt kiheleda. Püüdsin end kõrvalseisja pilguga vaadata. Ma olin kui põrnikas, kes on paduvihmaga kuusekoorele roninud ja ootab seal, kuhu voog teda kannab. Ja mul ei olnud enam hirmu selle ees, kuhu voog võis mind kanda...

... Ta rääkis midagi, aga ma ei kuulnud teda, sest mu kõrvus kohises. Ma kuulsin ainult oma südametukseid, need kostsid nagu plöksutaks keegi rütmiliselt ainult kaht keelt vanal kontrabassil. Mulle tundus, et just teda — Jõle-Julli olin ma terve oma elu igatsenud ja otsinud...

«Meri on ta vaeseomaks peksnud,» kuulsin ma mõni päev hiljem Valterit Kitile seletamas.

«Terve öhtu vahtis lauaplaati, viskas klaasi viina hinge alla, raksas rusikaga lauale ja ütles — aitab.»

«Kuhu ta minna võis?» uudistas Kiti.

«Kurat teda teab. Tal on kaks kohta: merel või kõrtsus. Aga temal ei maksaks küll enam merele minna, kui merelt saadud paarü nädalaga üle ei ela.»

Kuuldes nende juttu ma lausa tihkusin rõõmust.

XII peatükk

1.

Kevad kahlas lompides, piilus pöösastes, astus aasadel ja lipsas isegi kaubamaja sumisevatesse saalidesse.

Ma ei lugenud enam hõisates Smuuli — noorus ja armastus, küll see on hea, ma tundsin niigi rõõmu igast päevast ja öhtust.

Ta tuleb vaikselt. Ma ei kuulegi ta samme, aga ta poolsalajase koputuse tunnen ma otsekohe ja ruttan avama.

On see armastus? Kui ma teda ootan ja ta tuleb, siis usun ma kindlalt armastusse. Kui Julli aga paar päeva näha ei ole, hakkab mind kahtlus närima.

Armastusest on nii palju ja nii erinevalt räägitud, et ma ei oskakski kõigele sellele enam midagi lisada. Pealegi kardan ma, et targutamine armastuse üle vähendaks selle hurma.

Meie suudlustega ei kaasne enam seda nooruse seletamatut erutust, seda meelihurmavat kirge ega kahestumist, kus üks pool sinust hõiskab ihast, tahtmisest kogu maailmale kuulutada oma leitud õnnest ja enneolematust armastusest, teine pool aga igatseb varju kõigi pilkude eest — olla ainult temaga kahekesi...

Me hoiame rangelt oma saladust, kartes, et selle avalikuks tulemisega kaotab meie koosolemine osakese oma võlust.

«Hhm...» ütles Maarits mind trepil kohates. «Sul paistab suur suvi juba käes olevat.»

«Miks?» küsisin ma süüdlaslikult punastades.

«Ei noh... sa lausa särad ju.»

Ta astus aeglaselt trepist alla, mina aga tormasin tulnud teed tagasi konkusse. Seekord ei piilunud ma peeglist «kihvti mutti», vaid püüdsin näole anda ilmet, mis minus «suurt suve» ei reedaks.

Mul oli tunne, et Maarits on kõigest teadlik ja ütleb ühel heal päeval: «Hhm... tüdruk, su teod käivad su järel...»

Istusin konkus ja lehvitasin taskurätiga tuult. Oli umbne ja lõhnas hingematvalt nahavärvi ning kingakreemi järele. Ma

mõtlesin Maaritsale, kellel ei paistnud kevadest erilist rõõmu olevat. Mulle ei meenunud, millal olin temalt viimati lõbusat viisikest kuulnud. Paistis, et ta alati kiirustas kuhugi. Maaritsal ei jätkunud enam aega ega kannatlikkust pikkadeks ja põhjalikeks aruteludeks. Ta rääkis nüüd lühidalt ja napisõnaliselt, pööras siis selja või pühkis kämblaga üle laua nagu mõista andes, et öeldu on kõõmes millegi suurema ja tähtsama kõrval. Isegi kolikambris ei käinud ta enam suud ja südant puhtaks kirumas, vaid vaatas tardunud pilgul aknast välja ning luges mõttes kümneni.

Kas ta siis tõega mõtleb juba pensionile?

«Kuule, oled sa armunud või?» küsis Kiti mind mõtlikuna konkulaua ääres leides.

«Voh, voh... minusugused armuvad kaks korda päevas...»

Me lõkerdasime koos, kuid mul oli tunne, et tüdrukud on mind salamisi jälgima hakanud. Neile ei saanud märkamatuks jääda, kuidas ma kojuminekul uksele mantlit selga tirisin ja hommikuti tormates tööle tulín.

«On's Ville linnas, et sa nõnda rabistad?» päris Lea.

«Ma käin teda maal vaatamas,» luiskasin ma.

Kui ma mantlihõlmad valla Maaritsast mööda tuiskasin, kuulsin ma direktorit ümisevat: «Kes see teab, kuis kõik see algas...»

Järgmisel hommikul tuli Kiti suure uudisega minu juurde:

«Tead, Anu, ma ei tundnud teda enam äragi...»

«Keda?»

«Noh, seda Jõle-Julli... kus ikka džentelmen! Kuidas ta riides oli! Valter ütles, et Jõle enam restoranis ei käigi.»

Ma kehtasin õlgu.

«Võib-olla on Jõle adventistiks hakanud! Tuli sealt, nende kiriku poolt, endal selline õnnis nagu peas.»

«Minul ükskõik, adventistiks või baptistiks,» püüdsin ma ükskõikseks jääda. Ma ei taibanud, uuris Kiti mind või pakkus informatsiooni Jõle-Jullist talle lihtsalt inimlikku huvi.

«Jõl-le maru, kui ta sealt kantslist kõik merekuradid kiriku põrandale pilluks,» itsitas Kiti.

Ma ei suutnud temaga kaasa naerda.

«Kas müügisaalet on vaikne?» küsisin ma järsult, olgugi et kõnekõmin andis tunnistust vastupidisest.

Tüdrukud olid konkusse alati hetkeks lobisema hüpanud ja mu tõre toon solvas Kiti.

«Pardoon... vabandage, et eksitasin.» Uks prantsatas Kiti järel nii kõvasti kinni, et laest pudenes krohvi lauale.

Alles mõne kuu eest olin ma nõus, et Jõle-Julliga võiks lapsi hirmutada, et kogu ta olemusest õhkub mereröövli ülbet üleolekut, et ta võiks edukalt esineda Quasimodo osas. Nüüd aga,

kui keegi seda trolli puudutas, astusin ma, tõsi küll, esiti veel vaid iseenda ees ta kaitseks välja. Minu turvalisusetunne ja igatsus Julli järele varjutas aegamisi tolle esimese Olafi, rääkimata teisest, kes mulle nüüd saamatu ja rohmaka kobakäpana tundus, mehena, kellel puudus ettevõtlikkus ja otsustusvõime, kes naise kartusel kõik oma «varstiga» tulevikku veeretatas.

Mu unistused olid võtnud uue suuna ja muutusid paikseks, tiirutades ainult Julli ümber. Mind segas teadmine, et keegi Olaf ootab mult kirja.

Veel nädal ja ma otsustasin kirjutada Olafile. Milleks mulle keegi Olaf, kui Jull mulle päev-päevalt lähedasemaks sai? Ma tahtsin jääda ausaks ja läkitasin talle oma viimase kirja:

«Hea sõber! Ma ei jõudnud sinuga kohtumist ära oodata. Ära pea mind kergemeelseks! Saa minust aru! Ma olen leidnud sõbra, kellest ma pean lugu, seepärast ära palun mulle enam kirjüta. Sulle kõike head soovides, Anu!»

Kui ma olin kirja postkasti lasknud, oli mul korraga hoopis kergem ja lahedam.

Paari päeva pärast sõitis Jull Tallinna laevajuhtide püstamiskursustele. Ma jäin üksi ja otsekohe hakkasid mind piinama kahtlused. Kas ma ei kiirustanud kirjaga? Kas Jull tulebki enam tagasi? Kas ma ei olnud Jõle-Jullile siiski vaid virvatuks ta isevärki rännakuil?

2.

Oli võidupüha. Me tahtsime onu Ruudile rõõmu valmistada ja korjasime Villega koplust nii palju lilli, et kõik ema vaasid olid lilli täis. Onu Ruudi ise läks juba hommikul varakult paraadile ja veteranide peole. Kui ta öhtupoolikul tagasi tuleb ja seda lillemerd näeb, siis rõõmustab ta kindlasti.

Ville ei jäänud minust sammugi maha ja kui ma korra allikasse piiluda tahtsin, vedas ta mind sellest eemale: «Emme, emme! Seal on kolumats, vanaema ütles.»

Alles siis, kui Ville lõunauinakut tegi, hiilisin ma üksi allikale. Mul oli enda ees pisut piinlik niiviisi plikatirtsuna allikasse piiluda ja veepeegeldusega kõnelda. Ma vaatasin ringi. Vaikus. Kui ma allika rakke kummardusin, kohises hiirekõrvus kask mu kohal. Allikast naerutati mulle tuttavlikult.

Ja äkki ei julgenud ma talle seal otsa vaadata sellise ava-

meelsusega nagu aastate eest. Mul oli samasugune tunne kui Maaritsaga trepil kohtudes. Justkui võiks too keskealine naine seal all teada mu samme ja alustada otsekohe mu süüdistamisega. Ta naeratas, kuid selles naeratuses polnud enam toda kõikemõistvat, julgustavat helki. Liikus seal vesi või vangutas ta halvustavalt pead, aga ma kuulsin selgesti ta sõnu:

«Kuidas sa võid niiviisi? Meremees Jõle... ja sina nagu teismetes plika... sa oled ju nagu päris...»

Miks ta ei noogutanud mulle nõusolevalt? Miks ta ei usu armastust? Kas ka tema arvas, et ma pettun järjekordselt? Ma kummardusin ta poole, ta lähendas mulle oma näo, aga ei sosistanud enam ühtki saladust. Ja kusagil nende silmade sügavuses virvendas kartus homse ees.

Ma seisin ja vaatasin. Mu kärsitusega oodatud rõõmus kohtumine ahenes valusaks lahkumiseks. Õlin kaotanud oma rõõmsameelse sõbra. Too, kes mulle sealt lahkumiseks noogutas, oli hoopis keegi teine, väsinud naeratusena naine, kelle maailmas polnud enam hõiskavat noorust ega hunnitut kevadet keset kollendavaid varsakapju.

... Öhtupoolikul hullas Ville oma sõpradega liivakastis. Nad mängisid sõda. Ma istusin kaugemal kase all ja nautisin päikesepaistet.

«Annaks taevas, et kõik sõjad liivakastis toimuksid,» mõtlesin ma poisse vaadates.

Siis nägin ma onu karjateel tulevat. Ta samm polnud enam tolle onu oma, kes hommikul reipana keskuse poole tõttas. Ta tuli nii väsinult, nagu pöörduks ta just praegu tagasi ränk-raskelt sõjateelt. Ma nägin ta ordineid ja medaleid viramas päikeses ja arvasin kuulvat nende tilinat, kui ta käigul kuuehõlmu laiali kiskus. Onu Ruudi oli pisut vintis. Mind märkamata lähenes ta poistele, kes parajasti liivakastis Kuramaa kotti piirasid. Ükski neist ei tahtnud «frits» olla.

Onu Ruudi peatus ja jälgis poiste mängu. Mida hoogsamalt poisid madistasid ja karjusid, seda enam kiskus ta kulm kortsu. Ja äkki astus onu Ruudi keset liivakasti ning hakkas raevukalt poiste ehitatud kindlusi ja kaevikuid segi tallama.

Esiti vaatasid poisid teda nagu vägilast, kes neile keset lahingumõllu on appi karanud, mõni agaram isegi hurraatas talle, nähes aga onu vihast pilku, tõmbusid poisid põõsastesse ning pistsid tööna.

Ta on vist üleliia napsitanud, arvasin ma.

Onu nõristas liiva läbi sõrmede, ise ärritunult kõneldes:

«Sõda... sõda ei tohi mängida! Ei... ei saa... ei tohi!»

Ma astusin ta juurde ja libistasin käega üle medalite. Püüdsin teda rahustada.

«Medalid... need ei meenuta sõda, sest sõjal ei ole säravat poolt.»

Ma pugessin ta kaenla alla ja surusin huuled ta põsele.

«Onu, mis sinuga on?»

Ta raputas pead.

«Mis nad räägivad sõjast, nagu oleks see olnud ainult mingi võidumarss! See oli ju hoopis midagi muud...»

«Onu, täna on ju võidupüha.»

«Anna andeks, Anu. Aastad... aastad!»

«Mis sa nüüd, onu.»

Juba ronisid jõmpsikad lagedale, et laastatud lahingupaika üle vaadata.

«Aga fritsud said,» ütles Ville.

«Miks nad peavad sõda mängima?» küsis onu, nagu oleksin mina temast vanem ja targem.

«Eks neistki pea mehed saada...»

«Et mehed jah... Võib-olla sellepärast, et me räägime ainult võitudest ja uljastest tegudest, uhketest mundritest ja säravatest medalitest.»

Mul oli hea meel, kui poisid onu ümber kobarasse kogunesid ning laevade kohta pärima hakkasid.

Onu hakkas neile voolima käbalaevu ning liivakast kuulutati rahumereks.

«Need laevad viivad neegritele vilja, masinaid ja riidet, tagasi toovad apelsine, kohvi ja punast puud.»

Poisid mängisid temaga pigem selleks, et onu tahtis mängida, mitte nemad. Nende mäng ei kestnud kaua. Vaevalt oli onu Ruudi tuppa kadunud, kui ma kuulsin Villet hõikavat:

«Poisid, fritsudele valu. Uputage nende laevastik!»

Siis kostis kivide matsumist ja rõõmuhõiskeid, mis kuulutasid ristlajate hukkamist. Niipaljukest tollest onu «missioonist» siis abi oligi.

Onu Ruudi oli terve õhtupooliku muserdatud meeleolus, aeg oli ta optimismi hakanud uuristama. Meie jutt teelaua taga põikas jällegi inimsaatustele. Esimest korda kuulsin ma onu kahtlevat ta enda saatuste võrdsuse teoorias.

«Kuram seda teab, kuidas see lugu õieti on. Vaatad, mõnel ainult veab, teisel aga keerab kõik kihva.» Onu ootas, et ma talle vastu vaidleksin. Ma pole kunagi hiilanud oma kiire tai-buga, täna aga oskasin ma talle otsekohe vastata.

«Kuidas! Ei saa olla!»

Ma tõin talle trobikonna näiteid suurte meeste elusaatustest, nende tõusudest ja langustest, luhtumistest ja õnnestumistest. Ja nüüd olin just mina see, kes oma veendumuste vastaselt nende elutee kõvera elu lõpuks sirgeks venitas.

Onu elavnes: «Sa siis arvad ka nõnda?»

Ta reetis ennast... See tähendas ju, et ka tema arvas nii, olgugi et ta mulle äsja vastupidist väitis.

«Loodus ei kulda kedagi üle ega jäta ka kedagi päris vaeslapse ossa,» targutasin ma, märganud, et mu tugev onu on tuge vajama hakanud.

«Noh, kuulsid sa. Liine? Ütle veel, et minul pole õigus. Oma tüdart sa ikka usud?» võidutses onu Ruudi.

Ma sain tast aru. Onule olid elatud aastad kuhjaga kannatusi ja katsumusi toonud. Selleks, et murdumatult neid taluda, vajaski onu seda inimsaatuste ühtsustamise teooriat. Tema loogika oli lihtne: kui raskused ja õnnetused on seljataga, siis peavad ees olema paremad päevad. Kui aga aastad möödusid ja toda elu positiivset poolt ikka veel näha ei olnud, hakkas onu kahtlema.

Mul oli hea meel, et ma ennast pettes suutsin elustada ta kuhtuvaid lootusi. Onu Ruudi naeratas jälle ja seletas, milline pikk ja tore suvi on meid kõiki ees ootamas.

3.

Ta tuli. Seekord mitte vaikselt, vaid tümpsuvate sammudega, millest kajaski kogu maja. Esiti arvasin ma teda pisut svip-sus olevat, kui ta aga lävel seisis ja ma mingeid kahtlasi lõhnu ei tundnud, pani ta ülimalt reibas olek mind imestama.

Jull rääkis kursustest, mille ta oli hästi lõpetanud, rääkis igatsusest, julgemata öelda, kelle järele. Ta nagu oleks seal Tallinnas mingit elueliksiiri joonud — nii säravalt reipana ja jutukana polnud ma teda varem näinud.

Juba järgmisel päeval näris mu hinge aga kahtlus. Meil, naistel on alati nagu araablased: hea ilma puhul asub hinge valus kartus saabuda võiva halva ees.

«Kas, kas, kas?» kollitasid mind sajad küsimused. Samm-sammult süvenes minus kartus Julli peatse merereisi ees. Ja olgugi et meie tõsisem tutvus oli kestnud vaid mõned kuud, ei osanud ma enam kujutada oma elu ilma Jullita.

Kartusest tiivustatult hakkasin ma ääri-veeri juttu merele juhtima. Ta taipas mu mõtteid ja püüdis neid pärimisi juba eos lammata:

«Merele naistest ega naistele merest ei räägita,» ütles ta nagu ikka sellistel puhkudel.

Kord õhtul raugena diivanil lebades ja muusikat kuulates ütles ta äkki:

«Kui sa tahad, ma võin ka maale jääda.»

«Maale???» Ma kargasin istuli. Mulle tundus see hoopis ime-likuna. Teadsin mehi, kes abielludes olid maale jäänud. Aga Jull ja maale!

«Pakuti sadamakapteni kohta,» ütles ta porisedes nagu ratsanik, keda uhke traavli seljast eesli selga upitatakse.

«Maru! No see oleks alles maru!» Ma plaksutasin plikalikult käsi ning sasisin ta punast pulstunud habet. Arvestasin ainult endaga: me sõidame koos maale, puhkusele, hakkame käima kinos, teatris ja tantsimaski.

«Kuule... kuule! Sa võiksid siis minu juurde üle kolida,» ütlesin ma, teadmata, kus Jullil õieti see päris kodu on.

«Kolida...? Jõle maru... Oh, oh, oh...» naeris ta.

Ma vaikisin, kartes, et olin oma vaimustuses liialt pealetük-kivaks muutunud.

Jull aga kinnitas: «Hommpäev... kas või hommpäev...»

Hilisööni tegime plaane eelolevaks suveks. Õieti mina tegin, tema vaid kiitis need pominal heaks või vaikis, mida ma ta nõusolekuks pidasin. Vastu hommikut uinudes tundus mulle, et ometi kord hakkab mu elu laabuma nii, nagu ma sellest olin unistanud.

... Jull ei kolinud minu juurde, ehkki paljudest homsetest said eilsed ja kevadest suvi. Ma ei meenutanud talle seda enam.

«Millal nad sind tööle vormistavad?» pärisin ma Jullilt.

«Varsti... varsti...»

Kord õhtul, kui kevadine linnulaat suve soojuses raugema hakkas, kutsus Jull mind sadamasse, et tutvustada oma uut töökohta.

Läksime trepist üles sadamakontori rõdule. Kitsas kuusirp valvas õhtuste randade üle ja esmakordselt ei tundnud ma vaenu ega hirmu mere üle. Mul oli kooliplika õnnis tunne, kellel on õnnestunud koolipeol oma võistlejalt kavalier üle lüüa. Aga kusagil hingesopis hingitses ometi kartus, nagu oleks see kõik vaid ainult korra.

«Kena ikka...» ütlesin ma ja surusin end tugevasti vastu Julli.

«Meri on kena jah...» kinnitas ta varmalt.

«Ei, ei! Et sa maale jääd... see on kena... imetore, Jull!»

«Ah soo...» ta oli pettunud, et ma koos temaga merd ei kiitnud.

Julli meeleolu ei häirinud mind enam. Oma naiselikus edevuses olin ma uhke, et ta mere juurest ära minu juurde tuleb. Ja jälle tulvasid minus mõtted, mida ema ei lubanud «tule-elus» rääkida. Minus tõusis uhkus. Ometi kord olen ma merest

üle ja maksan talle kätte isa, ema pisarate ja oma merekartuse eest. «Sinule, meri, pöörati selg, pöörati jah, minu pärast. Minu!» Ma haarasin Jullil käest ja treppidest laskudes kiskusin ta kaasa.

Aga meri kohises. See kohin kostis ähvardavalt mu kõrvus veel siis, kui ma Julli kõrval avatud aknal seisin ja täie rin-naga suveöö pargiaroome kopsudesse ahmisin.

4.

Ma ei ole kunagi unistanud mehest, kes mind kätel kannaks ja mu soove silmist loeks. Ma tahan aga tunda meest oma kõr-val, tõelist meest, kelle ürgne jõud ja terasest tahe oleks mulle seaduseks. Meest, kelle armastus oleks nii tugev, et suudaks orjastada minu armastuse.

Ma ei kutsu Julli endale õhtuti vastu ega palu saatjaks, kui tal enesel pole selleks tahtmist. Meestele, ka kõige tossimatele, peab alati andma võimaluse ise otsustada.

Kuigi ma tunnen Julli juba hästi ja tean, kuidas ta ühel või teisel puhul talitab, ei takista see mind kiitmast tema ettenäge-likkust ja taiplikkust. Nähes mu siirast vaimustust, lähevad Julli silmad särama.

... Tol juuniõhtul hiliselt ametiühingu koosolekult koju tul-les ja Julli pelgamatult mind pargiteel ootamas nähes olin ma tõsiselt üllatunud. Täna tuli ta nii, nagu ma teda esi-mest korda nägin, säärsaapais, triibulises meremehesärgis, meremehekuub õlgadele heidetud. Julli kõnnakki oli jälle lohakalt õõtsuv ning isegi tuttavat merelõhna oli ta juures tunda.

Ma ei lasknud paista, et ta ebatavaline olek mind häirib, olin lihtsalt rõõmus ta tuleku üle.

Jull mühatas mulle vastuseks ja lootsas päevase vihma loi-kudes. Mu meelest juba kuhtuv Jõle trügis Julli hoolimatult tagaplaanile.

«Ma tahtsin jälle inimese moodi riides olla,» vabandas Jull mu toas poriseid saapaid jalast kiskudes.

Kummardudes teda suudlema, tõmbusin ehmunult tagasi:

«Jumal, mis sul juhtus?»

Julli kulm oli lõhki, põsk paistes ning tokerjas habe korba-tanud hüübinud verest.

«Ah, see...» ta hõõrus paar korda habet ja jätkas: «Jõl-le

maru... Mis minul saab juhtuda, kui ma ise juhuseid ei otsi?»

«Kas keegi...»

Ta ei lasknud mind lõpetada. «See veel puudus, et mõni kollanokk mulle habemesse kargaks...» Julli kõmisevas naerus kostis tehtud üleoleku õõnsat kõminat.

Ma tõin kapist sidet ja puhastasin viinaga ta vorpe.

«Mis sa heast asjast raiskad,» ta ei lasknudki mind oma kulumule plaastrit panna.

«Võib-olla võtad pitsikese?»

Jull lõi käega: «Lastele antakse kohkumise peale suhkruvett.»

«Läksid sa tülli?»

«Jõl-le maru... tülli...» venitas ta, nagu ei eksisteeriks tema jaoks sellist võimalust. «Ei osanud enam õigetes saabastes mere-mehe kombel astuda, panin sadamakontori rõdutrepilt nagu karjapoiss ketast.»

Ma tahtsin teda uskuda, kuid ei suutnud. Üleolev toon muutis mind valvsaks — Jull kõneles tõredalt vastu tahtmist, ning ma ei usaldanud enam pärida. «Küllap ta kunagi räägib,» rahustasin ma end.

Õhtul jäi Jull aknalauale rinnutama, mina aga suikusin rahutusse unne.

Hommikul oli ta juba enne minu ärkamist lahkunud — me püüdsime ikka veel oma tutvust saladuses hoida.

Paaril järgneval päeval ei kohanud ma Julli. Siis ühel õhtul koputati uksele ja ma ruttasin avama, lootes kohata Julli. Ukse taga seisis postiljon:

«Kas siin elab Julius Neem?» päris ta, käsi pastakaga ette sirutatud, et minult telegrammi kohta allkirja võtta.

«Ei...» siis aga taipasin ma, et tolle uhke nime omanik on ju Jõle-Jull ja selgitasin: «Elab küll... elab küll, aga ta ei ole kodus.»

Ma andsin allkirja ja jätsin telegrammi lauale Julli ootama.

Mu hinge asus salajane kartus. Miks ta ei tule, ta ju lubas!

XIII peatükk

1.

Sel hommikul olin ma vaevalt jõudnud ümber riietuda, kui kuulsin müügisäälis ebaharilikku saginat, hüüatusi ja jooksumme treppidel. Korraga vakatas kaubamaja ja selles vaikus hakkas kostma üdini lõikuv sanitaarauto sireen. Kittel käsi-varrel, tormasin ma trepile. Hetkeks vilksatas aknast mööda vilkuriga auto, turtsatas vinguvalt tänavaristil ja kadus. Kõik jäi jälle vaikseks.

«Maarits... Maarits,» korراتi üksteisele.

«Infarkt... oma laua taga. Ma kuulsin kolinat ja... ta oli vajunud vaibale,» seletas sekretär, nuuksus ja pühkis nutsakus taskurätiga silmi.

Kogu päeva valitses kaubamajas matusemeeleolu, olgugi et Maaritsa tervise kohta saadi haiglast julgustavaid teateid. Keegi ei uskunud, et Maaritsast meile enam direktorit on, ja see teadmine rutjus meid kõiki. Kõnelesime ostjatega pooli hääli ning vabadel hetkedel jäime enda ette või aknast välja vaatama, ning alles pärast mitmekordset pöördumist meie poole tulime oma mõtetega igapäevase töö juurde tagasi.

Ma istusin terve pärastlõuna konkus ja lehitsesin pabereid, millel polnud midagi ühist mu tööga. Mulle meenusid kohtumised Maaritsaga ja tagantjärele tundus, et juba nääripeost peale oli ta olnud rõhutatud meeleolus. Ta püüdis oma kuhtuvat reipust ja süvenevat haigust meie eest varjata, tihti kuulsin teda ümisesvat: «Nii tugevad kui kaljud suures meres...»

Konkooks lükati lahti, Lea seisis uksele ja lausus:

«Seltsimees Lambet, teid nõutakse.»

Seltsimees Lambet... Siis peab seal küll midagi päris ametlikku olema. Ma läksin müügisäali. Praktikant Anne, kes nüüd nooremhüüjana meie osakonnas töötas, seisis sõjakalt praakingade kapi juures, kust Kiti oli kunagi Rubljovka minema

peletanud, ja hoidis kramplikult kaht paari bulgaaria kingi kaenla all. Ta vastas seisis vanemapoolne naine, kes püüdis kingi enda kätte krahmata.

«Košmaar... košmaar...» karjus naine.

«Milles asi on?» Nad ei kuulnud mind. Anne, kes alles hiljaegu oli ujumises rajooni meistriks tulnud, nõksatas kord vasema, kord parema õlaga nagu krooli ujudes ja pareeris kerge märglevusega vastase katseid kingi enda kätte saada.

Ma lähenesin neile: «Mis siin toimub?» Püüdsin oma häälele anda karmi, ülemuslikku tooni.

Naine, kes alles äsja hasartselt kingi jahtis, taltus. Ta rõivaist, soengust ja jäigast hoiakust võis eksimatult tunda pealinnast perifeeriasse sõitnud kontrolli. Talvel ei näinud me kuude viisi ühtegi kontrolli. Niipea aga, kui meri suveleitses sillerdama löi, ei möödunud nendeta ühtegi päeva. Kiire kontroll, karmid manitsused, akt — ja vähemalt paar päeva kuumal rannaliival oli neile sellega kindlustatud.

Naine pahmas käekotis ning korra lehvits mu silme ees ta ametitõend.

«Me oleme kaubanduse inspeksioonist,» ütles ta üleolevalt. «Milline košmaar!»

Alles nüüd märkasin ma teist, nooremast naist, praakkingade kapis sorivat.

«Milles siin asi oli?» huvitusin ma. Anne hoidis ikka veel oma kaenlas neid nägusaid ja odavaid bulgaaria rihmikuid, milleid meil möödunud nädalal vaid pooleks tunniks letile jätkus.

«Teil saherdatakse kingadega,» ütles kontroll, ise ärevusest ja pahameelest hingeldades.

«Lubage, lubage!» Ma pöördusin Anne poole. «Kust need kingad pärit on?»

«Panin endale ja õele paarikese kappi. Ülehomme on palgapäev, maksan ära ja viin koju.»

Millise enesestmõistetavusega ta seda seletas!

«Anne!»

«Kuulete, kuulete, mis teil toimub! Peidetakse, saherdatakse... Košmaar...» Siis kamandas ta äkki: «Pange need kingad lauale!» Anne ei teinud temast väljagi, vaid jätkas:

«Egas ma näpata tahtnud. Mul on kaksikode ja kõik meie hilbud on ühesugused.»

«Sa ju tead, et nõnda ei tohi!» Ma rääkisin karmilt ja ametlikult, lootuses, et juhtunu jääb nende seinte vahele.

«Näete! Näete! Oih, košmaar!» toonitas vanem naistest nooremale, kes ilmselt pensioniikka jõudnud kaaslase juures praktiseeris. «Siin peetakse seda loomulikuks, et paremad palad endale, sugulastele ja sõpradele leti alla pannakse või maha saherdatakse.»

«Võib-olla on see liialt raske süüdistus, ta on alles nooremüüja,» julgesin ma Anne kaitseks sõnakese poetada.

«Ah nii... ülemuse kaitsva tiiva all... Just noortele tuleb press peale panna... Kust need spekulandid tulevad? Ah?»

Anne jättis selle tähele panemata ja arutas oma rada pidi:

«Need mõned päevad... Kaubatundja hoidis neile sealt täitevkomiteest kolme paari soome talvesaapaid kuu aega... ja austria kingi instruktorile terve kvartali.»

«Anne, pange need kingad lauale,» katkestasin ma ta jutu. Ma teadsin seda lugu talvesaabastega, need osteti välja alles pärast neljandat meeldetuletust. Ma ei tahtnud, et kontrollid sellest teada saaksid.

Aeglaselt pani Anne kingad lauale. Ma kutsusin Lea kassa juurest: «Pane need kingad müügile!»

«Kuulge...» sekkus noorem kontrollidest, «kui... ma...»

Vanem vilksas hetkeks vihaselt nooremale, haaras ta käsi varrest, mis kingade järele sirutus: «Pange müügile... õige!»

Anne vaatas abitult minu otsa ning hakkas kitli nõobi kallal nokitsema. Tal oli rihmikuist kahju. Ah, kuidas nad õega oleksid neis punastes rihmikutes kõrvuti astunud!

Kontrolle ei huvitanud soome talvesaapad ega austria kingad, ei huvitanud seegi, kellele neid oli hoitud, nemad tahtsid ainult seda tuima müüjat tõetundmise juurde juhatada.

«Kas osakonnajuhataja teadis, et te kingad kappi peitsite?»

«Milleks temal seda teada oli vaja?»

«Nägid, nägid!» kordas jälle vanem naine. «Te ei teagi, mis teil osakonnas toimub? Oi, košmaar!» Ta vangutas halvustavalt pead.

Siis nägin ma Kitit krapsaka sammuga tulevat, käed vahel liti rinnal, nagu kavatses ta kontrollidega kukepoksi tegema hakata. Ta pruunid silmad vilasid vihaselt. No nüüd alles läheb mahtraks!

«Lähme,» ütlesin ma kontrolle ja Annet poolvägisi konkusse surudes. Ma löin Kiti nina ees ukse kinni, kuid jõudsin siiski kuulda vihast porinat:

«Ras, dva, akt, ja kaks päeva upitavad pepu päikese poole...»

Tervelt pool tundi kirjutas noorem vanema etteütle misel akti puhtale paberile. Anne kangus ja endaõigustus, asjaolu, et ta oma teguviisi ei pidanud kaubanduseeskirjade rikkumiseks töid kümneid parandusi akti esialgsesse leebesse varianti. Lõpuks, kui akt kontrollžurnaali kanti, ei olnud selles rohkem ega vähem kui nõue vallandada müüja.

Kontrollid läksid ja Annegi tõmbus müügisaali, mina istusin jälle üksi konkus ning kurvalt alanud päev hakkas õhtusse vajuma.

«Te ei teagi, mis teil osakonnas toimub,» oli kontroll ütelnud ja äkki ma taipasin ta sõnade tõsidust. Mul oli tõesti olnud viimaseil nädalail endaga liialt tegemist, et müügisaalil tõsiselt silma peal hoida. Kui ma sinna ka põikasin, siis mõtlesin ma ikka Jullist, Villest, onust või emast.

«Lambet, miks te tüdrukud käest ära lasete?» meenus mulle valusalt Maaritsa jutt. Mulle tundus, nagu oleksin ma Maaritsa reetnud.

«Hamburgis Hagenbecki loomaaias,» jutustas kord onu Ruudi, «on puuride juures sildid — armunuil ja lastel hoiduda puuridest vähemalt 20 meetri kaugusele!»

Neil on õigus. Kas ei peaks ka meil olema silt: «Armunud kaubandustöötajal hoiduda kaubamajast 20 meetri kaugusele»...

2.

Pargis tuhistas tuul, mis hooti tormiks tõusis. Jalga jala ette seades jalutasin ma pargiteel, et tuul pisutki mu päevasest masendusest kaugemale kannaks.

Me olime Julliga viimasel kohtumisel kokku leppinud, et sõidame täna maale. Sellest peale polnud ma Julli enam kohanud ja lootsin teda leida mind ootamas.

Ust avades arvasin ma tundvat toda tuttavat mere lõhna, mis Julliga kaasas käis. Ma uskusin, et ta on kusagile peitu pugenud, et ma teda otsiksin. Olin väsinud ja loid, seisin magamistoas uksele ja kõnelesin manitsevalt:

«Tule välja, ma olen nii väsinud.»

Vaikus.

«Jull... võib-olla me ei lähegi täna maale.»

Tühjade tubade tumm vaikus.

«Jull, ära täna vigurda... Meil juhtus töö juures suur õnnetus... Maarits... ja veel kümme pisikest pahandust.»

Üleval korrusel, otse mu pea kohal, marssis keegi närviliselt, ta sammude tümpsumine kostis läbi maja.

Mä istusin väsinult diivanile. Küllap Jull varsti ise välja ilmub.

Alles nüüd märkasin ma laual vaasi alla poetatud kirja, paari päeva eest Julius Neemi nimele saabunud telegramm oli aga kadunud.

«Kallis Anu,» lugesin ma tõusva ärevusega. «Sain telegrammi.

Kapten Koit haigestus, pean teda asendama. Sõidan ära. Ma ei suuda merest eemale jääda, aga ma tulen sinu juurde kindlasti tagasi. Sinu Jõledam-Jull. P. S. Kolisin üle, nagu sa soovisid. Selles diplomaadis on kogu mu varandus.»

Esiti Maarits, nüüd Jull... Ma ei osanud midagi mõelda. Toetasin pea kätele ja vaatasin tuima ükskõiksusega puust voolitud kuradi kuju televiisoril. Mulle tundus, et too pilgutas mulle kavalalt silma, kõhvitses kabjaga sarvenukki ja naeris mu üle...

Mu pea vajus kord-korralt madalamale ja siis tantsis telekal mu pisaratetulvas silmade ees juba kümmekond kuradi.

Ma nutsin häälekalt ja kaua. End tühjaks nutnud, süüdistasin kõigepealt ennast — miks ma seda telegrammi läbi ei lugesin ja ära ei põletanud? Siis süüdistasin Julli kergemeelsuses ning lõpuks reetlikku merd... Ma lugesin veel kord ta kirja:

«Ma ei suuda merest eemale jääda...» Ei, midagi poleks aidanud!

Ma haarasin Julli diplomaadi, et seda kapi otsa tõsta. Ilmselt oli Jull lahkumisel kiirustanud, sest diplomaadi kaas kargas lahti. Kümmekond hoolikalt kokkuseotud kirja diplomaadis oli kogu Julli varandus, millega ta minu juurde oli üle kolinud. Kummardudes kirju üles korjama, peatus äkki mu pilk tuttav ümbrikul:

«Tallinn, Peapostkontor. Nõudmiseni. Olaf...»

Samas aga lebas ametlik kutse Olaf-Julius Neeme nimele. Olaf! Olaf-Julius Neem!

Korruga sai kõik mulle selgeks! Ta kohmetu rõõm sadamas, sõnad «kes tunneb ja kes ei tunne...» ja ülemeelik naasmine Tallinnast, kui ta oli mult viimase kirja saanud...

Ja ometi läks ta merele...

3.

Anne eksimus anti arutamiseks seltsimehelikule kohtule. Eriti agaralt võitles selle eest meie kaubatundja, kes ise oli seltsimeheliku kohtu kaasistujaks.

Ühelegi teadetetahvlile ei ilmunud selle kohta mingit infot ning arutelu viidi läbi meie puhkeruumis, mitte saalis nagu senini. Kiti oli otsustanud seltsimeheliku kohtu istungit ära kasutada selliste juhtumite paljastamiseks, millest kontrollidele oli kõnelnud Anne. Polnud ju kellelegi saladuseks, et ülemused

kooperatiivi juhtkonnast eesotsas vanemkaubatundjaga, kes ise oli seltsimeheliku kohtu esimees, saatsid vahetevahel meie osakonda «positsiooniga» inimesi enam-vähem ühesuguse sisuga kirjakestega, mis kõlasid umbes nii: «Palun aidata valida sobivat kingapaari.»

Muidugi ei kohustanud kirjatäht meid millekski ega kompromiteerinud ka kirjutajat, ometi oli kirja alltekst meile kõigile selge.

«Kõigile ühe mõõduga. Ei mingeid erandeid!» agiteeris Kiti tüdrukuid-müüjaid ka teistest osakondadest istungile. Mulle aga kinnitas ta mitu korda:

«Sina, mutikas, võtad siis esimesena sõna!»

Kogu «kohtuprotsess» toimus kiirustades. Akt loeti ette ja aseesimees küsis Annelt:

«Seltsimees Sild, kas te saate aru oma eksimusest? Kas te lubate, et midagi sellist enam ei kordu?»

«Nüüd... nüüd ta saab!» ähvardas Kiti aseesimeest pominal ja patsutas naabrite põlvi. Kõik ootasid hinge kinni pidades, mida Anne ütleb. Anne vaikis. Siis noogutas ta nõustuvalt ja ütles:

«Ma olin rumal...» Ta vaikis hetke ja ma uskusin, et ta ütleb: «Teine kord teen targemini...»

Täna oli siin aga hoopis teine Anne:

«Ei, ei... kunagi ei juhtu enam midagi sellist...»

«No näete, tore, et te ise ka aru saate. Me loodame, et te oma lubadust peate.»

Sellega oli koosolek lõppenud.

«Kas veel keegi soovib sõna?» küsis vanemkaubatundja.

Hetke valitses vaikus. Kõigi pilgud pöördusid minule. Need pilgud tundusid otse nõelravaina.

Ma ei tõusnud, ma ju teadsin seda saabaste lugu. Teadsin, aga vaikisin... Rubljovka nelgid ja puukad... Ma olin jätnud müügisaali mitmeks nädalaks omapead. Kümned patukesed surusid mind toolile.

«Noh, noh! Kerki siis ometi!» torkisid mind Kiti sõnad. Ma nägin teda halvustavalt käega löövat ja pomisevat:

«Päh! Ega üks nonn teise silma ei noki...»

Ja korraga keset seda pingelist vaikust meenus mulle graafik. Kas mu vaikimine jääb graafiku miinus-poollele nagu pärast Rubljovka puukingade-lugu ja nipitaja-Nelli inventuuri?

«Kui ei ole, siis...» kiirustas ka aseesimees lõpetama.

Ma tõusin. Mitte kolleegide, vaid graafiku pärast.

«Seltsimehed,» mu hää lüüsis kõlalt. «Arutades Anne Silla eksimust, peaks analüüsima ilminguid, mis seda soodustavad...»

Müüjad noogutasid soosivalt, mulle aga meenus lektori jutt.

«Oleks aeg, seltsimehed, et meie, staažikad kaubandustöötajad, aitaksime isikliku eeskujuga noortel orienteeruda kaubanduseetika küsimustes.»

Kostis heakskiitvat suminat.

«Oleks aeg, et me suhtuksime kõigisse ostjaisse ühtviisi, ei eelistaks kedagi ega hoiaks kellelegi defitsiiti, olenemata ostja positsioonist või ametikohast...»

«Just, õige! Kõigile ühe mõõduga!» hüüti müüjate ridadest.

«Oleks aeg.»

Aseesimees tõusis ja katkestas mind kärsitult:

«Õige, seltsimees Lambet, väga õige. Praegu aga viiks selliste probleemide arutamine meie tähelepanu konkreetset juhtumilt kõrvale,» ta tonksis närviliselt vasema käe sõrmelukke paremasse peopessa, kuid valitses end imehästi.

«Täna, Lambet, täna. Väga õige, istuge!»

Ta viipas kaubatundjale, kes hakkas otsekohe otsust ette lugema, kuigi otsuse projekti koostamiseks polnud vaevunud vaheaega teha.

«Karistada märkusega ajalehes avalikustamata.»

«Noh, noh, noh?» küsis Kiti ja vehkis kätega, kohus aga oli juba laiali läinud.

Koridoris kõmistas «nipitaja»-Nelli midagi härjast ja Jupiterist. Anne seisis laua ääres, muigas, ripsas mulle vandeseltslikult silma.

«Rääkimine on hõbe, vaikimine on kuld,» ütles ta oma esimese suure tarkuse kaubanduse kohta.

4.

«Meie viga... meie nõmedus,» kordasin ma endale järgmisel hommikul läbi pargi tööle minnes ja eilset farssi meenutades. Kui ilusasti me, vanemad kolleegid, õpetasime toda nooremat: «Vaiki...! Sa ei pea midagi nägema ega kuulma, mis su ümber toimub! Ära piilu üle tara, sest tara taga on võõras maailm!»

Nõnda arutades ja aega parajaks tehes jõudsin ma keset parki. Korraga tundsin ma imelikku nõrkust jalgades ning tugev iiveldushoog sundis mind pingi seljatoele toetuma. Ma kõõksusin üle pingi põõsasse ja mul hakkas parem. Muidugi oli see tingitud suitsulestast, mis enne kaupluseletile jõudmist võis

pikki raðu rännanud olla. Suvel peab aga suitsukaladega ettevaatlik olema.

Parajasti siis, kui uus iiveldushoog mind tabas, möödus minust Jõksi-Kutt, kes pudeleid korjas ning keda me olime kord asjatult kingavarguses kahtlustanud. Ta peatus, noogutas mõistvalt ja hoiatas:

«Ära ikka vetta, kui klupe ei kannu,» ta küünitas üle minu pea, lootuses põõsast tühja pudelit leida. Midagi leidmata lõi ta tüdinult käega ning lonkis pargi sügavusse.

Ma tõusin ja vaatasin kartlikult ringi, mine tea, kes võib mind siin nõndaviisi näha ja Kutiga samal arvamisel olla.

Veel oli aega ning ma põikasin kohviku akna tagant mööda. Mu pilk peatus aknal oleval plakatil, kus reklaamiti lõunamaiseid puuvilju. Korraga tundsin ma vastupandamatut vajadust sidruni järele. Ma sisenesin.

«Ahaa... külalised,» venitas brünnett müüja, keda mustlaseks kutsuti, «konjak kohvi ja sidruniga pole halb...»

Ta pakkis paar sidrunit paberisse ja kuna kohvik oli tühi, usaldas ta mulle kambamehelikult nõu anda:

«Ära hellita midagi... Siis on vähemalt kuuekümneselt ahju taga millegi üle heietada...» Ta hõbedane naer helises tühjas kohvikus, kuid mul polnud lõõpimiseks tuju.

Enne kui ukse avati, jõudsin ma konkus juba sidruni kallale asuda... Ja alles siis, sidrunit mugides, sai mulle, lollike-sele, kõik selgeks.

Ma tõmbusin hirmunult kõssi, sulgesin silmad ja poolik sidrun veeres mu käest laua alla.

«Issand! Mis nüüd saab? Mis nüüd ometi saab?» kordasin ma nagu kuueteistkümnenda aastane...

...Kui Kiti konkusse astus, hoidsin kahe käega valutavat pead (pea valutab mul tõesti) ja nukerdasin põialdega magamatuses kipitavaid silmi.

Unetud ööd seljataga, luhtunud suur suvi silme ees, hinges hirm tuleviku pärast, istusin ma laua taga ega kuulnudki, mida ta ütles.

Ma pingutasin end, et kuulda müügisaalide elustavat suminat. Ma ei kuulnud muud kui ähvardavat kohinat — võib-olla magamatuses, võib-olla merest. Mulle tundus, et Maaritsa lahkumisest peale valitses ümberringi lein ja kaos.

Ma karjusin Lea peale, kes lastesaabaste asemel sussid müügisaali viis ja tagusin rusikatega lauale, kui Anne praagiakti kuupäeva valesti kirjutas, olgugi et ta selle ühe käeliigutusega ära parandas.

Nad rääkisid minuga nagu haigega.

Kui Juke uksele ilmus, et tühje kaste ära viia, pistsin ma tänitama:

«Sulle... sulle ütles Maarits Luki all «loll», sulle... kas sa said aru?»

Ma sihtisin talle sõrmega järele. Juke kadus ega tulnudki enam sel päeval meie konkusse.

Korraga olin ma nagu prohvet, kes kõigile ainult tõde kuulutab. Mul oli tahtmine tollest valusast elutõest, mis mulle oli langenud, osakesegi neile anda. Oli see nii? Ei, ei! See polnud muud kui hinge kogunud sapp, mida ma tõe pähe teistele krae vahele siputasin. Nõndaks, Anu... Miinus kümme... miinus kümme... miinus kümme.

Kiti seisis jällegi uksele. Ta säravates silmades peegeldus leebet nukrust. Ilmselt oli tal minust kahju ning ta tahtis öelda midagi huvitavat.

«Tead, Anu,» hakkas ta salapäraselt peale, «sellest Jõle-Jullist ei saanudki pappi ega pastorit.»

«Jullist?» ma jäin kuulatama.

«Ma ju rääkisin sulle kord, et...»

«Rääkisid, rääkisid! Mis temaga oli?»

«Tal läks Ennuga kismaks.»

«Ennuga?» Ma ei tundnud ühtegi Ennu.

«Noh, selle tüürmanniga, kellega sa seal saunapeol tantsu vihtusid.»

Mu huvi kasvas. Täheandab, Enn oli tolle mehe nimi, kelle varrukal oli kolm kuldset paela...

«Mispärast siis...?»

Kiti nägi mu kasvavat huvi ja hakkas salapäraselt poolsosinal kõnelema:

«Valter ka õieti ei teadnud. Mõlemad olnud purukained. Neil oli jutt olnud mingist noorikust ja niipea, kui Enn oli ütelnud «lüke», nii oli Jull talle kallale karanud ja vaeseomaks tagunud. Enn on haiglas, aga Jõle põrutas merele...»

Ma vahtisin lauale, ainult üks sõna — «lüke» — trummeldas mu ajudes.

«Sa ei kuulegi ju mind,» mossitas Kiti, seletas veel midagi, kuid nähes mind jälle melanhooliasse langevat, lahkus solvunult.

Ma heitsin pilgu peeglisse ja püüdsin naeratada. Tuhat naeratust, kordasin ma, kuid peeglis virilat grimassi nähes tundusin enesele pisut kohtlasena.

Täheandab... täheandab... Mul ei ole enam ühtegi naeratust. Siis ei ole mul ka kohta Hermese templis...

...«Anu, sinuga tahetakse kokku!» poetas Lea ukse vahelt ja tõmbus müügisaali.

See veel puudus! Nüüd on kindlasti maal midagi juhtunud — Villega, emaga, onuga?

Ma olen pisut ebausklik: õnnetused toovad õnnetusi, pealegi

püsis Lambeti graafiku kõver madalseisus. Annaks taevast, et onu Ruudil oleks seekord õigus, siis ei tohiks ju mulle enam õnnetusi kaela sadada. Ometi kord peaks graafiku pluss-poole kõver tõusma hakkama.

Ma piilusin ärglikult müügisaali. Konku ukse taga seisis too valgepäine maapoiss, kes endale paari kuu eest nii iseteadvasti kingi oli valinud. Ta märkas mind ukse, libistas häbelikult oma kõvarandilist mütsi nagu rooliratast käte vahel ja kogeles:

«Ma tahaks... kui sul,» parandas siis öeldut, «kui teil pisut aega oleks, aitaksite mul kingi valida.»

Mul oli tunne, nagu oleks too poiss sõnumitooja, kes teatab, et nüüdsest peale hakkab graafiku kõver kerkima.

«Ise olite ju nii kindel oma valikus,» meenutasin ma talle meie varasemat kohtumist.

«Siis küll... Ma olin koolivaheajal metsatööl ja nüüd tahan ma emale sünnipäevaks kingad kinkida.»

Milline rõõm helkis tolle alles päris poisikeseohtu mehe silmades. Emale! Tema ostab emale kingad! Ta oleks sellest vist valju häälega hõisanud. Ta samm oli väarikas ja kindel, kui me koos riiulite vahel kingi valisime. Kui poiss siis emale ostetud kingadega trepist alla läks, hoidis ta karpi, nagu oleks selles kõige hapram portselan või kallim kristall.

Ma jälgisin teda ja midagi lõi minus soojalt lainetama. Poiss viipas mulle trepimademelt ja naeratas tänulikult. Ja äkki naeratasin ka mina oma endist avalat naeratust... Siiski... siiski...

Siis kuulsin ma jälle toda tuttavat müügisaali suminat, mis meenutas mulle suvist kodukoplit kaskede all...

Seal, kus kollendab varsakapjadest, ootab mind allikal salapärase tüdruk, kes näppu huultel hoides sosistab mulle seekord kindlasti kõrva:

«Anu, sul on veel palju ilusat ees.»

Uustulnd, A.

U 86 Lambeti graafik. — Tln.: Eesti Raamat, 1987. — 160 lk.

1985. a. romaanivõistlusel äramärgitud teose sündmustik kulgeb ühes väikelinnas. Autor puudutab mitmeid kaubanduses esinevaid probleeme, nagu usaldus ja ausus, kaubandustöötaja eetika ja suhe ostjaga, mähes neid osakonnajuhataja, aktiivse ja energilise, kuid üksiku ja eraelus teelaikmel seisva naise silme läbi.

4702700200—116

196—87

84.3E

001(15)—87

Алберт Уустулид
ГРАФИК ЛАМБЕТА
Роман

На эстонском языке
Художник-оформитель А. Тали
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»
Toimetaja K. Mesek
Kunstiline toimetaja M. Raid
Tehniline toimetaja R. Lillema
Korrekторid E. Kõrge ja I. Torm
ИБ № 6108
Laduda antud 28. 10. 86
Trükkida antud 16. 01. 87
MB-00215
Formaat 60×90/16
Raamatu- ja ajakirjapaber
Kiri: žurnalnaja. Offsettrükk
Trükipoognaid 10,0
Tingtrükipoognaid 10,0
Tingvärvitõmmiseid 20,25
Arvestuspoognaid 9,46
Trükiarv 50 000
Tellimus nr. 789
Hind 65 kop.
Kirjastus «Eesti Raamat»,
200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10
Trükikoda «Punane Täht»,
200001 Tallinn, Pilck t. 58